

D 202/35. Anp I 62490

NÁRODNÍ HRDINA
GENERÁL
DR. M. R. ŠTEFÁNIK

VZPOMÍNKY PŘEDNÍCH MUŽŮ ČESKÉMU LIDU
VYBRAL KAREL J. ZÁKOUCKÝ.

Č. BUDĚJOVICE 1919.
J. SVÁTEK, JIHOČESKÉ LIDOVÉ KNIHKUPECTVÍ.

Cena K 4.—, váz. K 6.—.

VČETNĚ PŘÍSPĚVKU FONDU PRO POSTAVENÍ DŮSTOJNÉHO POMNÍKU
GENERÁLU DR. M. R. ŠTEFÁNIKOVÍ.

8

NÁRODNÍ HRDINA

GENERÁL

DR. M. R. ŠTEFÁNIK.

VZPOMÍNKY ČESKÉMU LIDU
SEBRAL A USPOŘÁDAL
KAREL J. ZÁKOUCKÝ.

SVÁTKOVY LIDOVÉ KNIHOVNY SV. 35.

Č. BUDĚJOVICE 1919.
J. SVÁTEK, JIHOČESKÉ LIDOVÉ KNIHKUPECTVÍ.

Svátkový lidové knihovny pro zábavu a poučení.

Svazek 35.

Z vydaných svazků lze obdržeti:

- G. R. Opočenský: Ve stínu ozbrojeného míru. Povídky. 75 h.
J. Morávek: Nový Cyrano. Povídky. Cena K 3·75, váz. K 6·25.
V. Mrvka: Jak jsem se měl v ruském zajetí. K 0·75, váz. K 1·50.
J. R. Hradecký: Dary života. Feuilletony. K 5·60, váz. K 8·10.
F. Fingal: Pomněnky v zákopech. Povídky. K 3—, váz. K 5·50.
F. V. Zdráhal: Tvrdé zvuky. Básně. K 1·25, váz. K 2·50.
V. Řepa: Nuly. Veselé čtení. K 1·95, váz. K 3·50.
Fr. V. Zdráhal: Čtu z dějin lidských srdcí. Básně. K 1·25, váz. K 2·50.
Fr. Herman: Pozdě. Povídky. K 5—, váz. K 7·50.
Fr. V. Zdráhal: Pod slovenským nebem. Román. K 5—, váz. K 7·50.
H. Salus: Výbor básní. K 2·50, váz. K 4·50.
Fr. V. Zdráhal: Šelma vítězíci - Vrací se domů. K 5—, váz. K 7·50.
J. R. Hradecký: Stráž chudých lásek. K 5—, váz. K 7·50.
F. Čečetka: Čím život bez lásky. Dějep. povídky. V tisku.
Fr. V. Zdráhal: České stavovské povstání v r. 1618. K 4·25, váz. K 6·75.
Al. Žipek: Lovci štěstí. Vesnický román. K 6·25, váz. K 8·75.
V. Karas: Olšovec. Dějepisný román. K 8·75, váz. K 11·25.
Jos. Pachmayer: Slavné činy legionářů. K 3·50, váz. 5·50.

Ve vydávání se pokračuje.

Všechna práva vyhrazena nakladateli.

Ze života Štefánikova.

Den 4. května 1919 zůstane v dějinách naší republiky černým písmem zapsán. Ztratili jsme muže, jenž vedle prof. T. G. Masaryka a dr. V. Beneše jest o naší samostatnost velice zasloužilý.

Dr. Milan Rostislav Štefánik chystal se podívat se do osvobozené vlasti. Bratislava chystala se uvítati jej důstojně, jak se na osvoboditele národa z dlouhého jařma sluší a patří. Příjezd jeho byl očekáván již několik dní. Nepřijížděl pro nepříznivou pohodu. Konečně dne 4. května o 8. hodině ranní hlášen byl z Campo Formido u Vidimu přjezd dvojplášňáku systému Caproni a již o 12. hodině rozlétna se po celé republice smutná zvěst:

Dnes o půl 12. hod. polední objevil se nad Bratislavou hlášený italský dvojplášňák s ministrem Československé republiky, generálem Štefánikem. Vládní referenti a vojenští zástupci ihned odjeli z Bratislavi uvítati ministra. Krátce před 12. přijeli k Vajnorům. Tou dobou kroužil aeroplan ve vzduchu a 5 minut před 12. hodinou sřít se přímo k zemi s výše asi 400 m. Z místa, na které dopadl, vystoupil černý sloup dýmu...

Tak zněl počátek telegramu...

V „Kalendáři Československé republiky“ jsou o životě Štefánikově tyto údaje:

Ph. Dr. Milan Rost. Štefánik, rodem uherský Slovák z městečka Brezové (vlastně z jejich kopanic Košarisk) v Nitranské stolici, syn evangel. faráře- Gymnasium studoval v Prešpurku, v Soproni, Sarvaci, universitu v Praze, v Curychu a v Miláně. Věnoval se hospodářství, v Praze byl promován na doktora filosofie. Na maďarských dvou gymnasiích dožil se vyloučení pro svoji panslávskou činnost, na třetím dobyl však si zvláštní odměny pro svůj nejlepší prospěch při maturitě. V Paříži vzbudil pozornost prof. Jansena a jmenován asistentem hvězdárny meudonské. R. 1907 stal se ředitelem hvězdárny na Mont Blancu, jež byla k vůli němu zřízena. Za studiemi astronomickými meškal ve Španělsku, na Tahiti, podnikl cesty do Alžíru a do Turkestanu. Své vědecké práce tiskl francouzsky a italsky. Doma náležel k literární a politické družině Šrobárova „Hlasu“, byl činným i literárně (některé písně jeho zhudebnil známý slovenský skladatel M. Schneider-Trnavský a spolu s malířem Kalvodou a Šrobárem vydával při „Hlasu“ i první umělecký časopis slovenský „Umělecký hlas“ (1903). V Paříži uplatňoval se vedle své vědecké činnosti zejména četnými společenskými styky ve světě literárním a zejména politickém, jež za války postavil do služeb československé myšlenky. V jeho osobě dochází výrazu a uplatnění slovenská složka nového státu. Napsal řadu pojednání hvězdářských a pod., vydaných pařížskou akademií. —

Na počátku války v dohodovém vojsku se přihlásil jako dobrovolník-letec, r. 1917 jmenován majorem, r. 1918 v únoru plukovníkem a v červenci brigádním generálem. Vyznamenal se v bojích u Arrasu a v době Mackensenova tažení r. 1915 na srbské frontě. Působil i na italském bojišti. Členem národní rady je od konce roku 1915. Ta pověřila jej v létě 1916 posláním do Ruska, aby s redaktorem Bohd. Pavlům organisoval zde československé zajatce pro legie. V zimě r. 1916—17 působil v Rumunsku a v létě 1917 vyslán do Ameriky, kdež konsolidoval akci k mobilisování československého vojska a zahájil politické jed-

nání, aby představitelé Spojených států byli získáni pro československou věc. V první polovici roku 1918 věnoval se výhradně vybudování československé armády v Itálii a postavil do pole dvě divise. Když bylo potřeba zakročit v Rusku, vypravil se tam přes Tichý Oceán a přes Sibiř, a s generálem Janinem vzal do svých rukou vedení našich věcí na ruské a sibiřské půdě.

. . .

Nastala světová válka. Bouře, která rozvrátila tolik tisíců rodin, která změnila životní směry tolika lidí, vyzvedla jednotlivce do závratné výše, aby miliony jiných udupala pod svými těžkými železnými kroky. Tento hrozný vír světodějných událostí nezůstal bez vlivu na Štefáníkův život. Změnil jeho život, idylický dosud, v drama a konečně v tragedii. Druhá struna ozvala se v jeho nitru, stejně silná, ba snad ještě mocnější, než láska k přírodě — láska k utlačováno-
mu národu.

Štefáník od prvního dne viděl hvězdu své rodné země stoupat a stoupat, viděl, jak její záře sílí, jak mračna nad bojišti ji časem zakrývají a pohlcují, ale jen proto, aby ji po chvíli propustila se světlem silnějším a bezpečnějším. Opustil vědu, které příkladnou láskou zasvětil svůj život a pustil se v nerovný zápas s odvěkými nepřáteli svého národa s tou plnou opravdovostí, s jakou byl zvykl podnikati vše, cokoliv podnikl. On poskytl i novým stránkám jeho talentu schopnost bojovníka, hlasatele a organisátora. Vyrvalost a nezdolnost Štefáníkova i tu dopracovala se spravedlivého úspěchu...

Když za hranicemi začala propaganda boje proti Rakousku a Německu, když podnikány byly první pokusy o organizaci československé armády, kdy každý ruka a každý mozek byl nezbytný k organizaci a agitaci, odložil i Štefáník svoje dosavadní zaměstnání a stal se nadšeným hlasatelem osvobození svého národa. Vykonal práci, jejíž hodnotu odhadnou teprve dějiny. Jméno učence zjednávalo mu přístup do společnosti,

kam jiní těžko by byli pronikli. A zde jistě bylo těžiště zahraniční akce našich krajanů. Šlo o překonání starých predsudků, o nás v cizině rozšířených, šlo o udušení německých informací, z nichž Francie a zejména Anglie a Spojené Státy severoamerické o národě českém měly své názory. Tuto práci konal Štefánik jako vynikající diplomat. A když konečně bylo všude docíleno dovolení k formování československé armády, stává se Štefánik neúnavným jejím organisátorem a konečně vůdcem.

Před válkou to byl vousatý, energický muž — tak jak jej zachytili naši umělci kresbou nebo dýtem — ale za války omládl tělesně i duševně. Shodil vous, přihlásil se jako prostý voják do francouzské fronty, létal nad bitevní vřavou a za bouřlivého víchru — když všichni kolem soudili, že let je nemožný, přihlásil se Fochovi a vzlétl — letěl — a již již oželen, vrátil se jako triumfátor: Foch velel přítomným důstojníkům: *Saluez Messieurs!* (Vzdejte čest, pánové!)

Na balkánských výšinách, tam původcové války snesli hořlaviny a nejhruššími nástroji tloukli do slovanských skal, až rozkřesali jiskru a rozdmýchali požár a znesvářili bratry tak, že pomáhali vraždit se navzájem. I tu byl Štefánik a první přeletěl do Itálie s Jobovou zprávou, že srbská fronta je profomena.

Sám trpící, těžce nemocný člověk, přenášel oheň svatého nadšení a zjevoval se bratřím v Rusku, v Sibiři, v Americe, v Rumunsku, v Itálii a ve Francii, nacházeje všude brány otevřené. On uvedl Masaryka k Briandovi, seznámil Beneše s francouzskými diplomaty, vymohl na Joffrovi a Fochovi rozhodnutí, že budou uznány a podporovány naše ruské legie, získal Orlanda a Sonnina a způsobil, že byly zřízeny naše italské legie jednal s Wilsonem o legiích amerických. On opakoval neústupně Katonovo tvrdé „*ceterum autem censeo*“ a přesvědčil veřejné mínění francouzské i anglické, že je třeba především sbořiti Rakousko, tuto nespravedlivou a přepychovou Kartháginu Evropy.

Jezdil po celém světě. Všude přispíval svojí radou,

svými zkušenostmi a hlubokým intelektem. V této těžké práci klidil hojně ovoce a konečně i vítězství. Rakousko se shroutilo, Německo kapitulovalo, Štefánik byl jmenován ministrem války. Ale ani teď neoddával se klidu. Ačkoliv zdraví jeho bylo otřeseno pádem s aeroplánu na soluňské frontě, podnikal dalekou cestu do Sibíře přes Vladivostok k českým legiím v Rusku. Zde začala pak jeho tragédie. Pod vlivem francouzských a angl. generálů chce provést výpravu proti sovět. republice a docílití spojení československých legií s admirálem Kolčákem. Tyto plány rozbíjejí se však o bolševické přesvědčení části sibiřského vojska a Štefánik se vrací do Evropy.

Potřeba doby odvedla zde potom jeho kroky do diplomacie a organizační činnosti a zase kolem něho byl rozset jenom úspěch a sláva. Zásluhy, vavříny a obdiv kupily se na jeho hlavě a současně přicházela i odměna nesladší — hvězda Československa svítila ohněm plným naděje v novou budoucnost a jednoho dne zazářila plným leskem, který dává svoboda.

Nadešel den 28. října 1918! Štefánik byl šťasten. Byl hrdinou, k němuž hleděly miliony a stál v první řadě osvoboditelů, kteří svými oběti se dočkali vykoupení vlasti. Z rozkoše poznání, z půvabů života, z mrazivého chvění bitev, z horečky velké politiky a ze závratí naplnění národního osudu dosáhl vše, co mohl chtít.

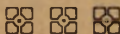
A když se konečně dílo osvobození podařilo, když národ československý na začátku svého máje zajásal a sluneční světlo se rozsvítilo i nad starou Bratislavou — rozhodl se vrátit se do své vlasti.

Ale umřel jako hrdina ve chvíli triumfu, roztříštil se jako zářící meteor, náhle zhasínající v okamžiku, kdy ještě oslňoval svým leskem. Osud byl k němu skutečně krutý. Nedovolil mu již políbiti ani matku, ani osvobozenou národní půdu...

A my, kdož v bolestném úžasu stáli jsme nad mrtvým tělem hvězdáře-generála, necítili jsme pouze

trpkosti ztráty a lítosti, že jsme kohosi z nejdražších nesměli uvítati: cítili jsme i dojetí z krásné, hrdé tragiky, z lidské síly a odvahy, z jasné, tiché záře věčna, jež jakoby spočívala na čele mrtvého. „Zemřel generál Štefánik,“ hovořily k nám žurnály velikými černými nápisy. Ale my, naslouchající eposu dějin, slyšeli jsme i hlas: „Zemřel veliký člověk, zemřel hrdina!“

„Slovenský Deník“ se s ním loučí následovně: „Slovenská země, která především jeho úžasné úsilovné práci, jeho rozmyslu a odvaze může děkovati za to, že jest zbavena cizí poroby, může přijmouti jen chladné a mrtvé tělo svého osvoboditele. S jakou radostí, s jakým nadšením byla mu v ústřety slovenská srdce, s jakým nadšením čekala ho každá československá duše, neboť ministr vojenství Štefánik byl nám po dobu války symbolem hrdinství a obětavosti ve prospěch národa. Všechny nesmírné jeho zkušenosti za dobu pěti let, všechny nenahraditelný fond jeho vědomostí, který by byl býval mohl nyní uplatniti a postaviti do služeb národa, všechno to jest nezvratně ztraceno. Nebylo mu dopřáno, aby se potěšil pohledem na svůj osvobozený národ, nebylo mu dopřáno, aby vyslechl, byť i jen jediné slovo vroucích díků národa za obdivuhodnou a v pravém slova smyslu hrdinskou činnost. Krutou hrou živlů byl svržen k zemi jako orel v nejpyšnějším rozletu a nejlepším rozvinutí svých sil. Také slovenská země, kterou náš milovaný státník tolik vřele miloval, nemůže se mu již odvděčiti jinak, než že věrně přijme jeho mrtvolu, jeho tělo k věčnému odpočinku. Nechť je mu lehká tato slovenská země! Památka jeho stále bude žíti ve vděčném národě.

Milan Štefánik.

My často spolu, často sedávali
za doby té, kdy málo znal Tě svět,
kdy mnohá hořkost plnila Tvé srdce
a mnohý bol Tvých křídel tížil let.

A tehdy číš jsi pozved' prudce jednou
a jarým hlasem pronesl jsi k nám:
„Dřív smrt mi nesmí vypít z prsou život,
až poslání své velké vykonám!

K nesmírným dálkám duch Tvůj tehdy tíhnul,
hvězd neznámých jsi zbádati chtěl běh.
V tom zemi naší bědnou, ustaranou
zavanul války rozžhavený dech.

A hvězdář mladý k meči rychle sáhl,
samotář stal se vůdcem legií —
a pluky jeho ve všech úhlech světa
tmou zhouby ku světlu se probíjí — — —

Že rzivá pouta padla s našich rukou,
a otrok že svůj vztyčil opět týl,
na vzkříšení tom, tichý samotáři,
máš poctivý a veliký svůj díl!

Pobouři chvátals k matce Svojí staré,
však nedospěl jsi, kam Tvůj cit tě hnál.
Smrt vypila Ti náhle život z prsou...
Však poslání své přec jsi vykonal.

(Venkov.)

Karel Jonáš.

Dr. Karel Domin:

Den smutku.

Nevyzpytatelné jsou cesty osudu! Naše podunajská stráž, naše kráska Bratislava zdobila se, aby přivítala svého miláčka, našeho národního heroa, generála a ministra dra. Štefánika, vůdce a vojevůdce, jednoho z tvůrců naší svobody, naší samostatnosti. S vládních budov vlály bíločervené prapory, jimi občas lomcovaly zlověstné záchvěvy větru, některé budovy měly i portály vyzdobeny čalouny v národních barvách a v srdcích všech hořela touha pozdraviti našeho velikého hrdinu, kterého již město po několik dnů nedočkavě očekávalo, na kterého těšili se po dlouhém odloučení matka, bratři, sestry i jeho příbuzní.

Náhoda zavedla mne tyto dny do Bratislavy. Ministr dr. Šrobár pozval mne ku poradám o zřízení a organizaci Cizineckého úřadu pro Slovensko a v sobotu v pilných poradách s panem ministrem, s vládními referenty i jinými činiteli dospěli jsme k úplné dohodě o organizaci této instituce. Již v sobotu byl očekáván ministr Štefánik, že přilétne z Itálie. Leč den ten rozvášnilo se živly; od noci do večera dštěla nebesa proudy vod, vítr skučel a bičoval studenými krůpějemi chodce; silnice se přeměnila v močály. Toho dne nikdo nevěřil, že bylo by možno se odvážiti na dalekou pouť vzduchem ze severní Itálie až do Bratislavy.

V neděli zasvitlo konečně slunko. Již ráno odejel zvláštním vlakem z Bratislavy ministr Šrobár, generál Piccione a řada jiných vzácných hostů ke slavnosti do Skalice, kde sázeli pamětnou lípu. Použili jsme dopoledne k výletu nad jiné vděčnému, podél mohutného

veletoku dunajského, vroubeného štafáží topolů, a pod stráněmi zpestřenými ovocnými sady v plném rozkvětu až do Děvína, který zvedá se na ostrohu Dunaje a Moravy; strmý a pyšný, s rozlehlou ruinou, jež spíše připomíná hrazený tábor a na něm týčí se mohutný sloup, jenž má dosvědčovati tisícileté stáří maďarské kultury, ve skutečnosti hlásí však jen faleš hunské lžikultury. Rozkošné a divoce úchvatné skalisko je rozhraním tří republik: bolševické maďarské, polokomunistické rakouské a naší demokratické. Před polednem, kdy vraceli jsme se kol strání, na nichž hořely červeně rozkvetlé stromy meruněk vedle mrtvých ještě vinic a záplavou bělostných květů obsypaných ovocných stromů, vznášel se již nad městem dvojplošník, v němž měl přistáti ministr Štefánik. Dul silný a nepravdělný vítr, který co chvíli zahrál si s námi v prudkém nárazu, tu opět roztančil se v mohutném víru, aby se opět na chvíli ztišil. Filosofovali jsme — dnes že jistě Štefánik nepřijede pro nepříznivé povětrí.

Leč zatím měla již presidiální kancelář ministra Šrobára zprávu radiogramem, že generál Štefánik odletěl v 8 hodin ráno z okolí Padovy. Byl očekáván proto kolem 12. hodiny a vykonány všechny přípravy, aby mohl hladce přistáti.

V 11 hodin 15 minut kroužil již mohutný dvojplošník systém Caproni s ohromným rozpětím křídel nad Bratislavou a jeho křídla třpytila se v slunci, které právě proniklo závojem mraků. Leč letadlo zamířilo odtud přes Dunaj a zalétlo dosti hluboko do Maďarie, vracejíc se však znovu obloukem zpět a sice tentokrát správně směrem k Vajnorům. Dalo se čekat, že cestující dvojplošníku správně rozpoznají místo, kde měli přistáti.

Dva francouzští důstojníci přijeli již den před tím, aby vše připravili. Bylo pamatováno na to, aby místo pro přistání bylo snadno k rozeznání. A skutečně aeroplán s ministrem Štefánikem přiblížil se k onomu místu, leč přelétl je dále. Je nemožno, že by osoby v něm sedící neviděli místa toho. Vždyť rozloženo tu

bylo veliké plátno, které zdáli se odráželo, zapáleny benzinové ohně, vlály bílé praporce a dávána i jiná znamení. Leč zdá se, že kroužení letadla dosvědčovalo již samo, že jeho piloti věděli, jak nejjisté je přistání. Ve vyšších vzdušných vrstvách se cítili bezpečnými, leč obávali se asi nebezpečných proudů a nárazů větrných v dolejších vrstvách. Tak přelétli místo pro přistání, přelétli menší hájek a pak — pak došlo ke katastrofě. Mohutný dvojplošník ocitl se nad poli, na nichž mezi hnědou ornici zelenalo se mladé osení. Najednou s výše asi 70 m (busola v troskách nalezená a žárem zpečená ukazovala 68 m) klidně letící dvojplošník sřítíl se kolmo k zemi. Pokud víme, nebylo svědka v nejbližším okolí, jenž by zachytil detaily nešťastného pádu. Pokud z povzdálí pozorováno, sřítíl se aeroplán bez výbuchu, a jeho smrtelný pád trval asi 3—4 vteřiny. Bohužel i místo, kam dopadl, bylo nešťastné a snad zvýšilo ještě hrůzu katastrofy. Bylo pozorováno, že v posledním okamžiku jedna osoba vyskočila nebo vypadla z letadla. Jak všechny okolnosti dosvědčují, byl to sám ministr, který odvážil se tohoto smrtelného skoku. Byl-li to skutečně skok dobrovolný, jak se zdá, pak musíme v údivu skloniti šij před duchapřítomností a šílenou odvahou učence-generála, který v několika vteřinách, či spíše ve zlomcích vteřin uvědomí si zkázu, již čeká letadlo, a odvážným skokem pokusil se uniknouti jisté smrti. Žel, že první dotyk s tou drahou slovenskou zemí, pro kterou obětoval dr. Štefánik vše, přinesl mu smrt, že vlastně již umírající ocitl se ve své domovině, po tolika nebezpečích, jímž šťastně unikl, po tolika obětech, až přinesl pro svobodu našeho československé vlasti, která ho uvítala polibkem smrti!

Strašným pádem, jak se zdá, na nohy, zabil se a jeho tělo loučící se s životem, leželo na znaku při příkopu na okraji pole, kde zatím rozbitý dvojplošník se svými třemi stroji se vznal, vzplanul ohněm a dýmem a ve svých troskách pochoval další dvě oběti. Jejich mrtvoly byly přímo uškvařeny pekelným žárem, zvláště jeden nešťastník, uprostřed hořících tro-

sek, byl změněn k nepoznání; na ohořelém trupu děsně trčela zpečená hlava, zcela k nepoznání. Čtvrtý nešťastník byl asi vymrštěn z letadla přes polní cestu na druhý příkop, kde nalezen leže na znaku a umírající. Přes spodní část obličeje měl ovinut silný šál, prosycený krví. Neštěstí se stalo ve 12 hodin 5 minut, podle zprávy četnického velitele již v 11 hodin 50 minut. Automobily, které byly poblíž letiště, byly všechny dosti vzdáleny. Když pozorován pád letadla a když francouzští důstojníci netajili se vážnými obavami o jeho osud, kvapně spěchaly s různých stran na pomoc osoby, jež chtěly generála zcela jinak přivítati. Jedním z prvních byl poslanec dr. Hála, který byl u místa neštěstí asi půl hodiny po katastrofě. Generál Štefánik byl ještě teplý, a bylo možno zjistiti ještě slabý tep, který však brzo ustal. O něco později dorazil na místo vládní referent dr. Ivánka, který blátivým a rozmočeným terainem spěchal téměř plnou hodinu. Něco venkovanů a vojáků shromáždilo se zatím kolem hořících trosk. Co dalo se vykonati, rychle zařídil dr. Hála, dr. Ivánka za asistence vojenské a četnické. Krátce po druhé hodině šla již truchlivá telefonická zpráva do Prahy, jakož i do Skalice. V tu dobu přivezena již mrtvá těla generála a dvou jeho průvodců do garnisonní nemocnice v Bratislavě a uložena do umrlčí komory v nádvoří. Jako blesk šířila se hrozná zpráva po Bratislavě. Naše malá výprava, které se zúčastnil min. tajemník Langer, redaktor „Slovenského Deníku“ Hušek, koncipista Jiša a fotografové propagačního oddělení po 2. hodině automobilem ministra Šrobára odjížděla k místu neštěstí.

Nikdy nezapomenu smutné té cesty! Nebe mračny zatažené, vlažná, skoro podzimní nálada, provází nás zelenou plání po silnici hluboce zbrázděné a blátivé. Zatím, co všude jinde na stráních při Dunaji září rozkvetlé ovocné stromy, vede nás cesta alejí zčernalých vysokých akátů, ještě neprobuzených k životu, tvořících případnou stafáž po celičké cestě, dlouhé asi 8—9 km k místu neštěstí. Potkáváme italskými vojíny hustě obsazené nákladní auto, na němž odvázejí se

seškvařené zbytky poslední oběti. Mijíme vesnici Verekin a zabočujeme menší silničkou k vesnici Ivance, před níž stala se katastrofa. Trosky dvojplošníku, vryté do země, místy ještě hoří, občas vyšlehně tu onde i plamen. Podél polní cesty stojí mladé akáty. Po jednom z nich nezbylo ani stopy, sousední má rozbité větve. Italský kapitán Vittorio Sforzi koná s vojíny a jízdní městskou stráží hlídku u trosk dvojplošníku a ukazuje místa, kde ležely jednotlivé mrtvoly. V příkopě ještě je vidět kaluž tmavé krve. Zamračená obloha, sychravý vzduch ještě zvyšují chmurnou náladu. Jen na okraji pole mladý habrový hájek s rašicím listím a bujným zeleným podrostem, zpestřený kvetoucími petrklíči, modřenem, orsejem a jinými posly jara, tvoří výjimku v této zamlklé a truchlé končině.

Rychle vracíme se zpět do města a do márnice garnisonní nemocnice, kde zatím uloženy všechny oběti nešťastného pádu. Uprostřed na nosítkách tělo milovaného generála, zakryté bíločervenou vlajkou. Má na sobě kožený oblek přes svou uniformu; červené generálské kalhoty s lampasy vyčnívající na spodu. Jeho hladce oholená tvář, původně málo znetvořená, se zkrvaveným nosem a s pruhy zaschlé krve z uší rozteklé po pravé tváři svědčí o tragické smrti. Bílá jemná ruka je nezměněna; výraz tváře nejeví nic hrozného, naopak zdál se mi klidný přes to, že zduřený a zkrvavený nos, napuchlá šedomodrá víčka a zapadlé zavřené oči vyvolávaly stále vzpomínku hrozného neštěstí. Se zaslzeným zrakem stáli jsme u nosítek s drahým tělem a hořekovali v duchu nad neštěstím, prvním vážným neštěstím, jež zastihlo naši mladou republiku, vyrvavši jí jednu z osob nejschopnějších, kterou čekaly ještě velké úkoly, které náš Štefáník jistě by splnil, neboť měl tu důvěru a váhu, které staví se po bok našim nejlepším zahraničním pracovníkům, již impounují váhou své osoby všem stranám politickým bez rozdílu, tak jako prezident republiky Masaryk nebo zahraniční náš ministr dr. Beneš.

Neskonala, je tragika návratu Štefáníkova, leč leží na ní jakási osudovost, která přetrhla nit jeho života

způsobem, jímž vyvrcholuje zvláštní životní běh tohoto obdivuhodného muže. Jednou bude se čisti jako pohádka jeho životopis, jemuž nenalezne se brzy rovného.

Jeho průvodci byli tři Italové: jeden tenente (nadporučík), jeden sergeant a jeden voják. I jim zůstane zajisté čestná památka.

Mnoho bude se psáti o tragické nehodě, leč sotva kdo zví kdy plnou pravdu. Proč přeletěl dvoj plošník místo určené ku přistání, které jistě viděl? Generál Piccione nám vyprávěl, že asi ku přistání nebylo již času a že pilot chtěl podle všeho obloukem se vrátiti k tomu místu, leč při tom zachvácen nějakým vírem nebo nárazem větrným sřítíl se jako raněný pták k zemi. K večeru došly zprávy, že letadlo na jiném místě již přistávalo k zemi, ale pak opět — asi pro rozmoklou půdu — se vzneslo.

Snad jednou, až ztiší se vzrušení, jež nás všechny v tento den smutku zachvátilo, sdělím své vzpomínky, hluboce vryté v srdce, aby doplnily ostatní zprávy, které však nikdy neodhalí plně tajemnou a osudnou poslední cestu jednoho z našich největších lidí.

(Národní Listy).

Podrobnosti o odjezdu ministra Štefánika z Itálie.

Vojenský zmocněnec při československém vyslanectví v Římě, náčelník vojenské misse, major Šeba, píše v dopise datovaném v Římě 5. května: Raport o přeletu ministra války generála Štefánika tohoto znění: Právě došla mne telegrafická zvěst o italského ministra války generála Caviglia o smrti našeho ministra války, generála Milana Štefánika. Sám jsem ministroví v zastoupení našich vojenských úřadů poděkoval. Uvádím některé podrobnosti odjezdu generála Štefánika z Itálie. Provázeli jsme ho do hlavního stanu do Padovy, odtud automobilem do Milána a Gallarate, zpět do Padovy k hlavnímu stanu a měl jsem jej doprovázeti na cestě do Československé republiky. Působil jsem na něho

všemi možnými důvody, aby od zamýšlené cesty aeroplánem upustil. O změnu programu usiloval jsem ze všech sil již k vůli sobě, ježto jsem neměl žádné víry v úspěšný výsledek přeletu. Dne 30. dubna měl odejeti sanitní vlak číslo 103. Zámyslně učinil jsem opatření, aby vlak odejel o několik dní později, by generál Štefánik mohl ho použítí a naléhal jsem na generála, aby k návratu použil tohoto vlaku. Štefánik odpíral, uváděje jediný důvod, že se chce vrátiti domů, aniž se dotkl rakouské půdy.

Před odjezdem z Milána měl generál rozhovoru s italským generálem Grazzianem. Požádal jsem tohoto, aby působil na generála Štefánika, by upustil od svého úmyslu. Generál Grazziani tak učinil, neměl však stejně jako já úspěchu. Prvního května byl jsem telegraficky povolán do Říma a rozloučil jsem se s generálem Štefánikem v Padově. Byl jsem přítomen jeho jednání v hlavním staně o cestě aeroplánem, jenž měl vzlétnouti v Campo Formido. Ještě den před odjezdem slíbil generál Štefánik, že bude-li počasí nejisté, odjede sanitním vlakem. Vrátiv se 2. května do Říma, telegrafoval jsem generálovi, že sanitní vlak jej očekává v Padově 3. května. Přes veškerá tato opatření nepodařilo se však odvrátiti generála Štefánika od jeho úmyslu.

Dne 4. května vzlétl na aeroplánu Caproni 11.495, řízeném italským pilotem poručíkem Marinellim, nadstrážmistrem Nerellinim a motoristou Augustim, jako čtvrtý byl na aeropláně ministr Štefánik. Dle stručné oficiální zprávy doletěl přístroj až nad Bratislavu a z nevysvětlitelné příčiny se sřítíl v 11 hodin 50 minut.

Karel Kramář:

Za generálem Štefánikem.

Paříž, 5. května 1919.

Znal jsem ho jen několik týdnů a úplně jsem podlehл kouzlu jeho vzácné, jedinečné osobnosti. Jako tak mnoho jiných po širém světě, z kterých mám udělat přátele a příznivce. Pohled jeho jasného, upřímného

modrého oka naplňoval duši teplým pocitem víry v dobrého, šlechetného člověka. Měl zlaté srdce a v něm tolik neskonale lásky ke svému národu a jeho svobodě! A národem mu byl veškeren lid československý. Nebylo bezohlednějšího nepřítele každého slovenského separatismu, třeba Štefánik byl tělem duší Slovák a nikdy nepřestal mluvit svou krásnou slovenčinou. Ale při vši dobrotě dovedl býti železně tvrdým, energickým a bezohledným. Za žádnou cenu nebyl ochoten smiřovati se se zlem nebo špatností. Byl ochoten každou chvíli obětovati své postavení, všechny osobní výhody, svůj život, jen jedno ne: své přesvědčení a své mravní zásady. Byl stvořen býti hrdinou velikého boje za svobodu, ale bál se denního života politického s jeho někdy tak ošklivými kompromisy. Měl přímo hrůzu přede vším mravně nečistým.

Toužil zas po své vědě, po hvězdném nebi, po řešení kosmických záhad. Nešetřil života v boji, nešetřil ho také ve své vědě. Na Mont Blancu skoro zmrzl při svém pozorování. A byl při tom nepřítelem každého hlučného uznávání svých zásluh, každé popularity. Nechtěl jeti do Čech pravidelným vlakem, aby nebyl vítán...

Byl veliký Slovan. Když jsme se loučili, tak těžce, jako v předtuše něčeho zlého, řekli jsme si: V Slovanstvu je naše budoucnost! A v posledním objetí jako bychom si zpečetili tento slib... Bylo to v pohnutých dnech zápasu o Rjeku. Štefánik miloval upřímně Itálii, více než kdokoliv z nás. Ale ani na chvíli nezapomněl, že je Slovanem. A jako upřímný přítel, který nelichotí, aby si udržel přátelství, varoval Italy před nepřátelstvím Jihoslovanů. Poněvadž měl Itálii tak rád. V těch dnech mnoho jsme mluvili o budoucnosti nás všech, a zejména našeho národa ve Slovanstvu, a konec bylo naše vyznání víry v jeho budoucnost, v budoucnost Slovanstva demokratického, svobodného.

Štefánik na smrt nenáviděl bolševiky. V bolševictví viděl nejstrašnějšího nepřítele svobody malých národů, zejména těch, kteří mají teprve stavět, tvořit svůj stát.

Bál se nejen rozrušení všech podmínek hospodářského rozkvětu, nýbrž hlavně mravního jich rozkladu. Z cesty ze Sibíře, z Hongkongu poslal nám do Paříže vášnivý svůj výkřik proti bolševictví, psaný tonem starozákonného proroctví.

Měl tak upřímně rád naše sibiřské hochy. Nezakrýval jich chyby, jich nedostatky, ale ne aby jim co vytýkal, nýbrž aby jim pomohl. S celou svou úžasnou energií jednal v Paříži o tom, aby dostali léků, lékařů, a aby všichni nemocní, ranění, po úžasných útrapách znavení dostali se co nejdříve domů. Byl sám těžce nemocen a pomoci mu mohla jen nová operace. Prosil jsem ho, aby s ní neodkládal, ale marně. „Až se vrátím zase ze Sibíře a postarám se o naše hochy“, byla jeho odpověď. Ale nechtěl, aby v poslední chvíli velkého boje proti bolševikům, kteří Rus, nás i spojence prodali Němcům, ve chvíli osvobození a znovuzrození nového, svobodného a demokratického Ruska, naši sibiřští hrdinové, kteří spasili Sibíř a tím umožnili znovuzrození Ruska, byli zapomenuti, poněvadž by někde zadem, Japonskem a Čínou, vraceli se domů. Chtěl nejen pro sibiřské naše hochy, nýbrž pro celý český národ zasloužený triumf za to největší, co jsme v historii vykonali. Věděl, na jak velké výši by byl český národ v historii Slovanstva i všeho lidstva, kdyby ve chvíli osvobození slovanského Východu od morové rány bolševictví celý svět musil si přiznati, že nebylo by spasení bez bezpříkladného hrdinství našich bratří nového našeho husitského vojska. Nedočkal se slavného konce sibiřské naší epopeje. Nelítostná, ve svém výběru tak nespravedlivá smrt nám Štefánika vyrvala... Je u konce krásná slovenská pohádka... Rytíř, bílý a čistý přišel, aby ubil stohlavou hydru, která po staletí pila nejdražší krev Slovenska. V zázračném, gigantickém boji netvora ubil. Přiletěl, aby políbil tu drahou zem, kterou tak vášnivě miloval, volnou a svobodnou. S oblačné výše viděl poprvé za tolik let nadlidských bojů a zápasů svobodnou, krásnou Slovač... Ale Osud nechtěl, aby čisté, zlaté jeho srdce trpělo dotekem s tvrdou skutečností. Po drahé zemi rozlila se jen jeho

horká krev a krásná jeho duše uletěla v hvězdnatou výš, jejíž záhadné tajemství bylo poesíí celého jeho života...

Legendárním hrdinou nové, osvobozené Slovače bude Štefánik. A až naši Slováci budou putovati k jeho hrobu, kéž nezapomenou, co bylo ideálem slovenského hrdiny: svobodná, jednotná a nedílná vlast všeho československého národa. Tu nám svou bezpříkladnou energií se svými druhy vybojoval a jeho jméno, dokud náš národ vzpomínati bude svého osvobození, s ním bude spojeno. Víc, než jeho skromnost dovolovala tušiti. Věčná buď jemu paměť v srdcích vděčného národa! —

(Národní Listy.)

. . .

4. květen 1919.

Smuteční zvony naší domoviny,
plačte a lkejte!
Osude slepý, ničemný a podlý,
zabil jsi hrdinu, myšlenku, vůli, srdce,
zabils jej hmotou.

Do světa vylét', plaché ptáče zpěvné,
a po bojích se vracel, sokol vítězný,
Ikaros letěl k slunci, k teplu rodných střech,
nes' domů svatý pozdrav svobody,
a tys jej zabil.

Mlčíme v smutku. Slzy máme v očích.

— Radosti, slávo, potěšení naše,
jsi mrtev, mrtev, mrtev.

Karel Toman.

(Národní Listy.)

. . .

Scotus Viator o gen. Štefánikovi.

Scotus Viator (R. W. Seton-Watson) vynikající politik a publicista anglický dávný a vzácný přítel našeho národa a Slovanů vůbec, byl po nehodě hostem presidentovým. Pro dnešní čtvrtéční anglickou přílohu „Le Raport Quotidien“ napsal o gen. Štefánikovi tuto krásnou vzpomínku.

„Mezi svými krajany stal se generál Štefánik již legendární osobností, s jeho jménem bude navždy spojena jedna z nejzářivějších romancí světové války. Byl mnohostrannou povahou a někteří budou o něm souditi jako o středověkém, potulném rytíři, který jakýmsi rozmarem osudu byl zavát do éry telefonů a aeroplánů; já však pokládám jej spíše za člověka, který nás předesel z 25. nebo 30tého století. Neboť on nebyl jen osobou impulsu a politické vášně: za rezervovaným exteriorem byla u něho celá filosofie myšlenek a skutků. Tak otřesené zdraví, jako jeho, by většinu lidí odvrátilo od řízení běhů života. Ba může se o něm říci, že žil ne jako jiní o potravě a nápoji, nýbrž pouhou silou vůle a aplikované matematiky. Moto, které nejlépe ze všech na něj se hodí: „Cogito — ergo sum.“ A jestliže jeho silná vůle byla s to přemoci fysickou neschopnost, tím více platilo to o jeho politickém credu. Jako jeho vůdce, nyní prezident naší republiky, vytkl si daleký cíl, dosažitelný jen úsilovnou námahou a ke zdaru člověčenstva, cíl, před krátkými pěti lety ještě zahalený v horských mlhách, takže se zdál ne snad fantastickým, ale vůbec nemožným. Bude, a proto je, tak uvažoval. Mlhy se rozprchly a očím věrným cíl se zjevil. Masaryk a jeho žáci dokázali pro všechny časy, že „reální politika“ — realismus v politice — tak vzdálen spoléhání na umělé a nesvědomitě využití okolností momentu může mít jedině naději na úspěch — je-li založen na těch základních morálních faktorech, které přežijí dynastie a státy, a které jsou politice

čím je plamen slunce mrtvému popelu ohně. Štefánikovi, psanci z národa helotů, slovácká hymna nebyla pouhými slovy, když oznamovala úsvit svobody za hřmění nad Tatrou: on žil, aby uzřel maďarské supy vyhnané z jich hnízd.

Pro něho „le jour de gloire est arrivé“, a pro něj bude dosti, jestliže slovenský lid uchová pro něj památku ve svém srdci. Slováci ukázali již ty dary jemné obrazotvornosti, které jich přátelé od nich očekávali. Na jejich spontánním přání zůstatky jejich posledního hrdiny a tří statných Vlachů, kteří našli smrt s ním, budou odpočívati ve skalním hrobě na nejvyšším bodu malých Karpat jako strážcové slovenské svobody, a tam zůstatky jich zajiště odpočívají v míru. Neboť nám kteří truchlíme nad smrtí statečného muže toho, je jasno, že byl jen typem svého vzkríšeného národa a že ostatní dokonají to, co on učinil zralým k dokonání.

(Národní Listy.)

* . *

Karel J. Zákoucký:

Štefánikova dávná tužba.

Nevím, má-li některé jiné město české tak vzácnou a milou upomínku na Milána Rostislava Štefánika, jako ji má Heřmanův Městec, útulné městečko, rozložené na úpatí Železných Hor a vroubené sady, háji a lesy...

Tou dobou, kdy náš nezapomenutelný Štefánik studoval v Praze na české universitě, odbíraly se u nás slovenské časopisy jednotlivci, a byly vyloženy v hostincích. Plnil se tím jaksi příkaz heřmanoměstského rodáka a prvního apoštola vzájemnosti česko-slovenské, Rudolfa Pokorného, jenž zemřel dne 19. září 1887 jako okresní tajemník v Libochovicích.

Rudolf Pokorný po celý veřejný život svůj se snažil, aby Češi a Slováci k sobě přilnuli a byli jedinou ratolestí na kmeni slovanském. Sám zajížděl na Slovensko často. Líbil se mu tamní kraj, líbil se mu lid s jeho

dobrým srdcem, ušlechtilou myslí a velikým nadáním. Proto přilnul ke Slovákům celou svojí duší a pro utužení a upevnění vzájemných styků a svazků pracoval po celý život svůj s neúnavnou horlivostí. Napsal cenné dílo „Z potulek po Slovensku“, nabádal, aby slovenští mladíci do Čech chodili na studie a s těmi, kteří přišli, navazoval nejdůvěrnější a nejupřímnější přátelství! S nimi zajíždíval i do svého rodiště a vždy prodlel tu s nimi několik dní. Slovenští studenti bývali hosti mi v jednotlivých rodinách a bývali viděni rádi.

Byl jsem tehdy studentem a jako student přicházel jsem s těmito slovenskými studenty také do styku. Bývali jsme jim druhý při výletech do půvabného okolí zdejšího.

Ale zvláště rád vzpomínám na jednu návštěvu Pokorného... Přijel tehdy v průvodu pozdějšího slovenského básníka J. Bóthy, spisovatele Svetozora Hurbana Vajanského, našeho spisovatele Jos. Holečka a ilustrátora Jos. Krejčíka.

Tyto zájezdy měly na obyvatelstvo Heřmanova Městce dobrý vliv. U nás již tehdy vědělo se, že drataři nejsou představiteli slovenského lidu, to že jsou obyvatelé nejchudšího kraje slovenského, obyvatelé jiných krajů že jsou lidé zámožní a mnozí mezi nimi národnostně uvědoměli. Proto k nim přilnuto. Zvláště intelligence města přilнула k nim a na jejich časopisy se předplácela.

A že se na tyto styky nezapomnělo, svědčí o tom „slovenský večírek“, pořádaný dne 18. ledna 1903 ženským odborem Sokola. Za řečníka získán posluchač české university, mladý Slovák — M. R. Štefánik. Byl to junák velmi slaboučký, ale světlé, bádavé oči jeho tajily v sobě cosi tajemného, co okouzlovalo a podmaňovalo. Vyprávěl nám „O utrpení Slováků“. A mluvil přesvědčivě a dlouho. Nevynechal ničeho, co by nám neosvětlilo snahy onoho „rytířského národa maďarského“, co by nás neseznámilo s násilnou maďarisací slovenského lidu, jež již tehdy byla v plném proudu. Jeho slova, plná oprávněného rozrušení, plná spravedlivého

hněvu, plná hlubokého citu a zaslouženého pohrdání zarývala se nám v duši a rozrušovala nás.

Tento večer zůstal nám v paměti trvale a postava Štefánikova před zraky našimi ožila, když jméno Štefánik za světové války objevilo se v novinách a nositel jeho uváděn jako jeden z neúnavných pracovníků za osvobození národa československého. Vzpomněli jsme si, že již tehdy za své přednášky nadhodil, že použije každé příležitosti, která se naskytne, aby osvobodil lid svůj z moci maďarských uchvatitelů.

A příležitost se mu naskytla a Štefánik jednal a svoji dávnou tužbu uskutečnil...

Když bylo po přednášce, nerozešli jsme se. Majíce Štefánika ve svém středu, hovořili jsme o Slovensku dále. Zvláště já jsem měl vděčnou látku k rozhovoru s ním. Strávil jsem minulé prázdniny na Slovensku a vzpomínky na tuto cestu uveřejňoval jsem právě v některých listech*) a Štefánik je znal. Proto hovořil se mnou o místech, která jsem navštívil a byl rozradostněn, že slyšel, že se mně tam líbilo.

Když pak přišla učitelka slč. Antonie Jelínková, která přednášela krásnou báseň o Slovensku, požádala Štefánika, aby jí pro upomínku napsal něco do památníku.

Štefánik neodřekl a napsal:

„Vravela ste: Až Čech orlem stane se! — Nie. Ja som presvedčený, že prosvitne ráno pre Slovákov, že zasvitne ono už, jakmile v Čechách vlacej takých vrelých úprimných srdc bude tľčť, jakých som poznal v rodišti apoštola Slovenska, v rodišti Pokorného.“

V upomienku na zdařilý večierok slovenský v Heřm. Městci dňa 18. jan. 1903.

Milan Štefánik.

Jak jsou dnes tyto řádky slečně drahými, nelze vypsati...

*) Později vyšly knižně: „Krajem našich bratrů“ u Aloise Šaška ve Velkém Meziříčí.

Po několika letech svedla mne náhoda se Štefánikem podruhé. V Paříži. Přijel jsem do tohoto veleoměsta a sotva vystoupil jsem z vlaku a vkročil na perron, utkvěly moje oči na mladém muži vzezření aristokratického. Zdál se mi býti povědom. Vzpomínám, vzpomínám a — již jsem se hlásil a Štefánik mne poznává, tiskneme si ruce — vře se vítáme.

A byl jsem té náhodě, která mne se Štefánikem svedla, povděčen. Byl mi průvodcem po celou dobu mého pobytu v Paříži, jeho zásluhou dostal jsem se i do meudonské hvězdárny a viděl všechny hvězdářské přístroje, u nichž tak rád díval...

A prchlo zase několik let... A pojednou dostávám z Tahiti lístek od známého cestovatele Jana Havlasy a na něm fotografický snímek — Štefánika, jeho hvězdárny a pozdrav s jeho podpisem. Byl-li jsem mu tehdy vděčen za vzpomínku, jsem mu nyní tím vděčnější, neboť mám obrázek jednoho z těch, kteří nám vydobili samostatnost, svobodu.

Kéž by si jí lidé vážili a Štefánika vzpomínajíce následovali jeho příkladu: byli pilni a obětavi!

• • •

Prof. Otto Seydl:

Mé vzpomínky na astronoma Štefánika.

V jedné z přednášek prof. Grusse na univerzitě v říjnu 1903 poznal jsem zesnulého. Přišel do přednášky nahodile na cestě z universitní knihovny se svazkem z theoretické astronomie v ruce, aby se informoval o tom, co se právě přednáší. Pracoval v té době o své doktorské dissertaci „O nové hvězdě v souhvězdí Kassiopeje z r. 1572“. Vypůjčil si ode mne zápisky o tom, co bylo dosud předneseno a po krátkém hovoru v místnosti odešli jsme — přednáška toho dne nebyla, poněvadž vypukla obvyklá tehdy stávka následkem nedostatečných místností — společnou cestou na Král. Vinohrady, kde oba jsme bydleli. Mám dosud jasně před svým zrakem Štefánikovu tvář: jemná, úzká, trochu

bledá tvář s mírnými stopami po neštovicích, v rámci měkkého, hnědého vousu, jasně modré, dobré oči, okrajů víček poněkud začervenalých.

Když mne poznal a seznal můj zájem o vědu, v níž pracoval, pozval mne do svého bytu. Bydlil, pokud se pamatuji, v Korunní třídě. Nemáje času nazbyt, míval stále na dveřích tabulku s nápisem „Nepřítomen“. Ale upozornil mne, pro mne že to neplatí, abych přišel, kdy chci; bude-li nutno, aby nebyl vyrušován ani mnou, že to řekne.

Z těch důvodů nevyrušoval jsem Štefánika často a nikdy ne na dlouho. Za několika přátelských návštěv až do jara 1904 hovořovali jsme téměř výhradně o vědecké práci; jen jednou jsem mu hrál k jeho žádosti několik skladeb na housle.

Byl člověkem plným temperamentu a ohně: býval nadšený, vzpomínaje na své studium ve Švýcarech a v Itálii; s uzarděním prohlásil mně, že se styděl, když v přednášce švýcarského profesora (kde byl přítomen neznám) zaslechl citovati přednášejícím svoji práci, vášnivě a houževnatě upozorňoval mne kdysi na jemné podrobnosti světlostní křivky hvězdy ve své dissertaci; vzpomínaje na své počátky badatelské, vyprávěl, že se třásl rozčilením, když poprvé pozoroval průchod hvězdy průchodním strojem; rychlými výkřiky volal mne jednou od stolu, kde jsem něco počítal k malému dalekohledu na okně, v němž právě zjistil sluneční skvrnu.

Byl obvykle vážné tváře, ale býval usměvavý, někdy i veselý a v práci houževnatý, velmi vytrvalý. Měl v úmyslu pro jistý vědecký účel hladověti po den a noc. Pamatuji si, kdysi mně řekl: „Aspoň 22 nových hvězd bych chtěl pracovati do konce svého života.“ „Proč právě 22?“ tázal jsem se. „Nu tedy asi 20; na víc, myslím, nestačí můj život,“ odpověděl.*)

*) „Nové hvězdy“ jsou nebeská tělesa, jež náhle se objeví na obloze v místě, kde dosud nebyla pozorována žádná svitící hmota a jež po čase značně ztratí na své světlosti nebo zhasnou zcela. „Nová hvězda“, objevená Tyge Brahem v Praze 1572, o které Štefánik psal dissertaci, je prvním případem tohoto druhu stálíc, který je zapsán.

Vyprávěl mně o svém studiu na maďarských gymnasiích, o tom, jak byl dvakrát vyloučen, poněvadž pracoval pro Slováky, o slovech, kterými počal politický úředník svůj vylučovací list („Chvěji se rozčilením, když píši tento list...“) a o tom, jak na třetím ústavě, kde maturoval, museli sami Maďaři jemu, nenáviděnému Slovákovi, udělití odměnu za nejlepší prospěch při maturitě, neboť zakladatel stipendia nevyloučil žáka národnosti nemaďarské.

S hrдостí ukázal mně slovenský výtisk Bible a svoje jméno na konci knihy v seznamu těch, kteří přispěli k vydávání.

Byl už tehdy, kdy jsem jej poznal, jmenován členem nějaké vědecké společnosti maďarské.

Nebylo snad dosud v tisku uvedeno, nežli počal studovati astronomii, že Štefánik studoval po čtyři semestry stavební inženýrství na české technice v Praze. Znal se dobře s profesorem K. V. Zengrem a dalekohled, který míval doma, náležel tomuto učenci.

Jedna z posledních mých schůzek se zesnulým byla asi v březnu 1904. Přišel jsem k němu na sklonku dne. Měl po promoci a byl zaměstnán přípravami na cestu do Paříže, kam hodlal odjet v nejbližších dnech. Očekával netrpělivě ze Slovenska pas, který úřady maďarské mu dlouho nezasílaly. Obdržel jej poštou v mé přítomnosti. Zasílal mu jej otec. A Štefánik s láskou četl otcův dopis, i mně dal přečísti část, v níž mu otec vyprávěl o překážkách, které Maďaři stavěli v cestu, nežli pas konečně vydali. Asi za dva dny Štefánik mne navštívil v mém bytě na dolním konci Král. Vinohradů brzy z rána, aby se rozloučil. Toho dne odejel do Francie.

Psal mně asi dvakrát, i já jsem několikrát psal jemu, později psátí přestal. Posledně setkal jsem se s ním v Praze za únorového nebo březnového dne na Václavském náměstí roku 1905 nebo 1906. Vracel se přes Slovensko a Prahu do Paříže z centrální Asie, kde byl na pozorování totálního zatmění slunce. Vyprávěl mně o svých pracích, zejména o výpravě na Mont Blanc,

kde byl po 20 dní blokován sněhem, pro který nemohl dospět k observatoři, a kde by byl zhynul kladem, a o výpravě, ze které se právě vracel. Od té doby do-
vídal jsem se o jeho činnosti pouze z novin a vědec-
kých publikací.

To jsou mé vzpomínky na astronoma Štefánika.

Pokoj popelu jeho!

(Národní Listy.)

* . *

Prof. dr. V. Tille:

Vzpomínky na Štefánika.

V roce 1910 slyšel jsem poprvé vyprávět podrobněji o Štefánikovi u Simonů v Paříži. Simon má atelier za Belfortským lesem, s hezounkým domkem, malou zahrádkou a salonkem, kde se tak mile sedělo u čaje, Naše milá a pozorná hostitelka vzpomenula Štefánika, jak se mu asi daří na Tahiti — a hovor o něm byl opravdu nevyčerpatelný. Znělo to jako pohádky žertovné, dojemné, čistě fantastické, zdánlivě nemožné, ale všichni ho měli rádi, obdivovali ho a znali tolik dobrodružných příhod z doby jeho těžkých počátků v Paříži. —

Poznal jsem ho příštím rokem, když pozval mne na svačinu do svého útulného bytu nedaleko Simonových. Bydlil v skromném, čistém domě, kde točité dřevěné schody byly kryty kobercem, mosazná zábradlí a zvonítka pečlivě vyčištěna a lóže domovníkova tak způsobně vypravena, jako přijímací salonek. V temném předpokoji knítl se mladý muž, jenž zmizel v kuchyni, vařil čaj, a Štefánik vyšel mi vstříc ze své malé pracovny. Nebyl velký, velmi křehkého a útlého těla, jemůž černá redingote, ač dobře šitá, byla přece jen příliš volná. Měl řídký, plný vous, vysoké čelo, rty trochu velké, ale rozkošné oči, modré, vážné a tak výmluvné, tak laskavé, že jimi opravdu okouzloval. Vedl mne do svého salonu s pěkným nábytkem, vzácnými koberci a Simonovými obrazy po stěnách. Nikde ani

prášku, vše čistě vyleštěno, jako v domácnosti, kde vládne nejpečlivější žena. Pan Králíček, jeho sekretář a faktótum, přinesl čaj a zákusky, pak zmizel a Štefaník se rozhovořil.

Nepoznal jsem člověka, jenž by uměl vyprávět tak klidně a výstižně nejprostším způsobem nejúžasnější věci. Nebyl výmluvný, jeho čeština měla milý slovenský přízvuk, často hledal výraz, mluvil nejjednoduššími větami, ale jeho slova měla vždy váhu, přízvuk hlubokého přesvědčení a rozhodné pravdivosti. Nedal se naprosto uchvacovat ani myšlenkami, ani způsobem podání, ale uchvacoval posluchače tím, co vyprávěl a hlavně, jak on to viděl a chápal: nejobyčejnější věci nabývaly v jeho podání originálního zabarvení.

Ale těch obyčejných věcí bylo nemnoho. U Simonových se mi zdálo, že snad podléhali příliš jeho vlivu a viděli jej, stejně jako sochař Španiel nebo Kavka příliš romanticky — působil však sám na mne ještě úžasněji. Zeměkoule pro něho neměla vůbec žádných vzdáleností a život nijakých překážek. Vyprávěl tak, jakoby jeho pouti všemi světa díly neměly žádných obtíží v jeho mysli střední Asie, Austrálie, severní Afrika, Amerika, Tahiti, Montblanc i Paříž byly družně vedle sebe, stejně hodnotné pro jeho úžasnou pracovitost a stejně milé jeho pružné fantasii; bloudil světem tak snadně, jako hoch ve svém zeměpisu. Jen jeden kout země překonával vše ostatní, byl jeho duši čímśi vzácnějším, drahým, o čem mluvil s pohnutím — jeho rodné Slovensko.

Nejživěji vzpomínal na Tahiti, odkud se právě vrátil. Stavba hvězdárny, život v přístavě, záračné pralesy, lidé, příroda, vše oživovalo jeho slovy — ne jako vzdálená, exotická země, ztracená v dalekém oceanu, ale jako cosi zcela blízkého, důvěrně známého, kde pro něj nebylo záhad, obtíží, nových dojmů. Nevykládal o žádných smělých dobrodružstvích, nepouštěl se také do odborných výkladů o svých astronomických pracích, mluvil tak prostě, jako by klidný občan malého městečka vyprávěl o svých denních procházkách.

Četl prý v přírodopisu, že na Tahiti jsou zvláštní housenky, které přepadá plíseň a vyrůstá z nich podlouhlými stébly. Bylo známo dosud málo exemplářů, dal se tedy za nimi na výpravu. Tu se zdvihl, vyňal z krásné, starobylé skříně krabici a v ní ležely řady pečlivě preparovaných housenek s tenkými trsy plísní. Pak vyprávěl o lovu perel a korálů, a v jeho rukách octl se míšek z podivné kůže, plný čistých, vzácných perel, tak jak vycházejí z moře. Ptal jsem se na malíře Gauguina, jenž byl na Tahiti před ním. Sbíral tam o něm zprávy, zajímavé, neznámé, a pak mne vedl do své ložnice — řad úpravné a prosté, jako dívčí pokoj — tam nad ložem visela rozměrná dřevorežba, neznámé vzácné Gauguinovo dílo, jež na Tahiti našel. Rozhovořil se živěji o svých dalších plánech, těšil se na návrat na ten rozkošný, idylický ostrůvek, prohlížíje množství fotografií svého sídla, lesů, lidí, vesnic, hor, toužil již, až bude moci stavět novou hvězdárnu a jezdit po okolních ostrůvcích, na které sotva kdy zabloudil Evropan a kde jsou stopy neznámé kultury neznámých národů, kamenné sochy bohů v nadživotní velikosti, jež dosud nebyly přivezeny do Evropy. „Až já jsem je přivezl!“ — a v chodbě ušel jsem několik kamenných kolosů, jejichž doprava musila být vpravdě svízelná. Vrátili jsme se do jeho pracovny a tam počal se hned zabývat novým fotoaparátem, jenž zaznamenává diktando pro opisovače — nezdál se mu ještě dokonalý a pravil, že se mu zdařilo upravit jej líp: dá jej do obchodu, jak bude mít trochu času. Byl bych rád zvěděl ještě, setkal-li se s Maory, jejichž kosmogonické báje mne živě zajímaly. Ovšem, že se s nimi setkal, žil a misionáři, kteří mezi nimi působili, znal podivuhodné jejich báje, popisoval jejich zvláštní umění. A zas se objevil z nitra divanu ohromný svazek podivných tkanin s geometrickými ornamenty, jež vypátral kdesi v misii a získal jako vzácnost, horlivě hledanou evropskými musey.

Odcházel jsem ze své první návštěvy vzrušen silným dojmem, jenž v dalších stycích se jen stupňoval. Jeho úžasná duševní čilost, bezmezná pracovitost, jeho

neustálá snaha putovat kříž na kříž světem, vynalézat, podnikat, organisovat steré nové podniky přímo oma-movala. Byl světoobčan, jemuž byla domovem celá zeměkoule, Francouz smýšlením i příslušností, — dal se naturalisovat — ale ve svém nitru zůstával věrným Slovákem, tak prostým, jako jeho bratří doma, cítil s hlubokou bolestí ponížení své vlasti. Když hovořil o domově i když se zmiňoval o Praze, byl vždy smuten, ale těch chvil bylo málo, zpravidla zabýval se nějakým novým problémem a vždy s tak rozhodným úsilím, že budil úžas. Měl styky tak rozvětvené a tak mocné, že se mohl vskutku odvažovat podniků, o nichž se nám krotkým hostům Paříže, ani nesnilo. Setkali jsme se jednou v Quartier. Pozval mne, abych s ním jel k Trocadéru a cestou vykládal, že zamýšlí zdokonalit aeroplán, aby se mohl vznést ze země bez rozjezdu. Zdálo se mi, že to je jen theoretická úvaha, neříkal dříve nic o svém letectví — ale dojeli jsme k Eiffelově věži a tam opravdu už pro něho dělníci bu-dovali cosi, co souviselo se zamýšlenými pokusy.

Avšak, i když neměl právě nic zvláštního na práci, setkání s ním bylo téměř vždy cosi zvláštního, neočekávaného. Setkali jsme se jednou k večeru v café Viennois, a Štefánik navrhl, abychom tam povečeřeli. Než jsme sedli ke stolu, přišel mladý Francouz s dádou podivuhodné, něžné krásy, nápadně cizího typu: francouzský úředník z Tahiti, jenž se oženil s domorodou Tahitankou a přivezl ji do Paříže, aby si navykla na evropský šat a evropské způsoby. Byl to zcela pohádkový večer, plný vzpomínek na život z dálného oceánského ostrůvku a hovor s mladou paní, jež doma jistě nosila splývavé roucho a čerstvé květiny v nádherných černých vlasech, vyvolával náladu jak z 1001 noci. —

Jindy našel jsem Štefánika doma zaměstnaného plány a výpočty. Vrátil se tehdy právě z oficielní cesty do jižní Ameriky a chystal se, že se přestěhuje definitivně na Tahiti a oddá se cele hvězdářství. Vykládal mi podrobně plány nové hvězdárny, kterou tam zřídí, soustavu obrovského teleskopu, jež chystá a zdokonaluje dle vlastních vynálezů, a pak mne pozval,

abych s ním jel do továrny k inženýrovi, s nímž chtěl vyjednávat. Jeho zdržlivý způsob vyprávění nedal tušit, že ty jeho úmysly byly něco víc, než přání, těžko uskutečnitelné, poněvadž vyžadovalo milionový náklad. Dojeli jsme k rozsáhlým strojárnám; dvůr byl zastaven bednami, v nichž dle nápisů byly dopraveny zpět nástroje z jeho jihoamerické výpravy. Způsob, jak jej uvítal chéf závodu, poučil mne okamžitě, že je Štefánik v závodě jako doma a velmi vážený klient. Šli spolu na poradu a mladý montér zavedl mne do vysoké a prostranné dílny, jejíž střed zaujímal až po střechu obrovský teleskop a kde podél zdí pracovalo mnoho dělníků na dalších součástkách. Štefáníkův teleskop byl již téměř hotov, a montér byl neúnavný ve svém výkladu o jeho konstrukci, o pomocných aparátech, o statisícovém nákladu a nových zařízeních, jimiž se lišily přístroje od starších systémů — Štefáníkův plán se již blížil k svému dokončení!

Z hovorů, v nichž býval neúnavný, vzpomínám na jeden, jenž mne dojmul. Bylo to po pohřbu staré paní Janssenové, jež mu byla druhou matkou. Přišel večer do café de la Regence, smuten a rozrušen, vzpomínal na léta ztrávená v Paříži, na své krušné počátky — zapsal jsem si tehdy jeho rozhovor, jenž trval dlouho do noci.

Počal tklivými vzpomínkami na svůj rodný kraj: „Jsem jen chudý kopaničár, dráteník z četné rodiny, těžce jsem se probíjel životem, v Praze jsem nenašel uznání, ale zde uznali mne vážní lidé, Janssen, H. Poincaré...“ Chválil Poincaréa, jak je obětavý a pozorný — nikdy nezapomněl ptáti se ho, jak se daří jeho nemocné sestře. Pak vyprávěl o svých krušných počátcích v Paříži. Přišel téměř bez peněz, uměl jen málo francouzsky a neznal nikoho. Jednou vešel do restaurantu, kde seděl sochař Kavka, a ten mu pomohl z prvních nesnází, seznámil jej se Šimonovými. Byl by rád pracoval na hvězdárně, ale neměl doporučení. Jel nazdarbůh do Meudonu u Paříže, představil se řediteli hvězdárny, Janssenovi, ale sotva se s ním smluvil. Prosil, aby směl přijít podívat se na hvězdárnu.

Když přišel po druhé, přijal jej jen asistent a provedl jej. Vrátil se po třetí poděkovat a požádal asistenta přímo, aby mu dovolil mu pomáhat. Asistent byl rád, že má zdarma výpomoc pro pozorování. Janssen spatřil teprv za nějaký čas. Hovořil s ním chvilku u vývěvy; Štefánik podotkl mimochodem, že by se vývěva dala zdokonalit, aby se vyčerpávala samočinně. Janssen s úsměvem mu řekl, aby se tedy o tom pokusil. Byl s tím hotov za 14 dní. Janssen si vývěvu prohlédl a nabídl Štefáníkovi hned pracovnu a práci u teleskopu. Uvedl jej pak do své rodiny, a stará paní Janssenová si jej oblíbila jako syna. Štefánik upravil si teleskop nově po svém způsobu a sestrojil zvláštní spektroskop. Janssen měl usilné přání, postavit na Mont Blancu observatoř. Prosadil svůj návrh proti vůli svých kolegů, ale nikomu se nechtělo konati tam obtížná, i nebezpečná pozorování. Štefánik to poodíkl, vytrval a tím si Janssen získal nadobro.

Janssenovou smrtí se však jeho naděje shroutily. Janssen měl výlučné postavení mezi francouzskými astronomy, po jeho smrti nový ředitel v Meudonu stavěl se vůči Štefáníkovi skepticky, rozmontoval jeho teleskop, odstranil jeho spektroskop a nabízel mu podřízené postavení. Štefánik odmítl a pomýšlel na zřízení hvězdárny v pohoří u Sahary. Získal již dosti přátel, kteří mu dopomohli k expedici do Afriky, ale poměry tam se ukázaly nepříznivé. Byl by mohl prosadit zřízení té observatoře, a stát se jejím ředitelem, ale vzdal se raději tohoto postavení, vida, že by věda z toho neměla prospěchu, který původně očekával. Zatoužil tehdy dostat se do Prahy, ale v Praze narážel na mnohé překážky — mluvil však s uznáním o prof. Pastrnkovi, za jehož dekanatu byl v Praze promován. Nejvroucněji vzpomínal Masaryka; byl mu oddán celou duší, jako otci, věřil pevně každému jeho slovu a každému jeho činu, a byl tehdy, dávno před válkou, přesvědčen, že na něm spočívá naše budoucnost.

Nezdaru s Prahou nelitoval. Byl rád, že zůstal v Paříži, stal se francouzským občanem, překonal hmotné a jiné nesnáze a nabyl stykem s vlivnými osobnostmi

NÁRODNÍ HRDINA
GENERÁL DR. M. R. ŠTEFÁNIK

uznání, jež mu pomohlo k výpravě na Tahiti. Netajil se, že měl dosti nepřátel, kteří podporovali jeho žádost o cestu na Tahiti jen proto, aby jej odstranili z Paříže. Vědecká výzbroj, která mu tehdy byla povolena, nebyla valná, a první čas nedoufal, že dosáhne svého přání, aby na Tahiti byla zřízena velká stálá hvězdárna, jež vyžadovala na půldruhého milionu franků. Počal se dokonce zabývat plány na zvelebení vývozu plodin z Tahiti a sousedních ostrůvků, získal svými listy kapitalisty pro svůj úmysl, dostal k dispozici paroloď, s kterou objížděl ostrůvky, vyhledával příhodná místa na pěstění palem. Podařilo se mu získat si oporu v různých kruzích, a když se vrátil do Paříže, stal se hlavním a věrným jeho ochráncem H. Poincaré. Získal rozhodnutí o zřízení velké stálé hvězdárny, byl jmenován jejím ředitelem a vyzván, aby zastupoval Francii na sjezdu v Jižní Americe, — odkud se právě vrátil.

Rozhovořil se se živým zaujetím o dojmech z této oficielní cesty, a přepychu, s kterým jižní Amerika vítala mezinárodní komisi, o svých pracích, jež u komise vzbudily pozornost, a vykládal jako neprostší věc pod sluncem, o jednání, jež navázal s jihoamerickými vládami. Šlo o meteorologické stanice, jež pro sklízeň Jižní Ameriky mají nesmírný význam, ale jsou dosud ve stavu velmi primitivním. Rozjel se po sjezdu na objízdku, prozkoumal příčiny, proč stanice špatně fungují, vytvořil nové modely přístrojů, úměrně tamním potřebám, a doufal, že příštím rokem bude již moci dle uzavřené smlouvy zřídit novou, dokonalejší síť stanic, až pojedou na výstavu Jihoamerickou 1914 — strojírny, jež pracovaly na jeho teleskopu, vyráběly již nové přístroje.

Zatím však mu zemřel H. Poincaré; ti kteří mu nepřáli, říkali mu posměšně, že už ho nebude mít,“ ale on měl již celou skupinu přátel, poslanců, kteří sice té chvíle nebyli u vesla, ale neustali na něj pamatovat a na něj spoléhat. Byl rozhodnut odjet na Tahiti na stálo, jakmile navštíví ještě jihoamerickou výstavu. Pravil však, že nepojede přímo přes Australii, ale přes Čínu.

Teskná nálada z úmrtí pí. Janssenové jej na konci hovoru opět ovládla a zavedla k osobním vzpomínkám. Vyprávěl o kapitánovi, jenž vezl první Janssenovu výpravu na Tahiti. Kapitán žil na Tahiti s domorodou dívkou a tak ji miloval, že se s ní chtěl oženit a vzít jí s sebou do Evropy. Dívka však odepřela jet s ním, pravíc, že je jen doma krásná. Kapitán loučil se s ní těžce, psal po létech, stále vzpomínaje, jejím rodičům, a dověděl se, že dívka as po dvou letech z lásky k němu zemřela. Byla pochována na místě, kde se po prvé s ním setkala, a hrob ji ozdobili kruhem korálů, jež spolu lovívali při koupání. Kapitán byl tím hluboce dojat. Vyprávěl ten příběh Štefáníkovi cestou do Ameriky na lodním můstku za tiché, tropické noci, a pravil, že chce se vzdát úplně světa, jakmile zemře jeho stařícká matka, vstoupit do kláštera kartuziánů. Sprátelil se se Štefáníkem důvěrně a vyzval jej, aby, až pojede na Tahiti, doprovodil jej na jeho poslední plavbě do Hongkongu, po které chce zmizet světu i přátelům.

Chápal jsem živě, jak dovedl Štefáník zaujmout onoho muže, cítil jsem sám, jak bezelstně umí si získávat lásku lidí. Vyšli jsme pozdě v noci z kavárny k tmavému Louvru. Štefáník cestou vzpomínal na rodiče a říkal, že někdy by nejraději seděl tiše doma na vsi, zapomenul na celý svět. Pak jsme se rozešli v parku — víc jsem ho neviděl. Dovedl svojí energií uskutečnit poslední, nejzáračnější svůj sen — osvobodit svoji vlast. Pak již neměl co si přát a vrátil se slavný, vítězný, jako rekr z pohádky — zemřít.

(„Venkov“.)

Jan Havlasa:

Štefáník na Tahiti.

Za svého onehdejšího pobytu v Paříži mluvil jsem několikráte s generálem Štefáníkem a dvakráte jsme besedovali, jednou dlouho do noci. A právě tehdy bylo, kdy pověděl více o svých plánech než bývalo jeho zvykem, nepochybně pod vlivem našich vzpo-

mínek na společný pobyt na ostrově Tahiti a na svou revoluční spolupráci v Rusku s mým zemřelým bratrem Jiřím Klecandou.

Chtěl v Praze a v republice dokázat, že s čistotou a pravdou možno vyjít bez kompromisů, že nutno klásti váhu na čistotu a pravdu u těch, kteří národ vedou a spravují; ale až by dostál úkolu, který, naň vznesl národ, chtěl se vzdát „toho všeho“ (a nervosně přejel rukou po své generálské uniformě) a znova se oddati vědě. „Vrátím se na Tahiti ke své hvězdárně“, řekl a jeho hlas i oči znězněly.

A tak než jsme se nadáli, už zase jsme byli oba ponořeni ve vzpomínky na toho i onoho, na tu i onu epizodu, na to i ono, co on nebo moje žena nebo já jsme kdy řekli v žertu neb opravdovosti. A či jste už obnovili kontrakt?“ najednou se otázal s šelmovským žasvitem v očích. u něho asi dost vzácným v poslední době. „Jaký kontrakt?“ udiveně jsem opáčil. „Nu povedali jste raz, ty i tvoja žena, že jste urobili kontrakt len na desať rokov!“ zasmál se. A pak jsme si oba povzdechli.

Ba věru, že bezmála deset let uplynulo od doby, kdy jsme oba dva žili přes půl roku, stále sobě blízcí, na čarovném ostrově, obklíčeném pohádkovou lagunou, korálovými útesy a tropickým mořem. Byli jsme teď skoro o deset let starší, oba plni lásky k osvobozené vlasti. Ale oba... on i já... přece jen toužili jsme po dalekém Tahiti jako po oddechu od světa...

V červnu 1910 setkali jsme se na Tahiti, oba překvapeni tím náhlým shledáním po dlouhých letech, co jsme se neviděli od studií universitních; a já tím více překvapen obecnou vážností, které se Štefánik těšil u francouzských úřadů koloniálních. Neboť Štefánik byl vyslán francouzskou Akademií a vládou, aby nad Paapeetem vybudoval hvězdárnu a pozoroval průchod Halleyovy komety.

S počátku ten či onen z nejvyšších úředníků projevil nedostatek ochoty k té neb oné proposici Štefánikově; konec konců Štefánik byl mlád a drobného tě-

líčka a nikoli Francouz. Ale kdykoli Štefáník se setkal s nějakou neochotou ke svým vědeckým potřebám, vždy měl po ruce nějaký nečekaný a pro úřednického ducha často strašlivý trumf. Takový guvernér si mohl na chvíli mysliti, že snad dělá nějaké milosti mladému hvězdáři, jestliže mu v něčem vyhoví. Štefáníkova skromnost a gentlemanství ho popletly a jak už u byrokratů bývá, stal se po případě i neochotným. Ale opravdu jenom na chvíli. Nebylo člověka, který by nelitoval brzo, že čímkoli, byť jen stěblem, zkrřížil kdy Štefáníkovu cestu. Ohromující, netušená nějaká listina vynořila se z hvězdářovy kapsy a milý úřada k svému zděšení najednou shledal, že to, co posud prokazoval Štefáníkovi jako milosti a laskavosti, byla vlastně jeho povinnost a v jistém smyslu Štefáník je mu jaksi nadřízen.

Úžasné byly konexe Štefáníkovy, a nikdo si nikdy nebyl jist, zda to, oč on skromně žádal v zájmu vědy, nebylo vlastně jeho právem, jež mohl si, kdyby byl chtěl, i arogantně vymáhati. Výsledek byl, že Štefáník byl stále obestřen rouškou záhady, a že se stal takřka všemocným. Všechno mu bylo otevřeno, celý aparát koloniální správy byl mu k dispozici pro všechno, nač si jen vzpoměl. Nebyl tehdy občanem francouzským, ač byl ve službách Francie; ale to, co bývalo kdy odepřeno i občanu francouzskému, bylo přístupno jemu, když se mu toho zachtělo. Dělová lodice francouzská vozila jej po měsíce jako hosta po širém Pacifiku, na Markézy, mezi atolly, až na daleké ostrovy Rapa a Tubuai. A kdysi mu ukázal listinu, vlastnoručně podepsanou presidentem Fallièresem, dávající mu plná práva občana francouzského a ponechávající mu jeho občanství, původní s tou podmínkou, že do dvou let se rozhodne, zda se chce státi naturalisovaným Francouzem. A Štefáníkovi byl těžký tento krok: tehdy ještě bylo jeho snem dostat se do Prahy na universitu a vybudovati v Čechách nejkrásnější hvězdárnu na světě. Měl příslibenou finanční pomoc Carnegieovu a jiných millionářů. Měl už mnohé vzácné přístroje opatřeny nebo zajištěny. A kdo ví, zda trochu trpkosti nad po-

zdějším jeho zklamáním těchto nadějí přece jenom nezbylo v jeho srdci, a zda bezděky tyto neuvědoměné pocity poněkud nepůsobily na jeho rozhodnutí vyhnouti se Praze při prvním vstoupení na půdu republiky, kterou pomáhal budovati z trosk Rakousko-Uherska.

Bylo zvláštní, jaký nepochopitelný instinkt měl Štefánik v mnohých věcech. V okrese Punavia našel kořýtka pro prasata, urobené z dřevorytů Gaugainových. V houštině tubuaiské našel vzácné kamenné idoly. V Paumotu i jinde shledal si sbírku vzácných perel, a jeho znalectví v tomto oboru bylo takové, že prodavači perel chodili se k němu radit. V Markézách objevil neobydlený a pustý ostrůvek, jehož kámen byl měděná ruda a místy takřka čistá měď.

Ještě podivnější bylo, jak dovedl si bez jakékoli námahy podmaňovati lidi. Domorodci jej přímo zbožňovali. Umyslil si, že vyučí tahitské náčelníky meteorologickému a povětrnostnímu pozorování; kolem dokola celého Tahiti dal zbudovati dešťoměry, a bylo na výsost komické, viděti potom při jízdě kolem ostrova zoufalé, polonahé domorodce státi u pluviometrů a odhodlaně zaznamenávat statistické údaje. Nejedna tahitský náčelník mne vzýval a mou ženu o pomoc, když jsme si někam vyjeli. Ta oblaka nad našimi hlavami: pěkně prosím, je to cumulus, stratus nebo cirrus?

„Člověk, jenž kouká na hvězdy,“ bylo Štefánikovo jméno u Tahitanů; a toto jméno zvyšovalo pověrečnou úctu, kterou mnozí domorodci k němu chovali. Štefánik dovedl ovšem, když se mu zachtělo, začarovati do záhad všehomíra i francouzské úředníky. Pamatuji se dobře, na kterýsi večer, kdy sedělo nás několik v Papeete na verandě, všichni Francouzi až na nás tři. Hovor byl nudný a prázdný, my tři jsme mlčeli. A náhle Štefánik mávl rukou ke kterémsi hvězdě a začal vykládati divné kosmické drama. Nevím už podrobností; ale posud mi tane na mysli ono kouzlo, jemuž jsme všichni podlehlí tak, že na konec nikdo ani nedýchal. Na čtvrt hodiny jsme opustili tuto planetu a letěli všehomírem.

Třeba že však Štefánik dovedl ovládnouti a k práci přinutiti jiné, sám se práci nevyhýbal ani nejtěžší

a nejhrubší. Věda, že bez jeho spolupráce a příkladu nebyla by hvězdárna dohotovena včas pro kritický den, po týdný robotil s domorodci až do úpadu tak, že po kritickém dnu projití Halleyovy komety těžce se roz-nemohl. Při své slabé konstrukci ocítl se tentokráte až v nebezpečí života. Ale to u Štefánika nikdy nic nezna-menalo. Uřícený, upocený svléknouti se a lehnouti si do horského potoka poměrně studeného a tam zůstatí celé odpoledne v jedovatém stínu džungle: to bylo mu zábavou. Ale při tom mně dovedl vyčíniti, že chodím na slunci bez tropické helmy, a mojí ženě, že mi to dovolí...

Opuštěná, tropickým deštěm a větry jistě poškozená Štefánikova hvězdárna trčí dnes osiřele k tropické o-bloze nad městečkem, zanořeným do rovníkové zeleně a vonných květů. Chtěl se do ní vrátit, až by dokonál veliké své dílo ve vlasti; chtěl se vrátiti k vědě, již pro vyšší povinnost opustil; chtěl na Tahiti posléze dojítí odpočinku a klidu pro ubohé své utrýzněné tělo... Osud rozhodl jinak. Poslední odpočinek našel na své rodné půdě, jejíž první dotek byl mu polibkem smrti.

(Národní Politika.)

. . .

Ministr Štefánik u čsl. sibiřské armády.

Do Prahy přijel politický kurýr kapitán J. A. Splítek z technického oddílu československých vojsk v Sibiři, který odevzdával prezidentu Masarykovi dar našich sibiřských vojsk, určený ministru dra. Štefánikovi. Jest to čerkeská šavle, zdobená zlatem a drahokamý urálskými. Bylo o tom již psáno v listech. Chceme k tomu dodatí zajímavé údaje, které kapitán p. Splítek sdělil o pobytu min. Štefánika u čsl. sibiřské armády.

Kapitán Splítek vyjel na rozkaz ministra dra. Štefánika s referáty politickými, hospodářskými a technickými, určenými československé vládě, dne 8. února 1919 z Jekatěrinburku a jel přes Sibir, Čínu, Japonsko, Tichý oceán, Kanadu, Spojené státy, Atlantický oceán,

a Francii do Paříže, kam tři dny po jeho příjezdu došel telegram o osudném skonu generála Štefánika. Tím vroucí přání sibiřských hochů, podat generálu Štefánikovi důkaz oddanosti, nedošlo svého vyplnění. Naše sibiřská armáda čítala Štefánika za svého příslušníka, neboť on v létě roku 1916 zasáhl silnou rukou do neurovnaných poměrů českých na Rusi a dal svojí tvořivou silou celému dalšímu vývoji určitý směr. Při poslední jeho návštěvě v Rusku oslovovali jej všichni příslušníci československé ruské armády slovy „bratře generále“, tykajíce jemu, což i on vždy opětoval.

I při oficielních audiencích zachovávali důstojníci charakter naší sibiřské armády, hlásíce se slovy „bratře generále“ a tykajíce mu.

Kapitán Splítek sděluje následující výjev ze života generála Štefánika, který dokazuje silnou vůli jeho, nedbající ani choroby těla:

„Generál Štefánik bydlil v Rusku ve svém vlaku, v němž pro audience měl k dispozici nádherný carský salonní vůz. Návštěv přijímal ministr denně tak veliký počet, že přiváděl tím své lékaře do pochopitelného rozčilení. V hodinách odpoledních následkem únavy a nervosy stíhaly jej obyčejně srdeční záchvaty. Stalo-li se tak při návštěvě, znamenalo to konec audience.

Byli jsme proto naplnění určitými obavami, když nám byl doručen rozkaz, dle kterého zástupcové technického oddílu mají objeviti se u generála ve 3 hod. odpoledne.

Byli jsme uvedeni k ministrovi náčelníkem vojenské správy podplukovníkem Medkem. Audience konala se za přítomnosti vyslance československé republiky br. Bohdana Pavlu. Ministr nás přijal srdečně, skutečně bratrsky, a rozsadil nás tak, aby mu nepadalo v oči světlo oken při pozorování referenta.

První referát podával náčelník technického oddílu br. ing. Holna, zkušený odborník s dlouholetou praxí, jemuž právě vděčíme, že technický oddíl pronikl do urálského a sibiřského průmyslu, a který rozvinul or-

ganisací české technické práce na Urale, založenou organizátorem inž. Znamenáčkem. Inž. Holna podal přehledný krátký nástin postupu našeho, směřujícího k vyplnění daného nám úkolu: Přivést sibiřské a urálské továrny opět do uspokojivé výkonnosti, zjednatí potřebné tovary, odstraniti nezaměstnanost a uspokojiti tak týl armády. Generál Štefánik poslouchal celou svojí nervovou soustavou. Když inž. Holna podal jemu tabulky, v kterých grafičky znázorněno je překvapující stoupání výkonnosti v továrnách stojících pod naším vedením, prohlížel všechny tabulky podrobně, rozhovořil se o nich a dával nám takové otázky k některým detailním věcem, z kterých viděli jsme, že i v technických vědách má určité vědomosti.

Druhý referát podával přednosta komerčního a finančního oddělení technického oddílu, podpor. Andrušek, mladý, talentovaný a nevyslovitelně pilný, který ve třech měsících přivázel k nám celý sibiřský komerční svět, takže jeho oddíl byl jakousi centrální rozdělovnou tovarů a plodin v Sibíři.

Generál Štefánik věnoval i tomuto referátu svoji nejúplnější pozornost a i zde poznali jsme záhy, že nauky národohospodářské nejsou jemu cizí, a naopak že přináší nám jisté praktické pochopení jich, hlavně ve všeobecných otázkách, týkajících se našeho národohospodářského postupu.

V obou těchto referátech měl jsem příležitost na mnoha místech připojovati dodatečně poznámky a výklady na ministrový otázky.

Kromě těchto dvou referátů byl podán ještě referát správce odboru pro dělnickou otázku br. Tomáše Skácela, výborně vypracovaný, podávající celou řadu statistických dat a ukazujících, jak vlivně působil tento odbor na urovnání velkého počtu sporů mezi dělnictvem a zaměstnavateli. Generál usmíval se radostně a vyjádřil se, že ve veškeré této práci jeví se mřadá síla našeho národa.

Konečně přistoupil jsem já k svému referátu — o národohospodářském stavu Ruska všeobecně i de-

tailně i o politických příčinách jeho, hlavně se zřetelem na problémy centrální Asie.

Když jsem skončil úvod a přistoupil jsem k vlastnímu referátu, uchopil se generál pojednou levou rukou za srdce a klesl na zad na lenoch křesla, při čemž tahy jeho obličeje rapidně se změnily.

My všichni vstali, považující audienci za skončenou, a očekávali jsme jen, až se generál probere ze záchvatu. Obrátil jsem se k br. Bohdanu, aby vypracoval národohospodářský referát písemně, který pak dodatečně podám. Generál Štefánik pojednou otevřel oči a slabým, avšak pevným hlasem řekl:

„Ty to vypracuješ za týden a ne za čtyři neděle. Bude to sňad míti tu vadu, že to nebude systematicky dokonalé, avšak bude to míti tu výhodu, že to přijde na inísto včas.“

Vypil sklenici čaje, čímž opět pookrál.

Dal nám rozkaz, abychom všechny své referáty napsali určitým, jím doporučeným způsobem (co se formy týče) i aby tabulky grafické dostaly vedle nadpisů českých i nadpisy francouzské.

Pravil, že pokládá za velice důležité, aby tyto zprávy dostali naši zástupci v Paříži, aby mohli dokumentovati světu, že naše činnost v Sibíři byla Rusku prospěšna a že jak ve vojenství a politice, tak i v národním hospodářství byli jsme vedeni jen jedním cílem: Pomáhati Rusku.

Generál se zas rozveselil, my se usadili a vedení hovoru přesunulo se na něho. Stěžoval si na své zdraví, toužil vyjetí si někde po saních, „ujetí z vězení“, „střeliti si na lišku“ a dát tak odpočinout svým nervům, a pak zase navrátit se znovu ke práci.

Záchvat uchopil jej znovu, než ani tentokráte nepropustil nás, nýbrž začal sám nový rozhovor, při němž jsme my již stáli, obávající se o jeho zdraví a očekávající, že nás propustí.

Než generál žádal nás o opatření velikého balvanu křišťálového, z kterého by se mohlo zhotoviti prisma o odvěsně průřezu větší než 12 cm. (Dosavad maximální.)

Rovněž zajímal se o turmalínovou destičku a platinu pro zrcadlo, vesměs věci potřebné k sestrojení fysikálního aparátu, potřebného k spektrálnímu vydělení paprsků jím objevených. Konečně po dvouhodinové audienci byli jsme velice srdečně propuštěni, a každý z nás byl by šel pro Štefánika do ohně.

Generál Štefánik odejel na to do Omska a brzo potom do Paříže a já dostal 30. ledna písemný rozkaz náčelníka vojenské správy, připravit se ihned na rozkaz ministra vojenství na cestu do Paříže.

Žadany křišťálový kámen jsem také přivezl a sice zanechal jsem dva kameny u našeho vojenského ataché v Paříži do rozhodnutí, komu kameny mají býti odevzdány.“

(„Národní Listy.“)

Maršál Foch a Štefánik.

„Intransigent“ uveřejnil zajímavou vzpomínku na Štefánika:

Malý a štíhlý, s vysokým čelem, s očima svítícíma v neobyčejně pohyblivé tváři, takovým jevil se Štefánik tak prostý, tak skromný, ztajený na posledním místě. Ale vnitřní plamen oživoval tohoto slabého, mladého muže, kterého jsme poznali v Paříži, oděného francouzskou uniformou a jenž v politických kruzích, kde se pohyboval, oduševněn vroucí vírou ve vzkříšení své země, získával Čechoslovákům každodenně nové stoupence.

Jednou na chodbě generálního štábu generál Foch, přecházející, prohodil: „Zítřka bude hezky!“

„Poručík odváží se říci: „Nikoli, bude bouře!“

Velký chef přešel, pokrčiv rameny nad tímto odvázným odporem. Ale Foch byl chefem. Výrok se ho dotknul. Vrátil se a dotazoval se mladého důstojníka, jenž si dovolil odporovati mu. A z toho rozhovoru vzešla obdivuhodná meteorologická organizace pro armádu. Žel, právě takoví lidé vždycky odcházejí!

(Národní Listy.)

Adolf Černý:

Vzpomínky na generála Štefánika.

Rád bych zachytil obraz generála Štefánika, jak se mi nešmazatelně vtiskl do duše, ale nevím, podaří-li se mi to. Těžko malíři i básníku zachytiti zjev meteoru. Těžko psáti, když duše jest uděšena a rozteskněna ohnivým pádem.

Zjevil se mi neočekávaně, oslnil mne — a než jsem se nadál, padl. Takový byl i jeho život, pokud se objevil před širým světem a před historií. Za války náhle zasvitl, rozzářil se, vydal světlo, jímž ukázal cestu mnohým a okouzliv je — spadl v plameni k zemi i shasl.

Člověk neobyčejný došel i neobyčejného konce, důstojného hrdiny a genia, jímž byl. Hrdina české epopeje osvobozenské skončil tragicky nejen způsobem, ale také okamžikem smrti. Geniální spolutvůrce československé svobody zahynul jako bleskem zasažen na prahu své osvobozené vlasti, již neviděl od časů otroctví — shlédl ji s orlí výše, ale v těžce chvíli klesl na její hrud mrtvolou, svržen důmyslným strojem, který jej nosíval výšinami k zápasům za svobodu...

Spatřil jsem Štefánika poprvé 15. března, když přibyl do Paříže. Vracel jsem se popolední do Lutetie, hotelu české delegace, a tu dole v síni před schodištěm stál v kroužku Čechů muž malé postavy v šedém plášti do deště a v čapce francouzského generála. Štefánik, blesko mi hlavou, když jsem již skupinu minul. Když mně přítomný tajemník delegace mou domněnku potvrdil, vrátil jsem se, abych uvítal muže, o němž jsem již slyšel celé legendy. Stiskli jsme si ruce, jen několik slov vyměnivše, neboť generál byl na odchodu. Ale krátká chvíle stačila, aby mně utkvěl v duši pronikavý pohled modrých, bádavých očí, které mně od toho okamžiku provázely a vábily, abych do nich nahlédl hlouběji.

Stalo se tak za týden, v neděli 23. března. Dlouho jsem čekal; u generála byli nejdříve nějací Francouzi

a potom Italové, také min. předseda dr. Kramář, načež generál vyřizoval neodkladné telegramy. Zvěděl jsem to od jeho českého pobočníka, po němž mi vzkázal omluvu: měl by prý vlastně on přijít ke mně za to, co jsem pro Slovanstvo vykonal, a když jsem již přišel, přijal by mne okamžitě, ale práce, která nesnese odkladu nutí jej, aby mne ještě požádal o strpení. Poselství, jaké ministři zpravidla nevzkazují, uvedlo mne v rozpaky. Vyčítal jsem si také, že přetíženému pracovníku ještě já přicházím v cestu — ale upokojily mne modré oči, které se na mne v mé mysli dívaly a do nichž jsem nyní již viděl hlouběji. Mladý Štefánikův pobočník podal mi dva velké svazky významného francouzského slovníku, jímž jinak jest rozkoš se probírat, ale z něhož jsem za ty chvíle mnoho nezískal. I z něho pohlížely na mne oči, do nichž jsem toužil nahlédnouti hodně hluboko.

Konečně byl jsem uveden k Štefánikovi. V malém salonku v prvním patře našeho hotelu stál přede mnou generál v tmavomodré bluze se světlejšími výložkami, z nichž zářil zlatem vyšitý lev — muž postavy nevysoké, širokých čelistních kostí, tenkých rtů, tváří vyholených, maličko zrytých od neštovic, patrně chorobný, chůze proto pozvolné, ale živé gestikulace a zejména živého, bystrého oka.

První český ministr války!

Pozdravil jsem jej tak, ale odmítl tento titul, uřávně mne za obě ruce. Pro mne že není ministrem. Že jest mým žákem a já jeho učitelem. Užasl jsem a dal jsem tomu citu také výraz otázkou, čemu já jsem ho mohl naučiti? Učil jsem jej prý ideálům, ukazoval mu cesty. Kterak?

„Učil jste mne lásce k Slovanstvu, lásce k pravdě“, řekl živě. (Těžko mi jdou z péra tato i další slova Štefánikova, ale musím je také napsati, mám-li podat náčrtek jeho povahy, jak mně bylo dáno v ní nahlédnouti.) „Jste jeden z apoštolů, kteří ukazují hlavní cesty, mají na mysli velké cíle, velké ideály a svým životem i svou prací učí se jich držeti. Jim jako letcům v aeropláně

ztrácejí se drobné cestičky a příkopy a zůstávají jen hlavní cesty, sbíhající se k velkým cílům.“

To byla základní myšlenka jeho hovoru, k níž se zas a zas vracel, aby ji zdůrazňoval a rozváděl. Při vyjadřování svých myšlenek, které se hrnuly jedna za druhou, užíval rád obrazů a podobenství, jako zde o letcově pohledu na svět. Tím nabývala řeč jeho neobyčejné plastičnosti a živosti.

Shrnoval své myšlenky rád v lapidární obrazy, jako je rád shrnoval v lapidární hesla. Několikrát za rozhovoru opakoval základní své heslo: „Věřit, milovat, pracovat!“ Je to prý heslo, kterému učí život všech apoštolů a idealistů. To jsou tři velké, základní cesty, které vedou k velikému, konečnému cíli: k pravdě. Ty nás musí vésti také v nynější době, která přináší mnoho úzkostí, rozechvění, pochybností a zklamání.

Štefánik pevně věřil, že nynější doba vyvede lidstvo o hezký kus vpřed. Vyslovil to jasně za rozhovoru o současné naší slovanské situaci při mírovém jednání. Nesmíme malomyslněti a příliš se rozčilovati malými neb i velkými současnými nezdary, dostaneme-li o něco výhodnější neb nevýhodnější hranice, nepochodí-li dobře všechno Slovanstvo, vytvoří-li se mnoho zárodků nových sporů, skončí-li mír vůbec hůře, než jsme si představovali. To vše jest jen přechodné. To jsou jen mnohé, klikaté a spletité cesty a cestičky, po nichž se lidstvo ubírá vpřed. Nesmíme spouštět s myslí velké hlavní cesty k pravdě, po níž byl přec jen učiněn znamenitý krok vpřed. Nesmíme býti zklamáni, nesmíme se oddávat zoufalství, že jsme tohoto cíle už nyní nedostihli. Snad lidstvo, jako ve známé slovanské pohádce našlo teprve klíč k první světnici. Snad se nynější pokolení dál ani nedostane, než do druhé — avšak jednou se lidstvo přece dostane do pokoje posledního, dvanáctého, kde jest uzavřena hledaná princezna: Pravda. Snad se mnohým z nás nyní zdají marnými všechny oběti, jež lidstvo ve válce přineslo, snad se mnohým zdá vše ztraceno — ale je to omyl, způsobený tím, že přítomné nezdary zamezují pohled v budoucnost. Není prostě možno, aby všechno vynaložené úsilí, všechno

prožité utrpení bylo marné, aby měl býti konec všem nadějím ve vítězství ideálů. Podobně se zdálo Kristovým apoštolům, když viděli svého Pána a učitele umíratí na kříži. A přece jeho smrt neznamenalala konec jeho ideálů, ale počátek jeho vítězství.

„Proto, až se vrátíte domů, ukazujte dále velké cesty a velké cíle, učte lidi dále nezoufat, ale věřit. I když se zdá bitva ztracena, když se již vojsko dává na ústup, jest možno přece zvítěziti, zvolá-li vůdce: ku předu, vítězství musí být a bude naše! Tak jsme my, kteří jsme zde za hranicemi, zápasili za českou věc, mohokrát jsme mohli zoufati, jak se zdálo postavení naše beznadějným — ale že jsme pevně věřili ve vítězství, že jsme velkou láskou milovali své ideály a že jsme vytrvale pracovali, došli jsme k vytčenému cíli, k československé samostatnosti.“

Je nutno učit lidi věřiti, je nutno je milovati přes všechny jejich chyby, je nutno učit je milovati, ale nutno je také pracovati a učití jiné pracovati.“

Projevil jsem s těmito myšlenkami naprostý souhlas a radost, že on, spoluvůrce naší státní samostatnosti, je podle tohoto stejně přesvědčen jako já, že je nutno náš národ mravně povznést, že jest nutno uvéstí v souhlas naši nynější mravní hodnotu s mravní cenou našich předků v dobách od Husa až po Komenského.

„Ano,“ odpověděl přesvědčivě Štefánik, „našemu národu a státu jest nutno dáti pevný mravní základ. Jsou dva velké základní typy české, nebo lépe řečeno, dva velké symboly dvou základních českých typů. Jeden šel zpříma, vztyčen a přece zahleděn do sebe za velkým ideálem, za pravdou; šel za ním bez úchytky, třeba věděl, že na této cestě ho čeká hranice, v níž nutně shoří. Druhý hleděl kolem sebe (třeba i bez tělesného zraku) a porážel palcátem vše, co stálo v cestě za pravdou. Oba tyto typy za staletí útisku degenerovaly. První vztyčený se shrbil v pokoře — druhý se z hrdiny stal hrubcem. Nutno usilovati o to, aby v nás ožily zase oba původní typy, ale spojené v jeden: aby český

člověk zase byl záhleděn dovnitř za velkým ideálem pravdy, ale při tom aby měl dosti odhodlanosti a síly, aby si cestu k ní uhájil.“

Takovým novým českým typem byl Štefánik. Měl velký ideál, byl za ním záhleděn dovnitř, ale byl zároveň jeho sebevědomým obhájcem a bojovníkem. Za doby války mnoho na různých místech v zájmu československé věci vyjednával, ale podle svědectví jiných i podle vlastního vyjádření nikdy neprosil a nežebral, nýbrž rozhodně vždy žádal, čeho jsme potřebovali a co nám náleželo. Mluvil vždy přímo, ať mluvil s kým-koliv, řekl každému třeba i bezohlednou pravdu, ať stál na společenském žebříku sebe výše. Býval za to zpočátku třeba odmítán, ale nutil přemýšlet o našich požadavcích a konečně pevností a neústupností získával jim sluchu a sympatie.

Otázka mravního základu našeho nového života jej tak zaujala, že jsme o ní dlouho ještě mluvili.

„Nesmíme opouštět cesty k pravdě“, horlil. „Není pro náš národ jiné cesty. V pravo od naší dráhy jest moře krve, v levo moře slzí. Mezi oběma jde naše cesta snad křivolace, ale v celku přece přímo za pravdou. Kdybychom se uchýlili na pravo, budeme tonouti v krvi, dáme-li se na levo, budem se topit v slzách.“

Dívaly se při tom na mne jeho bádavé, modré oči, do nichž jsem již viděl hluboko, hluboko.

„Promiňte,“ řekl mi na konec, „že jsem se s vámi o těchto věcech tak široce rozhovořil, aniž jsem se vás otázel, za jakou záležitostí přicházíte. Musil jsem vám však tyto věci říci, neboť nevíme, zda se kdy ještě uvidíme. Cítil jsem potřebu říci je právě vám. A nyní k práci. Proč přicházíte?“

Přednesl jsem mu věc, pro kterou jsem přišel v zájmu nejmenších a nejopuštěnějších Slovanů. Vyslechl mne pozorně, vyžádal si konkrétně, co bych mu měl dodati, a slíbil, že jest ochoten učiniti, seč jest.

„Vidím teď, že to ještě není naše poslední setkání,“ řekl mi, když se srdečně se mnou loučil.

Vyšed, shledal jsem, že nám v hovoru uplynulo skoro půldruhé hodiny, ač se mi zdálo, že jsem s neo-

byčejným mužem hovořil nedlouho. Zcela přirozeně. Tváří v tvář velikosti ztrácíme míru pro čas. Tak se zapomíná hodin a času před nekonečným mořem. A v očích i slovech Štefáníkových bylo kus nekonečnosti, velikosti a geniálnosti, která podmaňuje. Není divu, že naše statečné hochy v legiích okouzloval a rozplameňoval, že by za ním byli šli do ohně.

Měl pravdu. Neviděli jsme se poprvé a naposled, ač jsem ho chtěl ušetřit a vypracované doklady jsem jen poslal. Ale přišla nutnost, že jsem k němu zase musil osobně, tentokrát ne sám — se zástupcem utlačovaných, kteří touží z vězení. Bylo to 5. dubna. Není ještě vhodná chvíle, abych věcně zaznamenal, o čem jsme jednali. Také to jednou učiníme. Jen z této návštěvy připomenu zajímavý doklad toho, jak pracovala jeho fantazie, jak se rád vyjadřoval v obrazech. Žádal ode mne zhuštěný náčrt toho, co jsem mu vykládal, aby ho mohl užít u spojenců. Při tom naznačil rozdíl myšlení našeho a západního: my stoupáme po nakloněné ploše, oni po schodech. Nemají rádi, když se jim podá celý vývoj myšlenkový, nýbrž jen jednotlivé hlavní myšlenky, aby si ostatní mohli doplnit.

Druhého dne navštívil jsem Štefánika hned ráno, na pařížské poměry časně. Byl jaksi updlen, ale přes to se živě zajímal o mapky, na nichž jsem mu načrtl postup germanisace polabských a vůbec západních Slovanů, jak do nás Němci vráželi klíny, jimiž nás rozštěpovali, jak nás potom trhali v ostrovy a ostrůvky, které na konec v zátopě mizely. Za rozpravy vstoupil do salonku mladistvý důstojník, hoch sličný jako dívka, mandlových, neklamně francouzských očí. Byl to vskutku Francouz. Představil mi jej, svého sekretáře způsobem neobyčejně krásným. „To je můj mladý přítel,“ řekl, objímaje pravou paží mladého důstojníka. „Když jsem byl na smrt, ošetřoval mne věrně, ani se od mého lože nehnul. Jemu mám děkovat za svůj život.“ Pohládl jej po tváři a pocuchal ve vlasech jako děčko, že až mladík učinil pohyb, jako na obranu.

Ještě 8. dubna jsem byl u Štefánika a dlouho jsme rozmlouvali. Vyprávěl mi mezi jiným o návštěvě u

kteréhosi diplomata, jemuž přímo a ostře vytkl opuštění pravdy a spravedlnosti. Říkal mi, jak mu leží na srdci vyvedení našich vojáků ze Sibíře a zabezpečení jejich návratu do vlasti. To že jest nyní jeho největší starostí. Že ministrem nechce zůstat, poněvadž chce pracovat. Úřad ministra války že přijal jen proto, aby se nezdálo — kdyby odmítl — že hned při sestavování prvního českého kabinetu jsou obtíže a neshody. „Pracovat, pracovat je třeba úsilovně a vytrvale na všech stranách,“ opakoval. Obával se, aby u nás nebyl nedostatek vážnosti, aby se u nás nepracovalo málo a špatně, aby velká doba u nás nenašla malé lidi. A opět se vrátil k problému zdokonalení a upevnění české povahy, která není snad zkažena, ale rozpoltněna. Byl bych mohl míti radost ze souhlasu našich myšlenek, jež sám konstatoval, vzpomínaje některých mých veršů — kdybych byl neměl tísnivý pocit loučení. Říkal mně sice, že odjede nyní toliko na krátko, ale přece jsem se nemohl zbavit stesku, když jsme si tiskli ruce na rozloučenou.

Potkali jsme se již jen jednou letmo před hotelem. Nenadál jsem se, že to bylo setkání poslední. Snad druhého neb třetího dne na to náhle odjel. Český legionář, který mne z návštěv u Štefánika znal, poněvadž u něho míval službu, pověděl mi, že generál odcestoval do Itálie.

Vojenský kurýr ze Sibíře, který náhodou těch dní projížděl Paříží a mnoho i nadšeně nám vyprávěl o Štefánikovi, tvrdil, že Itálie není generálovým cílem; že jen chce zastříti svůj příjezd do vlasti. Dojista se chce vyhnouti okázalému vítání, aby množství lidí proto zbytečně nezahálelo. Přiletí do vlasti nejspíš aeroplánem, když se toho u nás nikdo nenaděje.

Znal dobře svého generála. Opravdu se Štefánik svěřil před odjezdem důvěrně slovenskému příteli F. Houdkovi, že se domů vydá aeroplanem. Ten ho z toho zrazoval, aby se nestalo neštěstí. Italská létadla mají barvy podobné jako maďarská, která nad naše hraniční území přiletují — což aby naši omylem střídali

na létadlo italské, které ponese Štefánika! ... A jiný přítel, Čech, ještě na nádraží prý jej varoval žertem i doopravdy: „Nevydávejte se létadlem, ještě se zabijete.“ — „Já vím, že se jednou zabiju,“ odpověděl prý Štefánik.

Co by tomu byl řeki onen legionář ze Sibíře, který měl takovou víru v moc ducha Štefánikova, že na vyslovenou obavu a slabé zdraví generálovo s pláým přesvědčením a rozhodně odpověděl: „Štefánik neumře, dokud nebude sám chtít!“ —

Neumřel, pravda, ale zabil se, jak sám řekl. Slétl k zemi obklopen plameny jako Hus, jeden z obou velkých symbolů dvou základních českých typů, o nichž mluvil. Toužil po obnovení a splnutí obou v nový český typ — a sám byl již takovým ideálním českým typem.

Vidím jej a slyším, jak s duševním ohněm v moderním oku, s pohledem bystrým a přece obráceným dovnitř bytosti, se zatatou pěstí, jejímž rozhodným pohybem dodával důrazu každému slovu, pronášel své heslo:

„Věřit — milovat — pracovat!“

Ať se stane heslem nového českého člověka!

Posílám je do Čech a na Slovensko jako velký odkaz velkého národního hrdiny.

V Paříži, 8. května 1919.

(„Česká Stráž“.)

Jaroslav Nauman:

Za Milanem Štefánikem.

Země nedotčená, panenská!

Když přišla doba, vydala jsi květ, skryté símě vzešlo, aby vykvetlo neočekávaně, zázračně —

Neboť naplnila se doba prorokovaná.

Jsou vzácné květiny ze vzácného rodu Orchisů. Zakvetou a odumrou, jen oku neviditelné símě zaneše vítr do dálek. Tam za čas vzklíčí, ale nevykvetou.

hned. Roste léta a léta pod zemí neviditelně a nepatrně, vlákna ničím od jiných se nelišící sbírají šťávy, až pojednou, jakoby zázrakem, objeví se a vykvete na povrchu země přes noc rostlina plná kouzla a nádhery, když byla přišla její chvíle. — A nikdo neměl přec tušení, že i v té krajině může být domovem; — Vykvetla, aby vydala dokument o existenci svého vzácného, podivuhodného rodu, udiví kde koho a rázem pak opět uvadne, zmizí na léta, zdánlivě na vždy.

Milane Štefániku! Vzácný květe, rozvivší svůj kalich, když se naplnila doba, když bylo třeba dokázat, že pravý, nejlepší duch národa nevyhynul, onen duch, který byl před věky vyhnán do exilu!

Odkuds přišlo, símě, jež's vykvetlo v půdě Slovenska? Kam sahala vlákna tvých kořenů?

Kde jsi bylo skryto, símě vzácné, v tichém očekávání příhodné chvíle, po tři století, abys vydalo květ na div všemu světu, nedovedoucímu ani pochopit, že i tam na Košariskách, v Nitranské stolici, může vypučeti cosi tak vzácného a nezvyklého?

Z nizoučkých tichých chat vyletěl's a duše tvá vzlétala až k nejzazším dálkám Kosmu, k propastným dálkám mléčné dráhy. —

Široký obzor kosmický ustoupil však rázem před vědomím, že nevymřel nadobro rod semene Husova. — Semene rozvátého do končin světa, ukrytého, nikomu již patrného. —

Zavolala vlast!

Co byly kosmické dálavy proti tomuto hlasu po třech stoletích opět se ozvavšímu?!

A šel jsi. Ale nestačily ti prostředky lidské, křídla bylo i tvému tělu třeba; nešťastných křídel lkarových. —

Proletěv duchem dálavy kosmické, prosed tělem všecku zemí a přiblíživ se na křídlech slunci — sřítí jsi se, přiletěv ze středu světa, Paříže, na své rodné hory.

Květ rázem uvadlý, vracíš se mrtev do rodných Košarisk pod Tatrami, ulehnouti do země, kterou jsi jako hošík bos šlapal a jako muž osvobodil! A drobné květy rodné země vykvetou nad tebou, rozrazivším její okovy! — Ony všední květy, každoročně ze země pučící — nad ubohými zbytky květu, jaký vyrůstá jakobv zázrakem ze staletí jednou...

(„Národní Listy.“)

Jan Hejret:

Štefánikova matka.

Při tragickém skonu československého bohatýra Štefánika vynořuje se v mysli představa o jeho dobré, vzácné matce Albertě, rozené Jurenkové. Otec evangelický farář, muž velice nadaný a vzor evangelického Slováka, zemřel před 7 lety na chudé faře v Košariskách u Březové. Otec a matka, dvanáct dětí! Z nich žijí po úmrtí Milana Štefánika čtyři sestry a čtyři bratři, jeden v Americe. Jak se těšili na příchod Milánův, jak toužila stařenka 65letá po synu, kterého tak vroucně milovala! Zvláštní posel, nadporučík legionářský se svou chotí jel pro ni do Jugoslaviie, kde žila u syna, evangelického faráře a poslance v státě SHS., Igora Štefánika, kterému hrozila za války smrt od nepřátel. I jela se svou churavou dcerou Marienkou devět dní a nocí oklikou až přes Štýrsko a České Budějovice do Bratislavy ke své dceři Eleně, provdané Izákové.

A stejně Milan Rostislav toužil po Slovensku a své matičce. Spatřil osvobozenou otčinu, ale nespátřil vlastní matky! Jen ona ho viděla — z dálky! Dívala se s dcerou z bytu na letadlo. Plesalo její srdce. Již za chvíli přivine Milana k srdci. Materská láska, láska posvátná. Vnoučata, studující a dvě dívky spěchají do města. Co dělo se v matčině nitru? Modlila se s dcerou, že Bůh dopřál Milanovi vrátit se.

Pojednou byla znepokojena. Přišla nejstrašnější rána — katastrofa. Neteře a synovec ptají se po Milanovi a zvěděli od vojáků: „generál Štefánik přijel, ale je mrtev!“ — Spěchali do vojenské nemocnice a spatřili mrtvého strýce! Příbuzní přišli a připravovali stařenku na tragickou zvěst. Líčili, že Milan spadl, ale že je jen raněn! Matička chtěla ihned k synovi, by se mu ulehčilo její přítomností. Zlá předtucha jí však svírala srdce. Elena dcera poklekla lkajíc k matce: „Už je Milanu dobře, už je při otci...“ Zdrčená byla matka. Miláček její mrtev! Oddala se do vůle Nejvyššího...

Jsa v rodině bratislavského přítele lékárníka Izáka, Milanova švakra, pozván jsem byl, abych šel s příbuznými k Milanově matičce. Nezapomenu nikdy té návštěvy. Na pohovce seděla v černých šatech a s černým šátkem na hlavě stařenka. Políbil jsem jí ruku jako své matce. A když jsem jí tlumočil soustrast prostě a líčil, jak jsme se v Praze všichni těšili na Milana, jak jsme hrdi na jeho matku, byli všichni k slzám dojati. Neodolal jsem sám. Hluboký žal svíral matčino srdce. Mile zářily její bolestné oči. Jakoby světice stála přede mnou. Plakat však nemůže. Dvojnásobný bol! Vzpomíná Milanova mládí. Byl hodný, nadaný chlapec. Všichni ho měli tak rádi. Jen dobré řeči vedl. Když před válkou byl doma, musila přijít též někdejší jeho pěstounka. Jako hoch dělal si z cukrového papíru dalekohled a večer se díval nejraději na hvězdy. Sestře jednou vypravoval pozdě do noci o Marsu a Saturnovi.

Jsa chud, vyučoval již v první třídě gymnasiální slabší žáky a říkal, že bude hvězdářem. Stařenka vypravuje pomalu, jako by každé slovo vážila. Živě jí plyne řeč, levičkou občas zdůrazňuje slova a očima se upřeně dívá. Ráda by byla sdílela vše, co měla na srdci. Třeba ještě jednou spatřit Milana.

Zatím co se matka s příbuznými chystala do kapličky ve vojenské nemocnici, vypravoval syn, legionářský poručík Pavel, co muk vytrpěla rodina za války,

kdy bratr Igor byl žalářován a smrt mu hrozila stále, stejně i jiným členům rodiny. Byl Milan „vlastizrádce,“ usilující o rozbití Rakousko-Uherska. Ukazuje mi bratra v generálské uniformě. Pěkný věru Slovák. Krasavec! Vysoké čelo má jako otec, jehož obraz je nedaleko.

Rodině projevil soustrast také italský poručík Benzoni z Košic. Rychle přijel, sotva že zvěděl o neštěstí. Je to bratr Štefánikovy snoubenky, římské aristokratky. Vroucně se milovali. U zabitého Milana byl dopis, poslední pro ní, který převzal ministr dr. Šrobár od svého tajemníka dra Haly, jenž první byl u mrtvoly oné osudné neděle. Snoubenka zvěděla ještě téhož dne bolestnou, pro ni zdrcující zprávu — —

Jest po šesté odpoledne. Matka se již vrátila. Ostatní měli ještě odjeti v automobilu, ale nejeli již — po šesté nikdo již není do kapličky k rakvi puštěn. Stařenka přichází zdrcena. Byla poslední u syna. Převeliké hoře nemohla již potlačit. Šla do druhého pokoje. Plakala. Ulevila si. Co pomohou ta utěšující slova? Kdo dovede vycítit mateřský bol? Kdo ze smrtelníků utěšit? Ještě myslí na syna Igora. Věří, že přijede zavčas. A opravdu v poslední chvíli přijel z daleka.

Loučíme se: Bůh vás sílíž v bezměrném bolu! Venku jsme zřeli nevídaný obraz na nebesích, jako nejkrásnější fatu morganu: ohnivě rudou a přitemnělou záplavu přímo bitevní, jakoby ohlas velkých bojů a červánků, v nichž zrodila se naše Svoboda. Zazářila Milanovi jako na rozloučenou...

(„Národní Politika“.)

Růžena Jesenská:

Milanu Rostislavu Štefánikovi.

Hrdino největší, ty okřídlený,
jenž s hvězdami jsi bydlel nad světem
a k zemi, vlasti své, jsi zanícený

zrak upřel, srdce rozplamenil snem,
 ty všudy přítomný pro naši spásu,
 proroku, vůdče, ozvěno všech hlasů,
 všech srdcí srdce, lásky genie,
 my čekali, jak zář tvá rozlije
 své kouzlo tajemné, až přijdeš k nám,
 hrdino z říše hvězd, ty hvězda sám!
 O, hrůza, hvězda sřítla se s výše
 v osudnou hodinu, my v hoři jdeme
 tvou drahou zemí mateřskou, a tiše
 kult divu pro nás vzniká v jménu tvém,
 jež zlať se věčně na obloze naší,
 nechť nesmrtelnou ochranou se vznáší
 nad naší vlastí nesmírný tvůj duch,
 buď s námi navždy vnukáním svých tuch,
 své síly perutné a světla tmám,
 hrdino z říše hvězd, ty hvězda sám!

(„Národní Listy.“)

Josef Pelíšek:

K pohřbu M. R. Štefánika.

Bylo by: sláva! znělo bez únavy,
 vlast celá šťastná, které pomoh' z pout,
 jej vítat chtěla prapory a davy — —
 Matka ho z dálky přišla obejmout,
 My sílu, která ke hvězdám se vzpíná,
 jsme milovali, ona — svého syna!
 My říci mu chtěli, co je díku daní,
 ona jen mlčky pohladit ho dlaní.
 Pak blížil se. — „Můj bohatýre, synku!“ —
 pak ležel náhle zkrvácených skrání — —
 Hvězd modré plání
 se mnou se modlí jeho za maminku.

4. V. 1919.

(Národní Listy.)

Jan Hejret:

Na poslední cestě.

S vroucí pletou a v hlubokém žalu doprovodily 10. května nepřehledné zástupy českoslov. lidu generála dra Milana Štefánika na poslední pouti k rodné hroudě. Bratislava, chystavší se před týdnem k radostnému uvítání rekovného slovenského bojovníka za svobodu vlasti, připravila mu slavnostně tklivé rozloučení. Ulice záhaleny ve smutek černých praporů. Všecky obchody zavřeny, dnes zmlklo všecko veselí zábav. Ranními a dopoledními vlaky přibyli do Bratislavy přčetní smuteční hosté z Čech, Moravy i slovenských stolic. Smuteční slavnost, ustanovená na druhou hodinu odpolední, shromáždila na prostranství před vojenskou nemocnici, v jejímž nádvoří vystaveny byly v bohaté dekoraci kioskové, uprostřed květinového pole věnců na lafetách rakve generála Štefánika a s ním zahynuvších průvodců, a ve všech ulicích k nádraží vedoucích proudilo na tisíce těch, kdož přišli vzdát poslední poctu mužů čistých ideálů, nezdolné energie, ryzího vlastenectví a nadšeného vzletu zlomeného v nadějně další práci tragickým skolem.

Pořadatelská, 35členná družina pražského Sokolstva se Sokolem bratislavským udržovala v důstojném souladu průběh pohřební slavnosti. Čestnou stráž u rakví tvořilo dvojřadí důstojníků a poddůstojníků francouzských, italských a ruských legií. Posádka bratislavská a oddíly italských legií posádek okolních olemovaly dle dispozic generála Piccionea vojenským špalírem cestu smutečního průvodu až k nádraží.

Smuteční slavnosti v posádkové nemocnici zúčastnili se kromě příbuzných: v zastoupení presidenta republiky kancléř dr. Přemysl Šámal s plukovníkem Husákem, v zastoupení italského krále generál Piccione, v zastoupení presidenta francouzské republiky generál Pellé, ministři Klofáč, dr. Šrobár, dr. Soukup, Habrman, předseda Národního shromáždění Tomášek, vyslanec Tusar, francouzský vyslanec Clement Simon,

britský vyslanec C. Gosling, italský vyslanec Mario di Lago, za vyslanectví Jugoslaviie tajemník dr. Brezigar, za ministerské předsednictvo odborový přednosta dr. Greif s tajemníkem drem Staškem; dále zástupci ostatních ministerstev; americký konsul Young, kapitán O. Brian, předseda americké vyživovací misse prof. Hutchinson, kapitán Jarell, kapitán dr. Wheeler, kapitán dr. Day, kapitán Mac. Even, plukovník Ostrog, belgický konsul Cario de Liser, švýcarský konsul Gerold Déteindre, plukovník Phillippe, italský vojenský zmocněnec Vecchiarelli, rumunský vojenský zmocněnec, vojenský zástupce ukrajinské republiky dr. Horbenko, předseda ukrajinské misse Švihovský, četné vojenské deputace; za pražskou českou universitu děkan filosofické fakulty prof. dr. V. Novotný; za pražskou českou techniku prof. astronomie Nušl; místopředsedové Národního shromáždění s deputacemi všech poslaneckých klubů a slovenští poslanci; za zemský správní výbor moravský dr. Pluhař; za moravskou polit. správu rada dr. Černý; za hlavní město Prahu náměstkové Rotnagl a Kellner s členem správního sboru redaktorem Koušou; za město Bratislavu starosta R. Kania, náměstek komisaře dr. V. Dušek a člen správního výboru Billet; za Národní radu dr. Baxa, Tůma a Hodža; sestra britského vyslance hr. Löwenhauptová; za Československý Červený kříž Jan Masaryk v zastoupení dr. Alice Masarykové a řed. Groh; za Národní radu ruskou praporek Maxa; zástupcové zahraničního tisku Seton Watson (Scotus Viator), Bestaux, Dagrone, Breede a Schwarz; zástupci československé vojenské misse z Ruska; za spolek českých spisovatelů beletristů „Máj“ Fr. Herites a prof. Sekanina; osobní přítel Štefáníkův pobočník poručík Lakomý; župani slovenských stolic, zástupcové státních a samosprávných úřadů a j.

Pěvecký sbor bratislavský zahájil smuteční slavnost, načež vykonány církevní obřady. Pěvecké sdružení moravských učitelů za řízení prof. Vacha zapělo pak obě národní hymny a chorál „Kdo jste boží bojovníci?“

Když dozněl poslední ton této hymny husitské nedolnosti, jakou celá bytost Štefáníkova byla prodchnuta, poukázal

ministr národní obrany Klofáč

ve vzletném proslovu na zářivý vzor zesnulého. „Jsou tři mužové, bez jejichž vzájemného působení nedovedli bychom si představit českou revoluci a její velké vítězství: Masaryk, Beneš, Štefáník. Stejně jako Masaryk, ani Štefáník nepotřeboval teprve války, aby si získal světové jméno.

Počátek války zastihuje Štefánika na vrcholu vědecké a společenské slávy. Štefáník stává se prostým vojákem, záhy vyniká jako letec svou odvahou a duchapřítomností. Je zahrnut poctami a vyznamenáním nejen za výkony letecké, nýbrž i za neocenitelné služby, jež armádě prokazuje svou neúnavnou prací vědeckou. Štefáník však cítí, že válčí nejen jako Francouz, ale především jako Slovan a Slovák. Řečník líčí neumdlévající činnost Štefáníkovu v Srbsku, jeho odvážný let do Italie, po ozdravení úspěšnou činnost v Paříži, Italii, Rumunsku, Rusku a v Americe, kde všude organizuje bojovníky k osvobození vlasti. Vrací se ve chvíli, kdy druh jeho, Beneš, zápasí s těžkými obtížemi při jednání o ústavu a organizaci našeho budoucího vojska, kterého v tu chvíli je ve Francii sotva 2000 mužů, získává pro velení vojska Janina, jednoho z nejlepších francouzských generálů, slavočila velkého srdce. Aby přivezl pomoc, odjíždí do Italie. Skvělé diplomatické vítězství jeho nad rozpaky italské vlády bude navždy jednou z nejskvělejších kapitol našeho zahraničního boje. Zvítězil láskou, mocným, neodolatelným majestátem svého velikého hrdinného srdce. „Kdyby odmítla nyní Italie dobrovolnou oběť českého národa, nastavila by překážku jeho budoucímu, mravnímu vývoji“. Tato vznešená myšlenka spojila ho v památném polibku se šlechtitným ministerským předsedou italským Orlandoem dne 21. dubna při podpisu základního zákona našich italských legií. Štefáník cítil ve velkém svém srdci,

že národ, který dovede si práva svá uhájiti, nemůže zahynouti, musí zvítěziti. Tato majestátní myšlenka naplňovala záračnou silou chabé jeho tělo.

Když dokončoval své dílo v Itálii, rozhodl se znova k ruským našim hochům. Nutno je posílit, pomoci jim mravně, chrániti je proti úkladům stran a duševní nemoci. Pomoci snad i nešťastnému ruskému národu, ne zlobou a nenávistí, nýbrž láskou a prací. Přátelé našeho hrdiny jsou svědky, jaké šlechetné měl plány, kolik lásky nesl s sebou na Rus, již tolik miloval.

Z trojice Masaryk—Beneš—Štefánik Štefánik odchází. První dva tu zůstávají, mohou se těšiti z ovoce své práce a budou na stráži toho, co národu dobyli. Třetí neuslyší už ani díky našich. Ale pokud republika bude republikou a národ národem — vždy lid náš vyslovovati bude s úctou trojici, neboť není možno vyslovit jméno jednoho a nevyslovit současně druhé a třetí: tak se Masaryk, Beneš, Štefánik doplňují a když to, co na nich je lidského, podlehne zákonům skonu, oni sami jsou nesmrtelní.

V této trojici ruce podaly si Čechy, Morava a Slovensko, které dalo život Štefánikovi. Nehynoucí památka jeho bude novou nerozlučnou páskou, pojící českou a slovenskou větev v jediný národ, v jedinou milující se rodinu.

Památka Milana Štefánika bude nám také připomínati, co pojí nás s Francií, v níž bojoval a v níž stal se generálem, co s Itálií, k níž byl spjat tolikerými svazky a v níž naší armádě dostalo se prvního uznání naprosté samostatnosti. S Itálií spojila ho ještě doina krev, která nám připomíná společné boje za společnou ideu roku loňského, kdy na povel Štefáníkův naši hoši italskou zem, napadenou Rakušany, Maďary a Němci, ve službách italské svobody barvili také svou krví. Ti šlechetní důstojníci italští, kteří zahynuli nyní u nás se Štefánikem, připomínají nám znovu tuto solidaritu, která posvěcena byla smrtí nejlepších, nejstatečnějších mužů obou národů.

Štefánik bude nám připomínati muže, který pochopil, že myšlenka může jen tehdy trvale vítěziti, opírá-li se o dostatečnou sílu. Jednotlivec právě tak jako národ nesmí se rozpakovati všecko obětovat a nelekat se nejrozhodnějšího boje, aby zvítězit nemohlo bezpráví a s ním poroba.

Někdejší chudý student slovenský zanechává nám všem velké slavné dědictví. Je to Československá republika. Jestliže živému nemohli jsme děkovat, památce mrtvého slibujeme, že veliké to dědictví za všech okolností uhájíme neporušené a takové, jak snili o tom se Štefánikem Masaryk a Beneš.

To slibuji Ti, Miláne Štefániku, za vládu, to slibuji Ti za armádu, která mými ústy vzdává Ti dnes svůj hold. Věčná buď Ti paměť v srdcích národa, který stal se svobodným, protože mu v dějinné době šťastný osud dal Štefánika!

Vřelého ocenění vynikajících vlastností Štefánikových dostalo se v následující smuteční řeči

generála Piccionea:

Je marno řečnit nad rakvemi generálů a zvláště nad rakvemi lidí, kteří jako Milan Štefánik byli v největším slova smyslu muži činu a energie. Proto bych se raději uzavřel v zdrceném mlčení, kdybych nebyl povinen tlumočiti bol a žal jiných, kteří chtějí, abych je tu dnes zastupoval před československým národem, oplakávajícím nad touto rakví smrt jednoho ze svých proroků, svých apoštolů, svých největších tvůrců a vyvolených synů.

My, Italové, kteří jsme viděli Milana Štefánika organisovati v Italii první brannou moc Československé republiky, jež tehdy byla ještě pouhým snem, kteří jsme s ním sdíleli naděje a štěstí v dobách nejpochybnějších a nejzářivějších, my, k nimž lnul láskou téměř bratrskou pro sladké pouto, vízící ho k vznešené dámě římské, očekávali jsme jeho návrat stejně toužebně jako Vy, Čechoslováci.

Cítíme s Vámi celou Vaší bolest.

Stalo se řízením osudu, že jeho nezapomenutelná láska k Itálii a úsilí jeho o sblížení obou zemí došlo posvěcení ve smrti, kterou našel spolu s třemi italskými srdci, s nimiž spojila ho náhoda i odvaha.

Pozdrav mého krále, mé korouhve, italských důstojníků, legionářů z Itálie a můj sklání se v úctě a pohnutí před tímto slavným bojovníkem netoliko Vašeho národa, nýbrž i celého lidstva, a doprovází k poslednímu odpočinku Itálie, kteří s ním prožili poslední hodinky, s ním sdíleli touhu po návratu, radost ze spatření osvobozené vlasti i tragickou smrt.

Ty, Milane Štefáníku a Vy Mancinelli, Merlini a Aggiunti „vale“.

Se stejnou vroucností jako generál Piccione promluvil o významu Štefáníkově

generál Pellé:

„Pánové! V Milanu Rostislavu Štefáníkovi zemřel francouzský generál. Vláda republiky francouzské mne zmocnila, abych ji u rakve jeho zastoupil a abych tlumočil Vašemu velkému mrtvému projev litości, vděčnosti a obdivu Francie, jeho druhé vlasti.

Štefáník pochopil jeden z prvních, že, chce-li pracovat pro osvobození českého a slovenského národa, musí především sám bojovat jako voják za právo a svobodu. Vstoupil do naší služby letecké. Přežil těžké zranění, které utrpěl, avšak smrt od této chvíle jej poznamenala a jasná jeho inteligence byla si toho plně vědoma. Velmi často od té doby říkal svým přátelům: „Dlouho mne již mezi sebou neuvidíte.“ Byl však z těch, jichž vůle stojí nad nehodami a jemuž žádná překážka nezabrání, aby vyplnil svoje poslání. V přesvědčení, že činnost jeho bude krátká, čerpal nový zápal k sledování svého cíle a sílu práce, které se obdivovali všichni, kdož mu byli na blízku. Politikům, generálům dohody neúnavně a skvěle dokazoval Štefáník, že vítězství jejich bylo by bez výsledku, kdyby nemělo v důsledku

rozklad Rakousko-Uherska a kdyby nezajistilo úplné osvobození slovanským národům. Národ český i slovenský, který ví, že legie byly prvním nástrojem, který přispěl k jejich svobodě a samostatnosti, národové dohody, kteří Štefánika a jeho vojáky viděli při práci, všichni jsou mu zavázáni touž vděčností. Neútešnou bolestí drtí matku, nevěstu, bratry, kterým všem platí naše hluboká soustrast. Ale Milan Štefánik neumírá. V dějinách, jichž kniha pro něho již se otevřela, jest jeho dílo již vykonáno a jeho slávě ničeho již neschází. Slibme dnes před pozůstatky Štefánikovými, že tato armáda, která mu byla tak drahá, nedopustí, aby v ní zanikl duch osobní obětavosti, pevné rozhodnosti a prostoty, hrdinských dob, duch legií.

A my, vojáci Francie, kteří jsme přišli mezi Vás, abychom sloužili československé armádě tak, jako Štefánik sloužil armádě francouzské, splatíme svůj dluh světu slavnému spolubojovníku, před nímž se dnes skláníme, a všem těm z Vás, kteří jako Vy bojovali s námi pro obranu Francie, tím, že budeme pracovat pro velikost Vaší země.

Pane generále! Tři z našich soudruhů italské armády sdílejí slavnou smrt generála Štefánika a budou odpočívati s ním pod pomníkem, který mu pieta českého národa postaví. Vzpomínaje si stále, že v některých nejhroznějších dnech války jsem bojoval po boku a ruku v ruce s Vašimi vojáky, prosím Vás, abyste vyslovil rodinám těchto udatných mužů a našim soudruhům přátelské a spojenecké armády naší hlubokou soustrast.

Po generálu Pelléovi promluvil

francouzský vyslanec Clement Simon:

„Promluvím těchto několik slov nad rakví jménem řady různých zástupců cizích mocností. Vskutku se mi zdá, že nesmrtelná práce Štefánikova přináleží všem národům. Jest jisto, že byl z plna srdce Slovák i Čech, jako byl pokládán stejně za Francouze. Jako

král Jan u Křeščaku, který útočil, ačkoliv byl slepý, — padl, aby zůstal věrným cti jako člen armády v Rusku, na jejímž utvoření se takovou mírou zúčastnil. Heroický život Štefánika zůstane jako jedna z těch legend, kterou všichni lidé znají a o které snlí. Universální povaha života Štefánikova jeví se ještě v jeho vojenské kariéře. Brání Arras. Jak by nebyl bránil jedno z našich měst mučedníků. Jak mohl scházeti v popředí nešťastných Srbů v okamžiku, když jejich utrpení bylo nejkrutější. Vskutku byl tam. Vizte ho jak anděla vlastenectví v Itálii, létajícího velmi nízko nad Vašimi vojsky ještě uvězněnými v armádě rakousko-uherské. Potkáváme ho v Paříži u zeleného stolu na mezinárodní konferenci. Tam měl jsem čest ho poznati a od prvního okamžiku jsem k němu přilnul. Brzy dojal největší skeptiky svou upřímnou citlivostí. Nechť nyní jeho ideální vzor lidské duše vznáší se věčně nad námi, aby nám připomínal všechno, co člověk může míti v sobě ušlechtilého, příjemného a věrlého, nechť vstane básník, aby mohl důstojně opěvovati jeho sláva anebo spíše nechť prostí vojíní, klečící na vesnickém hrobě tohoto generála a ministra, nechť slovenský rolník, pokorně skloněný před křížem, oslavuje ve své jednoduché duši — lépe nežli kdo jiný by učiniti mohl — všechno to, co jest velikého i dobrého v životě mladším 40 let, co bylo vydáno s takovou štedrostí v celém světě a pro celý svět, avšak počalo se a skončilo se v tomto koutku světa, který tolik miloval.“

Po té promluvil

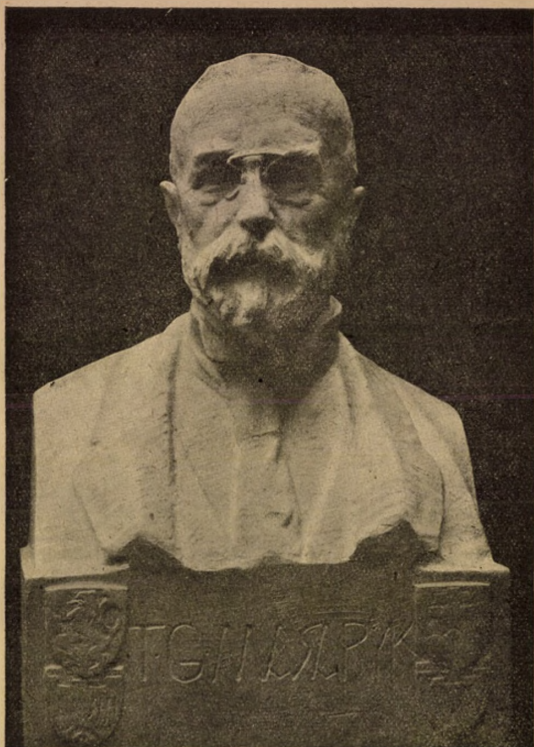
předseda Národního shromáždění Tomášek:

Připadl mi čestný úkol, abych u této rakve jménem Národního shromáždění naší osvobozené Československé republiky tlumočil poslední pozdrav muži, který v ní odpočívá, abych se s ním rozloučil a vzdal mu za práci jeho dík celého národa. Kdo byl ten muž? Byl ministr naší republiky. Ale stačí to k vysvětlení, že nad rakví jeho truchlí celý národ? Ne! Byl více než ministr,

byl jeden z vůdců jeho v době největší, byl hrdinou, jehož národu dal osud ve chvíli světodějného rozhodování a stal se miláčkem národa. Není jen náhodou, že pochází od Brezové a končin blízkých Myjavě, z toho kraje rebelů, kteří už r. 1848 povstali proti maďarské despotii. Štefánik, jenž pobytem mezi národy svobodnými ve Švýcarsku a na západě poznal demokratickou samosprávu národů, a jemuž krvácelo srdce při vzpomínce, jak je doma, v rozhodné chvíli ujal se rukou statečnou otěží osudu národa svého s Masarykem a Benešem, vytvořil zahraniční trojčlennou vládu a provedl s nimi své obrovské dílo. A stojí-li teď národ náš osvobozen, leží-li pouta cizovlády rozlámána, je-li po staletém roztržení sjednocen, stala se skutkem slova naší hymny: „Už Slovensko vstává, púta si strhává“ — pak podstatný díl zásluhy o to všechno platí právě Štefánikovi. Jemu a jeho dvěma spoludruhům v zahraniční vládě dopřáno bylo štěstí, dovršiti dílo osvobození. A bylo-li probuzení národa československého před sto lety s trojicí velikých buditelů s hrdostí uváděno jméno Kollára, Palackého, Šafaříka, smím jistě právem říci, že v trojici dovršitelů díla jejich, v trojici osvoboditelů národa, v trojici dobyvatelů jeho státní samostatnosti, vedle jména Masarykova a Benešova po věčné věky skvíti se bude i jméno Štefánikovo.

Když rozletěl se Štefánik v touze z dálné ciziny do domova — spěchal domů dřív nežli do Prahy — a když už doletěl do rodných krajů, v tom okamžiku osud tvrdou rukou přestříhl katastrofou níž jeho života, s obrazem osvobozené domoviny vtisknutým hluboko v duši, nás opustil a v objetí rodného kraje vrátilo se jen mrtvé tělo velikého jeho syna.

A není-li on mezi námi, svítí nám do celé budoucnosti zářný příklad jeho života a jeho životního díla. Nasadit vše ve službách svobody národa — to je odkaz, jež nám zanechal. Nesmí býti pánů ani otroků, národ zůstane, musí zůstat sjednocen a svoboděn! To si slibujeme nad rakví velikého zápasníka za tuto ideu a tím také projevíme mu největší dík, ukážeme svoji

T. G. MASARYK,
první president republiky československé,
jenž čítal Dr. M. R. Štefánika mezi nejlepší své spolu-
pracovníky v boji o samostatnost českého národa.

(Reprodukce poprsí dle originálu mistra Lad. Šalouna.)

vděčnost, když tento odkaz ze všech svých sil budeme plnit a uskutečňovat, hájit a zastávat!

S tím odhodláním a tím slibem loučím se s Tebou, veliký hrdino, a tlumočím Ti vroucími díky poslední pozdrav našeho Národního shromáždění. Odpočivej s pokojem v půdě matičky země, kterou jsi životem svým spolu osvobodil.

Trpký žal nad bolestnou ztrátou jednoho z nejlepších synů československého národa tlumočil

ministr dr. Šrobár

tímto doslovem:

Smutočné shromaždenie! Otráčený v celej mysli i srdci svojom stojím pred strašnou udalosťou: nevyzpytatelný osud zničil život muža-hrdinu vo chvíli, po ktorej túžil vo svojom zápase, plnou trudných bolných i vzrušujúcich okamžikov, vo chvíli keď mal vstúpiť na svoju rodnu zem, oslobodenú prácou jeho, na tú zem, ktorú miloval nadovšetko, za ktorú prinášal toliké obete a toliko ráz nachádzal sa v nebezpečí života.

Vstúpil si, drahý druhu náš, do života z malej dedinky slovenskej ako syn chudobného evanjelického farára, a na celej tejto ceste nikdy si nezabudnul, že si synom malého zotročeného národa a dosiahnúc moci a slávy, žiaril si nám príkladom nevidanej rodolásky a ideálneho ponímania vyššieho smyslu života.

Súč bojovníkom v skutku v službe najvyššej ideí ľudskosti, vybojoval si svojmu ľudu všetky podmienky, aby mohol žiť ako národ slobodný, kultúrny a aby sa mohol postaviť do rady pracovníkov vzdelaných národov, aby mohol prispieť svojou skromnou hrivnou k spoločnému pokladu kultúry a civilizácie človečenstva.

A v tejto veľkolepej práci Tvojej krutý osud srazil ťa k zemi a vyhasil Tvoj život.

Tvoj duch a idea Tvoje jako slunce na obloze svitiť budú nám i potomkom našim žiarou nikdy nevyhasujúcou a rozplameňovať budeš bratrov svojich i budúce pokolonia národa československého k lásce k národu

na cestách k najvyššiemu cielu ľudstva, k ideálu humanity. Nech je každý z nás lepším dnes, ako bol včera — a vlast' naša bude veľikou a slávnou — to je odkazom Tvojím pro nás. A keď pojdeme touto cestou, viem, že duch Tvoj s obľubou spočine na národe Tvojom a pracovníkoch jeho a tak vyplníme to, čo by nám Tvoje znamenaté ústa boli hlásaly a pracovité ruky konaly.

Buď s Bohom, drahý druhu náš! Žij večne v pamäti svojho národa a zem slovenská, ktorú si tak vrele miloval, nech Ti je ľahká.“

Záverom posmrtné oslavy byl Foerstrův „Hymnus,“ zapěný moravskými učiteli.

Po církevních obřadech naloženy rakve na lafety tažené trojspřežími a smuteční průvod za hlaholu zvonů nastoupil osvětlenými ulicemi cestu k nádraží. Rakev generála Štefánika obklopena čestnou stráží 12 legionářských důstojníků, zahalena v prapory barvy červeno-bílé, rakve italských jeho druhů doprovázené ambulancním špalírem poddůstojníků a důstojníků prapory v barvách italských.

Imposantní smuteční průvod, jemuž velel podmaršálek Letowski, zahájila jízda s pěchotou československých vojsk, v níž zastoupeny byly všechny naše legie; za nimi nesla sokolská družina skvělou řadu nádherných věnců a květinových darů.

Před rakvemi ubíral se sbor evangelických a katolických kněží a sbory pěvců, za rakvemi šli příbuzní, oficiální smuteční hosté, zástupci domácích obcí a korporací a ostatní účastníci, za nimiž pěchota a dělostřelectvo tvořily zakončení průvodu. Na cestě k nádraží hrála hudba.

U nádraží, jehož perron byl vyzdoben černými draperiemi a květinami, kde rozestavena čestná rota, zapěli moravští učitelé Vycpálkův sbor „Vůkol mír“ a Foerstrův sbor „Z osudu rukou“ a jako poslední zpěvný pozdrav vysněnému ideálu Štefáníkova boje za svobodu třetí sloku slovenské hymny „Už Slovensko vstává“. Když rakve byly ukládány do vagonů za

zvuků národních hymen, hraných vojenskou hudbou, snesla se prška květů a trikolor v barvách italských a slovenských na rakve. Za písně „Kto za pravdu hori,“ zpívané dělnickým zpěváckým spolkem „Zora“, byly rakve naloženy, načež zazněly jako poslední pozdrav rekovnému osvoboditeli Slovenska palby z pušek a děl.

(Pražské Noviny.)

Brezová, malé městečko v úrodné stolici Nitranské, prožívalo dne 10. května největší den své historie: Za účasti zástupců celého československého národa a všech jeho přátel po železnici převezen sem byl dr. Milan Rostislav Štefánik, jeden z nejslavnějších bojovníků za naši národní samostatnost. Štefánik narodil se v blízkých Kopanicích Košarišských. Jeho otec byl tu evangelickým farářem. Nelze pochybovati, že prostředí, v němž se narodil a prožil prvá léta svého života, mělo veliký vliv na vytvoření jeho ušlechtilé, statečné povahy a životních ideálů. Brezová leží v kraji, který počítán jest k nejuvědomělejšímu oblastem slovenským. Blahodárně působila tu zajisté blízkost české Moravy. Mocný vliv měly v dřívějších dobách tradice husitské a českobratrské, které sem byly zaneseny pobělohorskými exulanty — a snadno se zde udržely, poněvadž Brezová ležela stranou moderního komunikačního ruchu. (Do Brezové vede místní trať z Kut, důležité stanice na železnici Břeclava-Bratislava). Brezová a celý okolní kraj přijaly mnoho českých exulantů, kteří zanechali ve své vlasti celý svůj majetek a vystěhovali se do ciziny, jen aby mohli zůstatí věrni náboženství svých předků. „Nevzali jsme s sebou nic, po všem veta, jen Bibli králickou, Labyrint světa!“, píše jedna z jejich krásných písní. A sledujeme-li bouřlivý život Štefáníkův, jeho touhu po svobodě, lásku k utlačené vlasti, pro jejíž lepší budoucnost pracoval s napětím všech sil a krajním sebeobětováním, zdá se nám, že v něm znovu ožil veliký duch českých emigrantů, Husova povaha státi na poznané pravdě, statečnost Žižkova,

bojovníků husitských, pevná víra a bezměrná obětavost československá.

Brezovští Slováci vždy, za každé příležitosti bojovali nadšeně „za tú našu slovenčinu“, zvláště v roce osmačtyřicátém, kdy pomýšleli již na svou národní samostatnost. Brezová byla revolučním střediskem západního Slovenska. V památném revolučním roce 1848, který v mnohém připomíná dnešní pohnutou dobu, pořádána byla v Brezové, jako všude jinde na Slovensku, veliká schůze lidu. V 12 bodech sestaveny tu byly požadavky Slováků ze stolice Nitrianské. Když pak slovenská „Národní vláda“, již v čele stáli velicí vlastenci Štúr, Josef Hurban a Hodža, připravovali boj proti revoluční vládě maďarské (Košutově), vypravila Brezová do pole 500 mužů, „štíhlých jako jedlí“. Na 8000 mužů sebralá „Národní rada“. Tento sbor nedostatečně vyzbrojený nemohl přirozeně čelit výborně vyzbrojeným oddílům maďarským a byl zatlačen na Moravu.

I v pozdějších těžkých zápasech s násilnou vládou maďarskou osvědčovala Brezová veliké národní uvědomění. Měla vždy hodně uvědomělých studentů, držela se znamenitě při každých volbách, žádala, aby se obecní zápisy a účty vedly jen slovenským jazykem. — Z dřívější historie Brezové zaznamenáváme jen, že osada neobyčejně vzrostla v XVI. století, kdy se počali na Slovensku usazovati četní uprchlíci z nížiny uherské, která se tehdy dostala pod vládu krutě řádících hord tureckých. Vývoj malé osady byl klidný. V XIX. století byla Brezová sídlem četných koželuhů. Dnes jest řemeslo to v úpadku následkem veliké tovární soutěže a nedostatku odborných škol. Městečko čítá na tisíc obyvatelů.

Není pochyby, že celý československý národ bude vždy s úctou pohlížeti k hrobu svého velikého bojovníka, pracovníka, učenice a hrdiny, který, tak tragickým způsobem zahynul při návratu do své vlasti, jejíž svobodu pomáhal dobývati vlastní svou krví. Tam odpovídá bude Štefánik po těžkých bojích a požeňnané

práci v rodné obci již v svobodné půdě tichého nitranského kraje.

J. Hejret.

Z bratislavského nádraží jel 10. května po šesté hodině večer smuteční vlak do Březové, do rodného kraje Štefánikova. Záhy byli jsme v milé slovenské krajině, úrodné, vinné. Luka, pole se zelenala, stromy rozkvetly. Slunko září. Na stanicích všude lid a děti přišli uctít památku velikého krajana. Květinčky přinesly na rakev, zvláště v Modré, kde jest již první učitelský ústav a jež proslula v obrození slovenském, stejně v nedaleké Trnavě. Čím blíže k Březové, tím hornatější kraj. Železnice prorvala ho a spojila s ostatním světem. Za noci již blížíme se k Březové. Živo bylo zvláště v Jablonici, kde rozdáván životopis Štefánikův z pera Herbenova. Pojednou zříme mohutný oheň na převysoké hoře „nad Štverníkem“. To hořela vatra po starodávném způsobu. Jedeme jako úskalím. Kolkolem posátný klid.

Vlak vjíždí do nádraží k 10. hodině v noci. Neščetný lid z města a z dalekých obcí přišel. — Kdo by zde nebyl znal mladého Štefánika již jako studenta pracovníka a jako hvězdáře i činnost jeho za války. „Fakule“ plápolající osvětlují peron. U brány smuteční stojí evangeličtí kněží, též katolický farář, zástupci oebcní a spolkové, domácí a přespolní lid. Hodinu trvá, než vojáci vynesli věnce, z nichž pozornost budí Matiční. Některý věnec byl obrovský, s nádhernými, širokými stuhami. Byl též velký kříž z konvalinek. Když byli koně a lafety z vozů vypraveny, odnášeny rakve na lafety, nejprve tři italské, čtvrtá byla Štefánikova. Mrtvý jest na silnici, po níž tolikráte se ubíral. S obnaženými hlavami muži očekávají smuteční průvod. Komisař dr. Bohumil Čičatka tlumočí matce Štefánikově bol a soustrast; vzpomíná zásluh Štefánikových a přislíbil, že kráčetí budeme v jeho šlépějích. Starosta Húska líčí bol nad tragickou smrtí miláčka našeho,

který se nám nevrací živ, jak jsme se těšili ho uvítat. „Vrátil se, aby odpočinul na nejvyšší hoře naší, na Bradle. Bude žítí věčně v národě. Pracujme jako náš Masaryk, Beneš a Štefánik. Odpočívej po těžké práci, náš Milane! I vám italsí hrdinové, budiž lehká naše země!“ — — — Domácí pěvecký sbor zapěl „Kto za pravdu hori.“

K 11. hodině ubíral se průvod do Brezové. Zvony smutně zněly. Přijel z Hodonína dr. Krajíček s brigádníkem. Rakve uloženy do kostelů; Štefánikova do evangelického, kde byla krátká pobožnost. Čestná vojenská stráž dlela tu celou noc.

Nebe bylo poseto hvězdami. Měsíc svítil jasně. Jakoby zamilovaní nebeští přátelé vítali Štefánika. A pojednou na stromu zazpíval slavík! Byl to milý, dojemný okamžik.

V Brezové bylo ráno za návalu lidí i přespolních v katol. kostele rekviem, jež sloužil vládní poradce vdp. Medvecký, načež poslanec dr. Kolísek vřele promluvil italsky a slovensky, oceňuje zvláště zásluhy Štefánikovy. Odtud vezeny rakve s italskými oběťmi k evangelickému chrámu, z něhož černý prapor vlál, na stráni byl přečetný lid evangelický, zvláště Slovenky v krojích bělavých.

Chrám byl přeplněn. Vedle rodiny Štefánikovy s matičkou Štefánikovou a příbuzných byl zde též básník Hviezdoslav, četné evang. duchovenstvo, též biskup Janoška z Lipt. sv. Mikuláše, farář Martin Braxatovis ze Senice, syn básníka Sládkoviče, přednesl hluboce pročitěné své církevní písně. Pod lipami venku kázal farář Bodický, a farář Bodnar tlumočil verše církevní. Připomínalo to Husovo kázání.

V kostele po obřadech promluvil evang. farář Janoška z Lipt. Sv. Mikuláše, načež rakev vynesena a před kostelem proslovil kapitán Písecký, druh Štefánikův, dojemnou řeč a poručík Calzini jménem italských důstojníků.

J. Hejret.

Ohromný byl průvod z Březové do rodné obce Štefánikovy, do Košarisk. Bylo překrásné počasí, slunce hrálo, vše jest v květu, zvláště podél silnice stromy, na loukách a při potoku splývají žlutá lána blatouchu. Tři páry černých koní táhlo lafetu, na níž odpočívala těžká rakev Štefánikova v běločerveném praporu zabalená; před ní jely lafety určené pro italské oběti. Vedle pestrých přírodních krás v sluneční záři pěkně se vyjímají legionáři v modrých oblecích, ale stejně oddíly všech jiných vojsk našich poutaly. Pohled na ně vyvolával vzpomínky na české boží bojovníky.

Jakmile nekonečný průvod blížil se ke Košariskám, zazněly zvony. Vítaly svého rodáka. Víska leží při potoce. Jsou tu doškové střechy, tiché chaloupky s dobrým lidem. Hojně jest tu ovocných stromů a vrb. Kostel s farou, kde se narodil náš velikán, jest na kopci. Před chrámem pod lipou farář Valášek vylíčil, jak se domácí těšili uvítat Štefánika. Žel dnes máme před sebou jeho pozůstatky!

Vylíčil jeho život, jeho úsilí, ukončil, sám mocně dojat prostými, vroucími slovy: „Vyšel jsi z malé evangelické fary do světa všemi překážkami chudého slovenského studenta,“ svůj poslední obřad, který protestantskou prostotou, hlubokou upřímností v tomto prostředí rozechvívá všechny přítomné.

Slavná památka však nezahyne mezi věrnými syny Slávy. „Vstup ještě jednou do Tvé svatyně a přijmi poslední pozdrav náš. Po těžkém boji odpočivej lehce v Tvé osobozené slovenské zemi.“ — — Rakev vnesena do chrámu, za ní nesly místní dívky krásný věnec s bílými růžemi a nápisem: „Svému velikému rodáku věnuje rodná církev.“

Lidu kázal venku farář Bodický, zatím co v chrámu zapěna církevní píseň: „Marnost v světě, nad vše marností.“

Po skončení obřadů před kostelem promluvil k lidu vroucí řeč býv. pobočník Štefánikův kap. Písecký, který svými slovy rozplakal celý zástup.

Po řeči kapitána Píseckého promluvil poručík Raffaele Calzini jménem italských důstojníků. „Za světové války opětují se v historii národů některé podobné osudy, tak skoro se zdá, jako by v tomto tragickém chaosu, který zmítá národy, byl zákon harmonie.

V kritickém okamžiku anglického císařství mizí záhadně tvůrce jeho vojska lord Kitchener v noci Severního moře. Nejslavnější letec Francie Guynemer vznáší se v mracích flámských bitev a mizí — a zatím co na Piavě síla italského vojska zastavuje vlny rakouské červnové ofensivy, řítí se smrtelně zraněn, král italských aviatiků Francesco Baracca.

Nyní stejným osudem umírá, jsa obětí nešťastné náhody, Milán Štefánik, věstec a tvůrce Československé republiky, když byl na největší výši slávy a činu, a když vracel se do vlasti ze svého dlouhého vyhnanství. Generál Štefánik pracoval opravdu pro vlast ne jako jediný člověk, ale jako celá generace mužů. Odcházel z naší vlasti, která jej pozdravila jako přítele, vracel se do vlasti Vaší, která by jej byla přijala jako triumfátora. My nezapomeneme této poslední shody, která uzavírá dílo, jež mělo za účel sbratření obou našich národů, nezapomeneme, že poslední denní rozkaz jeho je adresován legionářům z Itálie, že jeho poslední dopis, který zůstal nedokončen, je psán pro jednu italskou ženu.

Dnes ten, který byl synem této země, nalézá se ve svobodné vlasti, jež byla trvalou jeho aspirací, a posledním jeho viděním, tento důstojný hrob.

Toto návrší je ode dneška pro vždy zasvěceno lásce a náboženství lidu československého. A tato událost, která nás zde shromáždila, spojuje též s Vaším nejslavnějším synem tři syny Itálie. Poručík Mencinelli-Scotti, strážmistr Merlino a voják Aggiunti, kteří šťastni, že spí spánek s generálem Štefánikem, oslavují nyní po jednom roce svaté spojení mezi svobodnou Itálií a tehdejšími zotročenými Čechami s spojení ve přítomnosti i pro budoucnost mezi svobodnou Itálií a svobodnými Čechami. Naši tři Italové odpočívají na tomto

návřší s Vaším největším hrdinou, o Čechoslováci! Péče, se kterou budete ochraňovati tyto hroby a podoba tohoto zeleného venkova s venkovem italským jistě příjemný spánek ve vyhnanství.“

Když ukončil, seřadil se smuteční průvod a polní předem upravenou cestou ubíral se na místo posledního odpočinku mrtvého hrdiny. Po svazích vrchu bylo všude viděti spěchající davy vesničanů, kteří přicházeli se rozloučiti s milovaným svým rodákem. Když průvod blížil se k vrcholu a improvisovaným obeliskům nad hrobem vytesaným ve skále, očekávaly jej již na vrcholu tisíce a tisíce lidí, aby byli přítomni uložení rakví do hrobu. Slavnosti této se zúčastnili: v zastoupení presidenta Masaryka plukovník Husák, v zastoupení italského krále generál Piccione, v zastoupení francouzské republiky Philipe, za vládu československé republiky ministři Klofáč, Šrobár a Soukup, za Národní shromáždění předseda Tomášek a místopředsedové Dr. Béla a Udržal. Většina členů slovenského klubu, básník Hviezdoslav, vládní poradcové pro Slovensko, župani, zástupcové srbské vlády Dr. Radanovič, francouzský zástupce Dagrone atd. Na vrcholu Bradla, který se vypíná nad Březovou a Košariskami do výše 560 m a s něhož je veliký rozhled po celém kraji, označují 4 vysoké obelisky místo Štefánikova posledního odpočinku ve vlasti. Vévodí celému kraji.

Jednotlivé oddíly průvodu z nichž tisícíhlavá skupina žen v bělavě-černých šatech, stály již v polích na úpatí hory. Přišel slovenský lid vzdát poctu svému miláčku. Měl proto nedělní průvod ráz lidový, srdečný, jak jeho starodávná povaha.

Mistr architekt Dušan Jurkovič, od něhož pochází krásná myšlenka o mohyle, vytvořil rychle stánek důstojný pro věčný odpočinek Štefánikův a jeho druhů italských. Čtvrtý ženíjní prapor bratislavský (2. setnina) ponejprv osvědčil zdatnost svou za krátkou dobu. Bylo třeba ekrasitem trhat skálu, z níž na dva vagony kamene bylo. Tři dni a jednu noc pracovali naši zdatní hoši. Bylo třeba také cestu polní a lesní zřídít, nebylo

žádné. Na pahorcích jest ponejvíce jalovec; větší část jest planá nebo keři a stromovím v skalnaté půdě obvyklým porostlá.

Skála po usilovné práci byla ve středu vrcholu vytesána pro všechny čtyři rakve, jež budou hlinou, věncemi a zemí prozatímně pokryty. Později bude vyžděna hrobka a vybudována bude mohyla. Směrem západním k Březové jest pomníček s nápisem: „M. R. Štefánik, 4. 5. 1919.“

Na vrcholku zřízena řečnická tribuna. Kol do kola na svazích byly venkovské ženy a dívky. Vdané mají bílé čepce, svobodné bílý šátek, zvaný šatka. Na prsou jest spodní černý bruclík, rukávce jsou bílé; boty vysoké černé. Vojenské oddíly stanuly na svahu pod tribunou. Věnce položeny na vrchol. Pohled na všechny strany, na Moravu a Slovensko, velkolepý, daleko široko, jako snad nikde v československé republice.

Sokolští pořadatelé byli všemožně nápomocni svými zkušenostmi. Na Bradle přišly i stařenky 60 až 70leté. Nelitovaly námahy. Těžko odhadnout počet tisíců a tisíců účastníků, poněvadž tábořili na sousedních menších pahorcích a svazích.

Když sbor zpíval Förstrův sbor „Polní cestou,“ snesl se nedaleko vrcholu právě tak jako v oně krásné písni skřivánek, jako by i on se chtěl přidružit k oně písni. Zapěl ještě brezovský zpěvácký spolek a po krátkém obřadu rakev spuštěna ve skalní hrob.

Před shromážděným lidem, kterého se sešlo na 20.000, promluvil nad rakví jménem československé vlády a české armády ministr Klofáč:

Ještě jednou, mileny Štefániku, jménem vlády československé armády přijmi upřímný projev naší lásky a vděčnosti. Chtěl jsi k nám přijít, nehroze se žádného nebezpečí. Bohužel nebylo ti dopřáno, aby ses přesvědčil o naší lásce a vděčnosti, kterou celý národ československý k tobě chová bez rozdílu stran a tříd. Sám sobě jsi urychlil smrt a smrt tvoje je zvláštní

jako byl tvůj život. Jest krásné, že tvůj lid tě pohřbívá zde uprostřed slovenského kraje, který ti dal duši. K této mohyle bude národ vždycky pohlížeti jako k místu, kde sní věčný sen hrdina, kterému vděčí za svou svobodu. Tato mohyla bude svědomím našeho lidu a bude mementem každému, kdo by chtěl zrazovati buď národ nebo myšlenky, pro které bojoval náš drahý Štefánik, kterému není třeba ani pomníku. On si pomník zbudoval sám napřed. Mimo smutek ovládá nás i radost, že Slovensko nám dalo muže, který pro nás vykonal toto veliké dílo našeho osvobození. Budiž věčná paměť našemu hrdinovi, který nám dal tak skvělý příklad.

Druhým řečníkem byl ministr dr. Šrobár, který hluboce pohnut pravil: „Národe československý! Truchlící shromáždění na poslední cestě k věčnému odpočinku! Drahý bratře náš! Loučím se s Tebou jménem Tvých druhů. Tu v tomto chudém kraji slovenském povstala bratrstva Jiskrových bojovníků, v kraji protestantského odboje Hurbanovského povstání i z nedávných let proti maďarské tyranii. V tomto okolí vlivem světodějných událostí na mohutného ducha nastal obrat, o jakém jen legendy a báje vypravují. Bohatství ducha a bohatství činů i odvahy, které v tomto kraji tvrdém čerpala mladistvá Tvá mysl z pramene nejkrásnějších tradic a nejvelkolepějšího podání čes.-slovenského národa: Hloubka víry Husovy, odvaha Žižkova, světoběžnost Bratří a horoucí láska k národu našich velikých slovenských buditelů. Slovenská rasa vyzbrojila Tě vnímavostí genia. Tu budeš spočívat ve svém kraji, který jsi tolik miloval a za který jsi život obětoval, tu v kruhu těch, kteří Tě nade všechno milovali, v rodném kraji a v kruhu rodných bratří, kteří sem spěchali, aby aspoň uctili místo, kde spočineš. Tu budeš na Bradle stát na stráži nad celým krajem, nad tolik milovanou slovenskou vlastí. Zůstávej s Bohem a odpočívej sladce ve své drahé slovenské zemi!“

Po ministru Šrobárovi jménem italských legionářů promluvil major Basl:

„Jménem italských legionářů, jichž konečné sestavení a uznání jako části jednotné české armády je Tvým dílem, Tě pozdravuji, drahý generále náš, naposledy.

Jsme si plně vědomi, co jsme v Tobě ztratili v době, kdy Tvého rozhledu, Tvých zkušeností a Tvého diplomatického taktu tolik máme zapotřebí. Česká i italská krev svorně prolévána na bojišti italském smí-sila se i zde na území naší drahé Slovače. Budiž Vám lehká zem naše a pokojně v ní sněte o krásné Vaší vlasti.

Ani Tobě, drahý generále náš, nelitostný osud nedopřál, aby ses mohl dožítí těch skvělých plodů své krušné, lopotné práce a odpočinku neznající práce na tvrdé roli národní.

A svatou povinností naší, povinností Tvých sí-rotků nyní je, abychom zajistili klidné zraní a konečně i klidnou žeň Tvé práce, abychom zajistili drahé naší republice klid vně i uvnitř.

To Ti zde nad Tvým hrobem slavně přísaháme, že Tvůj odkaz, to krásné dílo osvobození a konečného sjednocení celého československého národa pažemi i těly svými ochráníme proti všem nepřátelům, těm vnějším i těm vnitřním.“

Jménem legionářů francouzských učinil projev Slovák major Varsík:

„Ty jsi vnucoval tam za hranicemi světa, že jest jeho mravní povinností, aby vrátil národu československému svobodu. Ty jsi byl první, jenž pozvedl prapor naší svobody. Šli jsme s Tebou společně do boje a dnes vzpomínáme na Tebe s bezmeznou láskou a vděčností tak jako celý národ československý.“

Na druhé straně mluvil zatím předseda Národního shromáždění Tomášek:

„Přinesli jsme svého hrdinu na tuto mohylu tak, jako to činili naši předkové. Laskavá příroda jakoby sama připravila tuto přirozenou mohylu pro našeho hrdinu, k němu se budou obracet po všechny časy oči celého národa československého. Jestliže se s ním

loučíme a přinášíme mu poslední pozdrav a když za ním voláme „Odpočívej v klidu a pokoji,“ „Buď Tobě Tebou tak vroucně milovaná země lehká,“ myslím, že mohu připojit ještě jedno: Nechť žije památka jeho, nechť žije jeho odkaz, který nám všem zachován bude po věčné věky v duších a srdcích toho lidu, který on dnes opouští a pro který on obětoval celý svůj život a celou svou životní práci.“

Potom ujal se slova místopředseda Národního shromáždění Udržal: „Dokud nevyhasne život na naší planetě, budou vyprávěti matky dětem o velikých činech, které vykonal náš rek a sokol pro celou republiku československou. Když v Čechách po Lipanech sláva česká již zhasla, tu duch božích bojovníků utíkal se v místa, kde ještě dlouho vzdoroval, a místa ta stala se památkou pro celý československý národ, kde budeme slaviti tryzny, zde budeme míti své středisko a zde každý svým způsobem budeme pracovati pro blaho československé republiky.“ Poslanec Udržal končil svou řeč modlitbou básníka Heyduka: „Slyš, Věčný, Svrchovaný.“

Za českou techniku a za českou astronomii promluvil prof. Fr. Nušl:

Líče mladého Štefánika — vědce v jeho vědeckém vývoji, pokračuje řečník: „Když vypukla válka, odbila Štefánikova pravá hodina. Šlo o samostatnost národa. Dal se s Benešem do služeb Masarykových a tak jedna svorná vůle a jeden svorný duch stvořily v nejružnějších koutech světa jedno svorné československé vojsko. Štefánik měl vzácnou sílu víry a tou získal přátelství nejvyšších hlav světa. Byl těžce nemocen, omdlával námahou, ale víra jako zážrakem ho uzdravovala a činila neodolatelným a nepřemožitelným.“

Byl opravdu jako meteor, jako kus kosmické hmoty, která v rukou Boha dovede letět prostorem jako studený kámen, dle neúprosných zákonů nebeské mechaniky, nebo, vníká-li k výšinám lidského snažení, dovede se rozehřát a svítit všemi duhovými barvami, a docela při zemi, z lásky k lidem, dovede vykvést v něžných květech jara. Také Štefánik byl studený a

přísný k sobě i k jiným, ale dovedl se rozpáliti do bílého žáru, když Orlandovi přísahal, že voják Českoslovák nezhradí a nezhradí. A z lásky k lidem vykvetlo mu největší štěstí. Skutkem stal se základ jeho víry, cíl jeho snů. Spatřil z dálky i z blízka své Tatry a svobodnou, kvetoucí, slovenskou zem — a dotrpěl.

Buď zdráva, matko, požehnána Jsi mezi ženami. To neumřel Štefánik, to nezhasla hvězda, to dozrál nad Bratislavou plod života Tvého, to se rozsvítila hvězda, a národ vzdává hrdinovi čest a slávu.

Buď zdrav, bratře! My čeští astronomové zasadíme Tvůj příklad v srdce svá a budeme jej chránit, aby vydal nové květy a aby dozrál v hojný plod. Přijmi několik zelených větviček ze Žalova jako záruku; my Tebou hrdí, a Tobě vděční, přísaháme.“

Com. Fournier, pobočník gen. Štefánika, promluvil nad hrobem tuto řeč:

„Před tím, než se uzavře hrobka národního hrdiny, jehož každý oplakává a odvážných italských aviatiků, kteří s ním našli smrt, chci se naposledy obrátiti na generála Štefánika ve jménu svém a ve jménu lieutenanta Léviho, kteří jsme ho provázeli všude a kteří jsme byli **holestně dojatí** jeho **tragickou** smrtí, ve jménu kapitána Píseckého a lieutenanta Lakomého, jeho věrného sekretáře a lieutenanta Benonyho, jeho pařížského pobočníka, a zde mu říci ještě naše poslední s Bohem.

Znal jsem generála Štefánika roku 1915, dokud byl činný jako aviatik francouzské armády. Sloužili jsme společně na frontě. Pro jeho zvláštní způsobnost pro vše, čeho se podjal, obdivovali jsme se jeho vůli, připraviti osvobození své utlačované vlasti, a neochvějně důvěře v budoucnost. Slovensko bylo jeho jediná myšlénka. Vzpomínám si, že opakoval stále, že ten den bude nejkrásnější v jeho životě, kdy generál d'Urbal, velitel armády, užije jako hesla „Slovák,“ přání, které bylo vyplněno. Brzy na to, volán jinými povinnostmi, nás opustil.

Když francouzská vláda ho jmenovala generálem, vyžádal si mne jako pobočníka. Odjeli jsme společně do Sibiře a úspěch korunoval jeho námahy. Ale jeho

dílo ještě nebylo hotovo. Ačkoli těžce nemocný, nechtěl nikdy přerušit své práce, aniž si popřál na okamžik oddechu, který mu byl tak velice nutný. Život mu byl nepřetržitým utrpením, ale jeho vznešenost a nezištnost mu přikazovala pouze dosáhnouti cíle. Z toho důvodu zapomínal i na sama sebe.

On nebyl žádným utopistou, ale úpným realistou. Příslušník dvou vlastí: Francie a republiky Československé, dosti velikého srdce, aby každé z nich věnoval své vědecké námahy a aby je spojil nejužšími svazky, ne pouze morálními, ale též materiálními. Jeho přesné plány počaly se uskutečňovati. Naši hlubokou bolest není možno vyjádřit slovy. My všichni Vám posíláme, pane generále, poslední s Bohem, a ujišťujeme Vás, že budeme na Vašem díle dále pracovati, pokud síly naše stačí.“

Za ruské legionáře promluvil poručík Janík: „Až doletí zpráva o smrti našeho milovaného bratra, generála Štefánika, i na širou Rus, zapláče tam žalem 60.000 sirotků a zalkají proto, že měli ho z celého srdce rádi. Poznali jsme ho tehdy, když bylo zapotřebí velikých a silných lidí, kteří nám dovedli dodatí víry. Když přišel v r. 1916 do Ruska, panoval tam zmatek, zatemňovala se situace, ale rázem nastalo mezi námi jasno, když nadchnuli jsme se jeho vírou a dali se v urputný zápas. On to byl, který nejlépe rozuměl duším slovenského a českého vojáka za hranicemi. Vždy, když přišel mezi nás, tázal se: Co dělají moji bratři Slováci, kolik jich je u vás? Dnes stojí v Rusku dva pluky Slováků, nejlepších vojáků a ti jsou nejlepším pomníkem Štefánikovým.“

Nad rakví promluvil ještě zástupce ukrajinské misse Švihovský. Počet účastníků byl tak veliký, že na několika místech musilo promluvit ještě více řečníků.

Na konec jménem slovenského národa promluvil místopředseda Národního shromáždění dr. Bela:

„Hospodin poslal národu našemu proroky, muže Boží. Poslal nám velikého muže, Kollára, Šafaříka, vzbudil houfec mladistvých lidí v čele s ministrem Šrobárem, který pod ochrannými křídly miláčka našeho národa

otce Masaryka připravoval cestu spásy lidu slovenského. A mezi nimi byl i Ty, milovaný náš Štefániku. — Národ slovenský při Tvém otevřeném hrobě, při hrobě svého miláčka, skládá svatou přísahu, že jej nikdy neopustí; zástupcové našich přátel, šlechtné Francie, velké Anglie, krásné Italie a bohaté Ameriky a synové nešťastné naší sestrů Rusi, vyřídte doma, že naši i ste pod Tatrami národ svobodný a šťastný. Vám věčným díkem zavázaný. Legionáři naši, Vy šlechtní bratři velkého Štefánika, přijměte naše díky a následujte jeho šlepejí. Zarmoucená matko, rmoutící se rodino: dala jsi nám, ctná matko, velikého syna svého, který Tě miloval, Bůh Ti ho vzal, nám ho dal, aby věčně žil a byl nám posilou. Lide československý, vrať se domů a vštep hluboce v srdce svá památku věčnou na miláčka svého, vyříd rodným horám, že on nezemřel, ale že žije, že spí na Bradle Košarickém, ve Tvé věčné paměti, kde spí sen spravedlivých. Nechť je Ti lehká osvobozená slovenská země, osvobozená Tebou a Tvým dílem!“

Po řeči dra. Bély zapěl sbor moravských učitelů píseň „Již Slovensko vstává“, dále „Kde domov můj?“ a obrácen do širokého kraje, Bendlův „Svoji k svému“. Potom zapěl tisícíhlavý zástup hymnu „Hej, Slováci“, čímž smuteční slavnost o 4. hod. odpoledne byla ukončena.

Nádherné stuhý věncové uloženy budou v Košarickém kostele.

Slunce majestátně zářilo při loučení s bohatýrem československým. — Filmováno a fotografováno hojně, takže veřejnost záhy uží velkolepé panoráma na Bradle. K večeru přišla bouře a liják prudký. Na Bradle večer vzplála opět vatra, ozařující již mohyly Štefáníkovu. Po boji odpočívati tam bude bohatýr v pokoji a žíti věčně v mysli národa.

Pohřeb Štefáníkův na Bradle svým vyminečným rázem vyzněl herojsky. Tak vrací se do země národní rek, žijící vysoko nad chodem všedních dnů, nad běžnou skutečností. Včerejšek — toť již začátek národního mythu, toť úvod do národní legendy, k níž pozdvižena

a posvěcena postava Štefánikova bude žít z pokolení do pokolení a stane se ohnivým ptákem slovenských pověstí. Uskuteční se jistě slova Herbenova, napsaná do smutečního letáku k jeho pohřbu. „Prevezňte teraz slovo básníci! Spievajte o mužovi, ktorý bol básnikom i novinárom, učencom i vynálezcom, vojakom i politikom, ktorý obišiel svet, aby pomohol rozbíť púta svojej rodnej zeme!“ Na Bradlov bude každoročně putovati celý československý národ.

Smuteční projev v Národním shromáždění.

Kratičká, ale jak významná byla schůze 8. května. Předseda Národního shromáždění věnoval hluboce pročitěnou posmrtnou vzpomínku prvnímu našemu ministru vojenství. Vzdal jménem celého československého národa věrlý nejvděčnější dík tomuto našemu národnímu heroovi, jehož vlastenecké práci postaviti se směl v cestu neúprosný Osud.

Předseda Národního shromáždění Fr. Tomášek ujal se slova k tomuto proslovu:

Vážené Národní shromáždění! Dámy a pánové!

Ke dnešní schůzi sešli jsme se za okolností neobyčejně smutných; přišli jsme sem s hlubokým žalem, s hrudí sevřenou těžkou bolestí: Oplakáváme náhlý a tragický skůň jednoho z nejlepších synů našeho národa. Ani věřit se nám nechtělo přesmutné zvěsti, jež přišla z Bratislavy a jež hlásala smrt Štefánikovu. Vždyť my všichni právě naopak jsme se tolik těšili, že ho po mnohaletém odloučení od vlasti ve středu svém pozdravíme, že ho z hloubi srdce uvítáme, že mu vděčně stiskneme pravici, jež tolik vykonala ve službách národa a jeho svobody. A teď vrátil se nám konečně, ale vrátil se ne živý, nýbrž na půdu tak draze milované vlasti dopadlo tělo bezduché a my na místě jásotem, vítáme ho při tragickém skonu se slzou v oku.

Ba, je to tragický skon v plném slova smyslu: Tragický pro něj a neméně tragický pro nás. Spěchá, letí vstříc rodné matce-zemi, doletí šťastně, spatří ji a právě v tom okamžiku vskočí mu do cesty smrt. A skon tragický pro nás: Čekali jsme od něho, který tam v dáli za hranicemi dovedl vyvinouti tolik činné energie, a který stál v nejkrásnějším rozkvětu života, jenž tolik vykonal pro osvobození národa, že vykoná stejně a snad ještě více pro osvobozený národ.

Než osud určil jinak a s mrtvým tělem pohřbí-
váme i všechny naděje, jež jsme k návratu Štefán-
kovu připínali. A nám nezbyvá v žalostné hodině
než pohled obrátit nazpět a retrospektivou uvědomit
si krátce význam ukončeného již životního díla pro
naš národ. Na štěstí jedno můžeme říci hned pře-
dem: Dílo to je tak veliké a tak obrovité, tak bohaté
a tak rozmanité, že by stačilo vyplnit desítky, ba sta
životů jiných.

Mám-li to krátce označit, tedy byl to boj za osvo-
bození národa, za dobytí jeho státní samostatnosti, který
cele vyplnil jeho život. Ve velké době osud dobro-
tvivý dal národu velké muže. Když nadešly světovou
konflagrací pro národ náš chvíle nejvážnější, když šlo
o sám osud národa, pro celou další budoucnost, když
národ doma semknut byl okovy cizácké soldatesky,
vládnoucí kriminály a šibenicemi, když pomalu nemohl
národ dýchat, tehdy v té první fázi války světové za-
zářilo pojednou národu našemu trojhvězdí velikánů za
hranicemi: Masaryk, Beneš, Štefánik. Navzájem se
doplňovali, spolu vykonali dílo, jež my oceniti ani
nedovedeme, jež plně ocení teprve budoucnost, Ma-
saryk našel dva nevyrovnatelné pomocníky, o něž se
mohl opírat: Na jedné straně pomocníka státnického
a diplomatického v Benešovi, na druhé straně pomáhače
na poli organizace vojenské a tím byl Štefánik. Jedno
bez druhého nedalo se myslit: Úspěchy diplomatické
nebyly možny bez úspěchů vojenských. To, čeho do-
byli stateční naši legionáři po obou stranách Urálu, nebo
na bojištích francouzských a italských, to potom mohla
diplomacie plně využít v kancelářích státníků, mohla

z toho těžiti úspěchy diplomatické. Ostatně na druhé straně bylo zase potřebí neúmornou činností diplomatickou zajišťovat také postavení naší armády zahraniční, aby byla uznána za rovnocennou součást armád spojeneckých.

Ale nevystihovalo by to plně význam Štefáníkův, kdybych řekl pouze: Byl voják, byl vojevůdce a organisátor té naší zahraniční armády, dobývající národu svobodu. Tak snadné to za hranicemi nebylo. Tam se nemohla provádět dělba práce. Pracovníků bylo tak málo a celá tíba spočívala na jich bedrech. A tak jako Masaryk musil věnovat stejnou péči a pozornost organizační práci vojenské i práci v kancelářích diplomatů, jako Beneš musil vedle politické práce v kabinetech státníků po celý čas obstarávat nesmírně důležitý úkol novinářské práce a informace zahraničního světa, tak také Štefáník byl současně vojákem a diplomatem v jedné osobě. A jakým diplomatem! On, voják, dovedl styky svými odevírat i salony diplomatů, jež se zdály pro národ náš nejnepřístupnější.

Řekl jsem už: Velká doba vyžadovala velkých mužů. Ve Štefáníkovi dala nám opravdu universálního ducha, jakého jsme měli nezbytně zapotřebí. Jako vědec zavřený v observatoři hvězdáře začal. Duch jeho honil se po nekonečných prostorách vesmíru. Hned z Montblancu, hned na Sahaře, hned na ostrovech Tichého oceánu sledoval běh těles nebeských. Ale přišla válka, sextant zaměnil za meč a jako dříve ve službách vědy, tak teď od jednoho dílu světa ke druhému spěchal, aby ve službách svatého boje za osvobození národa vydal všechno bohatství své duše, do slova všechno, i poslední své zdraví, celý svůj život. Byl nejen hbitý a svěží — světové vzdálenosti proň neznamenal nic — nýbrž byl také neohrožený a neústupný. Neustoupil ničemu, ba ani vlastnímu osudu. Ten se mu postavil v cestu. Jako letec byl Štefáník už před časem na balkánském bojišti postížen vážnou pohromou. Jen stěží životem vyvázl. Ale neustoupil, výstrahy osudu nedbal, čelil a vzdoroval mu. To by nebyl býval celý Štefáník. Ač tělesně značně oslaben, s organismem podloměným,

bil se dál, znovu dal se v let a zlý osud ho zachytil k naší nezměrné žalosti právě v okamžiku nejtragičtějším.

Prostě: Štefánik byl jedním z těch, jež dějiny označují jako hrdiny a jako bohatýry. Byl jedním z těch, jež, kdyby byli živi za dob antických, opěvovalo by Hepos homérské, nebo, kdyby žili snad u našich bratří balkánských, opěvoval by ho slepý guslar jako bílého sokola.

Mohl bych přestati na této všeobecné charakteristice a projev svůj tím skončit. Ale úkolu svého bych nesplnil, kdybych nevytkl také mimořádný, výjimečně důležitý význam, jež má dílo jeho životní, nejen pro osvobození, nýbrž i pro sjednocení našeho národa, právě proto, že byl Slovák. Dnes tvoříme Češi a Slováci v jednom státě dohromady jeden společný osvobozený národ. A připadá nám to docela samozřejmé. Jak tomu bylo však za války? My Češi, zejména ve druhé fázi světové války vedli jsme boj proti nestvůře habsburské monarchie nejen ze zahraničí, nýbrž současně i uvnitř, z parlamentu. V Uhrách sverepost maďarská násilím, jemuž nebylo rovno v celém světě, dovedla udusit každické hnutí slovenské naší větve. Ani slovíčko nesmělo odtud proniknout do světa. A tu celé bříme obrovitého úkolu spočívalo na Slovácích, kteří žili za hranicemi. Ti musili světu ukázat, že Češi a Slováci patří k sobě jako jeden národ, že Čech a Slovák jsou jedno tělo, jedna duše. A to, co bylo tak výrazně symbolicky vyjádřeno trojhvězdím, v němž vedle Masaryka, vyšedšího z moravské Slovače, po jednom boku byl Čech Beneš a po druhém podkarpatský Slovák Štefánik, stalo se opravdu skutkem: ideál Štefáníkův se vyplnil, národ dříve roztržený na dvě části současně s osvobozením se sjednotil ve společném státě. K tomu nejpodstatnější měrou přispěla činnost Štefáníkova, obracející se nejdůraznějším způsobem proti všem proudům, jež by jednotu národa chtěly podlamovat a třístit. A já jsem přesvědčen, že veliká osobnost Štefáníkova bude vykonávati v tomto směru dějinné svoje poslání i za hrob, že vznešená ideál sjednocení národa, do jejíž

služeb on položil celý svůj život a veškerou svoji práci, právě tou prací Štefánikovou, vyzařováním jeho životního díla, zůstane základním pilířem, zůstane stěžejní osou, pro vývoj našeho sjednoceného národa i pro veškerou jeho budoucnost.

Dnes se loučíme s hercem, jehož jméno po věčné věky spíato bude s velikým dílem sjednocení a osvobození našeho národa. Všude, kde bude se mluvit a psát o hrdinném zápase za hranicemi, zlatým písmem bude uváděno jméno Štefánikovo. Světodějné činy našich legionářů, jež uváděly v údiv celý svět, hlásati budou věčně i slávu Štefánikovu, a skláníme-li se my tady v tomto okamžiku při předčasném jeho skonu před jeho obrovitým životním dílem, jednoho si musíme býti vědomi: Že dílo toto musí zůstat zářivým příkladem pro všechny následující generace a že máme prostě povinnost, pokračovati v díle jím započatém se stejnou láskou, stejnou neústupností a stejnou obětavostí. Buďtež mu horoucí děkovi za veliké jeho dílo! Budiž čest slavné jeho památce!“

Národní shromáždění povstáním i souhlasem dalo na jevo, že je srozuměno, aby smuteční projev ten byl protokolován. A myslím také, že budete souhlasit, když po dohodě s pány předsedy klubovními na znamení hlubokého smutku projevem tím zakončím dnešní schůzi. Předem ještě oznamuji, že Národní shromáždění na rakev jeho prostřednictvím presidia položí věnec, že k pohřbu jeho do Bratislavy odjede hromadná deputace skládající se z presidia, jakož i ze zástupců jednotlivých klubů a to po dvou za každé sdružení.“ (Všeobecný souhlas).

S hlubokým pohnutím vyslechlo Národní shromáždění ocenění činnosti tragicky zesnulého našeho ministra vojenství stojící a v hlubokém patrném žalu rozešlo se po této posmrtné vzpomínce.

Na znamení smutku byla schůze po té ukončena.

Adolf Veselý.

Slovenská země přijímajíc tělo Štefánikovo mluví :

Jako když orlí mládě se rozletí
z rodného skalního hnízda —
ze mne jsi vyšel jednoho rána v podletí,
strništěm vítr když hvízdá.

Och,

co jsem se tesklivě za tebou nahleděla!
Prázdnota mučivá tehdy odevšad zela;
byl jsi můj hoch!

A pak jsem jen srdcem tě tušila v dáli.
Ve hvězdných výšinách lidské svě žaly
jak jsi tišil;
jak statečně rostl, se šířil a výšil
tvůj duch.

Jak posléze k činům dal velikou sílu,
k slavnému dílu
tě vyvolil bůh.

A pak

ohnivou září, jež proráží mrak,
že s plamenným mečem se probíjíš ke mně
do slovenské země!

Tvá matka, tvá chůva jsem byla,
houkala něžně tvou kolíbkou —

když pak jsi dorostl, věrná tvá milá:

Co jsem se na tebe natěšila,

tisíce chystala polibků,

až vrátíš se mi...

A ty se mi vracíš mrtvý a němý!

Krví mne zbrotils, já tě slzami skropím,
otevru náruč, rukama svýma tě chopím,
zlíbám tvé zmučené tělo.

Co v srdci touhou nám po léta vřelo,
stane se v jediné chvíli.

Spi, hochu můj!

(Národní Politika).

Ministr Štefánik v zrcadle svých projevů.

Pan František Lakomý byl ministrovým tajemníkem za jeho pobytu u naší armády na Sibíři, a z toho důvodu byl mu nablízku při všech jeho projevech. Znamenával je, pokud možno stenograficky, jakož vůbec vedl soustavně deník o všech událostech tohoto důležitého období ministrova života. Generál Štefánik sám některé části zápisků revidoval.

Čtoucímu vyvstává obraz Štefánika generála, diplomata a krásného člověka. Diplomata, avšak nikoli staré, právem odsuzované školy pletich, klíček a mentálních restrikcí. Vojáka, který žádá kázeň, obětování se, ale jen pro ideu. Toť voják demokracie! Člověka, po němž povrchnost a zlomyslnost hodila slovem aristokrat, které dnes je kamene těžší a jedu horší. Nuže, Štefánik byl aristokrat, ale aristokrat ducha. Jeho aristokratism byla štitivost před zřetelností a nečestností, nepoctivostí nebo i polovičatostí, kterých nebylo ovšem v jeho povaze, ale kterých nesnesl ani ve svém okolí ani v armádě. Ale aristokrat, jaký byl Štefánik, měl úctu před míněním cizím, vážil si svobody každé.

Štefánik o našem poměru k Rusku.

V Čitě pravil 21. listopadu 1918 k náčelníku Semenova generálního štábu, na adresu ovšem atamana Semenova, jenž se osobnímu setkání uhnul: „Náš program, stručně vyjádřen, je tento: Chceme viděti co nejdříve normálnější poměry v Rusku a umožniti brzký příchod doby, aby v Rusku byl Rus pánem, respektující zásady civilisovaného světa. My, Čechové, si z Ruska neodneseme nejmenší kořisti, ba naopak, zanecháme tam jen rovy. Vrátime se, jakmile to vojenská čest dovolí, do vlasti naší, která jest již osvobozená a nás toužebně očekává. Byl by to nejen hrubý nevědek, nýbrž i nešťastná politika, kdyby mezi vámi a námi, mezi ruským a československým národem měly vzniknouti tradice nepřátelské přes všechnu nezištnou, obětavou a chabrou činnost našich vojsk v Rusku a Sibíři. Kdo umožňuje a podporuje tyto tradice, pracuje v duchu našich germano-maďarských nepřátel.“

V Irkutsku 28. listopadu, odpovídaje na dotaz mladého důstojníka z deputace čs. vojska, praví přímo: „Obrozené Rusko jest naším životním zájmem.“ „Žádali jsme o pomoc pro sebe, byla nám poskytnuta, žádali jsme, aby nám spojenci po svém boku vykázali důstojné místo a bylo nám dáno. Rusko samo nám mezi prvními umožnilo organisovat se. Vypadl na nás úkol vypomáhat v Rusku. Nemůžeme pomoci odepřít. Bylo by to nevděčné i neslovanské i konečně neprozřetelné, neboť silné, obrozené Rusko je naším životním zájmem. Budeme jistě i v budoucnu potřebovati jeho pomoci.“

2. prosince přijímá v Novomikalajevsku vojenskou deputaci našich, polské divise a ruského velitele posádky, prohlašuje: „Netoliko vděčnost vůči spojencům, nýbrž vlastní zájem, nemluvě ani o cti, nám ukazuje jasně naši cestu. Ta je po boku spojenců. Co od nás žádají? Zůstatí zatím v Rusku. Cholera u souseda je nebezpečná, Rusko je postiženo cholerou. Vy jste šíření cholery značně omezili, ale cholera ještě řádí.“ A dále praví: „Náš poměr k Rusku je jednoduchý. Po stránce citové je dktován srdcem. Ruský člověk — nemám na mysli ovšem nějakého byrokrata, nebo Trockého — velmi trpěl. Je to rozbolená duše. Musíme se na něho dívatí jako na nemocného bratra, který potřebuje naší pomoci. — My chceme silné Rusko, pak budeme silní i my. Neodneseme si odtud nic. My nechceme se pléstí do vašich vnitřních bojů, ale musíme si býti jisti, že zde nebude jiného ducha nežli ten, za který po celou válku bojujeme. My bojujeme proti násilí v každé formě. Jde o ducha, o úctu k právu člověka.“

Na stanici Sumicha, 5. prosince, v rozmluvě s Tretjakovem, předsedou „Zemgoroda“, shrnul náš poměr k Rusku v toto: „Nechceme se míchat do vnitřních poměrů Ruska, avšak pojem míchání je velmi neurčitý. Náš voják je na uralské frontě, bojuje proti bolševictví jako hnutí násilnickému ve jménu principu svobody. Nelze od něho očekávati a tím méně žádatí, aby za heslo svobody proléval svou krev, zatím co v týle právě proto, že náš voják jej svou hrudí hájí, prováděly se násilné převraty. My bojujeme proti násilí v každé formě. My

chceme působiti na kruhy pravé, ale aby vliv náš setkal se s úspěchem, je třeba, aby kruhy levé nestavěly se na stanovisko nejkrajnější. Je třeba v zájmu obrození Ruska, aby obě křídla našla k sobě cestu na základě společných zájmů. Znázorniti se to dá mathematically. Program levých je jeden kruh a program pravých kruh druhý, ale v obou kruzích je mnoho otázek identických. Jde o to, vyjmouti z těchto kruhů společné programové body, a na základě jich přistoupiti k součinnosti. To není kompromis, to je dohoda.“

Štefánikovo kredo.

V Čeljabinsku pravil 5. prosince našim vojínům a generálům Diterichovi, Čečkovi, Gajdovi, v přítomnosti missí francouzské, anglické, japonské, čín ké, italské, Srbů, Poláků a Rusů: „Přicházím jako bratr, abych projevilsolidaritju vlády a národa s vámi. Nepřicházím jako voják, nepřicházím dělat kariéru. Tu jsem mohl dělat doma, kde jsem se mohl dát oslavovat. Jsem si vědom, že práce v této atmosféře podryje mé beztakové chatrné zdraví, obávám se, že mně ještě více znechutí politickou činnost. Konám to jen proto, poněvadž mně tak velí mé národní cítění, mé svědomí. Jakmile bude tento boj dobojován, uchýlím se do ústraní, ke své tiché práci vědecké. Chci působiti k uklidnění, ale to neznamená kompromis. Povím vždy své důvody. Porozumíme-li si, jsem jist, že najdeme řešení bolestných otázek. Neporozumíme-li si, bude zle. Naše republika je prohlášena, ale není zabezpečena. Jaké úkoly nás čekají? Sdružili jsme se kol praporu svobody. My jsme nebojovali jenom za osvobození svého národa, nýbrž za ideu svobody. Hlásili jsme se k spojencům, žádající pro sebe čestné místo. Spojenci nám je dali. Nyní jde o to, vytrvat. President Wilson prohlásil naši akci v Rusku za jednu z nejpěknějších událostí války. Jde o to, aby tento náš krásný prapor nebyl poskvrněn, neboť bychom ztratili úctu a vážnost spojenců, zvláště Francie. Konkrétně řečeno, kdybychom my zde slábli, ať už únavou nebo vlivem okolí — to by mohlo býti omluvou, ale nikoli ospravedlněním — znamenalo by to požár.

Tímto dílem jsme se zapsali do světových dějin, ale dílo není dokončeno. Naše republika by mohla dostati smrtelnou ránu. Potřebujeme strategickou úpravu hranic, volnou cestu k moři, potřebuje výhodné obchodní smlouvy, potřebujeme peníze a jiné. To nám může dáti jen mírová konference. Ztratíme-li úctu a důvěru spojenců, ztratíme i jejich podporu na mírové konferenci. Ztratili bychom vědomí, že jsme byli čestní vojáci.“

Naše povinnosti:

Zachovávati dobrovolnou, ale přísnou disciplinu. Takovéto discipliny jsou schopni pouze lidé, směřující k mravnímu a rozumovému zdokonalení. Jen tito lidé podřizují se bez nebezpečného plýtvání časem a energií pokynům organisace.

Platiti soustavně a s radostnou hrdostí národní daň: Jenom lidé neuvědomělí a vyschlých duší vidí v národu žebráka, jehož odbývají občas almužnou.

Organisovati se vojensky: Každý národ musí si dobýti své svobody sám, za cenu krve. Čechům a Slovákům bylo dosud buď znemožňováno, buď stíženo vojensky se organisovati. Avšak třeba jsme neměli armády, měli jsme nesmrtelné bojovníky. Nyní — poprvé po staletích — může část československého národa stanouti opět se zbraní v ruce pod svým praporem.

Nutnost národní armády.

Nehledě k samozřejmosti fakta, že národ, který se považuje za revoltující a chce býti považován za zvláštní státotvornou jednotku, má právo a povinnost vytvořiti armádu, v našem případě připuštění této národní armády po bok spojenců, znamená i formální uznání oprávněnosti našich politických požadavků a záruku, že tyto požadavky budou splněny. Proto také od samého počátku války Československá Národní Rada usilovala u spojenců o povolení a umožnění zvláštní národní armády. I bez organisovaného vojska po případě mohlo by dojíti k naší samostatnosti, ale bylo by zločinem, hazardně vystavovati osud národa hře náhody. Nyní

když nám konečně dovoleno bojovati nejen anonymně v řadách spojenců, nýbrž pod vlastním praporem, vpálil by si národ do čela špatné znamení, nevyužití toho.

(České Slovo.)

Ze života generála Štefánika.

Setkali jsme se včera s mužem, který měl štěstí poznati intimně generála Štefánika a jeho intimní život ve významném období jeho pobytu v Sibiři. Je to p. Stanislav Fučík, který pracoval v Rusku jako důvěrník Svazu československých spolků a Československé Národní Rady. Generála poznal po jeho příjezdu do Vladivostoku v listopadu 1918 a vstoupil do jeho služeb jako ordonanční poddůstojník. Miluje upřímně generála, váže si možnosti býti mu ustavičně na blízku a uvědomuje si jako pracovník v našem zahraničním hnutí plně význam Štefáníkův, vedl si pečlivě denník, kterého sice nemá právě po ruce, ale který mu umožnil udržeti mnohé zajímavé podrobnosti v paměti.

Pokusíme se shrnouti v těchto řádcích stručně obsah zajímavého vypravování páně Fučíkova.

Generál Štefánik byl vojskem zbožňován.

Vojsko mělo ke generálovi neobmezenou nadšenou důvěru. O dvou mužích bylo skalopevně přesvědčeno, že ho nezradí: o tatíčkovi Masarykovi a generálu Štefánikovi. Generál ovšem jim lásku oplácel a všude to osvědčoval. Rozuměl podivuhodně duši svých hochů. Ukazuje to tato příhoda: Před jeho bytem ve Vladivostoku stáli dva vojín, jako čestná stráž. Generál nikdy neopominul s nimi pohovořiti. Jednou stál na stráži Nousek, rodák z Náchoda u Tábora, hezký hoch a přesný voják. Vida vycházeti generála, vzdal puškou čest. Generál jde k němu a podává mu ruku. Voják stojí jako svíčka a ruky nepodává. Generál domlouvá: nu, postav to (pušku) a podej mi přece ruku. Tu teprve mu ji podal a on jej chválí: Sluší ti to, jsi hezký voják.

Generál přijímal deputace všech pluků, do nichž každá rota vysílala 2 muže. Žádal je vždy, aby s ním mluvili jako s bratrem a řekli mu vše, co mají na srdci.

Vojáci nejen mluvili, nýbrž se i tázali. A to i na věci, na něž se snad z vojenského stanoviska ani tázati neměli. Ale ministr jim toho nezazlíval. Naopak říkal, že je to dobře, že to svědčí o tom, že naši lidé myslí. Viděl v této živé inteligenci záruku, že naše hochy nikdo nemůže strhnouti a že jest takto diktatura vyloučena. „Jsou to zlatí hoši, mám z nich radost“, tak o nich mluvil.

Generál demokrat.

„Právo Lidu“ Štefáníkovi vyčtlo, že byl aristokrat. Takový byl aristokrat! Při uvítání ve Vladivostoku ho oslovil zástupce občanského spolku „Palacký“ pane generále. Ministr mu přímo řekl, aby ho oslovoval „bratře generále“ a také v denním rozkaze si to vyžádal od vojska. Sám také každého oslovoval bratře, tykal a žádal, aby mu bylo tykáno. Sám byl člověk velmi skromný. Říkal „nepotřebuji, aby přede mnou sráželi podpatky a břinkali ostruhami; žádám u člověka a vojáka dobré srdce.“ Krásná duše, muž velkého světa, měl ovšem západoevropské pojmy o vzhledu člověka. Měl rád, že naši vojáci dbali na svůj zevnějšek, stejně jako ho těšilo, že nerozlučným prvkem života jejich byla osvětová činnost, že vojáci čtli, hráli divadlo, kreslili.

U generála se vystřídala denně záplava návštěv. Důstojníci naši i cizí, hodnostáři museli býti ohlášeni. Voják však musil podle rozkazu býti uveden hned. Říkal: „Nechci kolem sebe míti otroky, protože bych se sám také stal otrokem“ — byl jeden z výroků muže, jemuž se vyčítá aristokratism! Pocty vojenské přijímal, protože musil.

Tykal si, ale neviděl v pouhém tykání demokratismu. Říkal, že je správně tykati si s člověkem, jestliže jest chud nebo nešťasten; ale že přestává tykání s člověkem, jenž zůstává otrhancem, ač by práci jím mohl přestat býti. Na vojsko měl ohromný vliv. V prosinci před vánocemi dlel na kurganské frontě. Mezi deputacemi byly i deputace úderových praporů, elity z elitního našeho vojska, které přišly vyslechnout ge-

nerálovy rozkazy. Nadšeně ujistili generála: bude-li třeba bojovati, budeme bojovati. A bojovali podle slibu, neboť ještě po jeho návštěvě byly boje, v nichž se naši bili tak, že ruské noviny psaly o bezpříkladném hrdinství českých částí. Dovíme se o tom ostatně bohdá brzy, až bude do vlasti dopraven archiv naší armády ruské, jenž čítá 60 beden.

Pan Fučík odjel z Vladivostoku později než generál, kterého dostihl až v Paříži. Tam mu generál pln radosti řekl, že je všechno hotovo pro návrat našich hochů. „Jsou to hodní hoši, jsem na ně hrd.“

Jak zaplácou ti jeho hoši až zvědí, že jejich Štefáník jest mrtev ...

Štefáníkova energie.

Štefáník byl vždy velkého zdraví. Už za pobytu v Praze na studiích byl operován na slepé střevo. Trpěl i žaludečními vředy. Jeho zdraví se po jeho leteckém úrazu ještě zhoršilo. Ale nadlidská energie vítězila nad churavým tělem. V Sibiři pečoval oddaně o jeho zdraví dr. Mandaus, který byl pln obav o život generálův a ukládal lidem mu blízkým, aby generála napomínali, aby se šetřil. Ale něšetřil se! Pracoval pravidelně od 7. hod. ranní do noci. V Omsku za osm dnů vyšel ze svého vagonu, v němž úřadoval, na celých 35 minut, ač lékař naléhal, aby si každodenně popřál procházky. Kolikrát jídlo nechal nepovšimnuto, aby se nevyrušoval v práci! Na nový rok dvakrát omdlel — z hladu. Když mu náš besedník připomínal, že je čas k jídlu, odbýval ho „vždyť vidíš, že nemám čas.“ Poslední den před odjezdem z Omska pracoval s Bohdanem Pavlů a pluk. Medkem od 6 hod. ráno do 2. hod. v noci, on neduživý člověk! A druhý den žertovně připomínal, že tito zdraví, svěží hoši v noci byli unaveni k smrti.

Sám bezohledný k sobě, napomínal jiné, aby dbali zdraví: zdraví nenáleží jenom nám, nýbrž národu. Svou ordonanci káral, když ve snaze rychle splnění rozkaz, odešla bez čepice nebo bez pláště.

Když před odjezdem z Vladivostoku mu nabízeli, aby si vzal dra. Mandausa s sebou jako osobního lékaře, odbyl je, že na lodi bude lékař, že bude o něho postaráno, kdežto tady hoši lékaře více potřebují.

Poměr ke generálu Janinovi.

Generál Janin miloval Štefánika otcovskou láskou. Když v jeho přítomnosti ministr omdlel, byl Janin zdrcen a líbal generála, když ho uložili na lože, jako malé dítě, a hned druhého dne se mezi prvními poptával po jeho zdraví a seděl u něho. Při každé návštěvě i rozchodu ho poceloval. Generál Janin — mimochodem řečeno — mluví rusky a dokonale ruským přízvukem a naučil se i dosti dobře češtině, v níž všemu rozumí. Generál Štefánik rád vzpomínal začátků své vojenské dráhy, kterou začal jako dobrovolník-prostý voják. Vyprávěl, jakou radost měl, stav se sergentem — poněvadž už nemusil škrabat brambory. Pak se stal poručíkem a po — 24 hodinách majorem.

Štefánik proti separatismu.

Tázán slovenským vlastencem, kolik bude mít Slovensko ministrů ve vládě čs. republiky, odpověděl: „Žádné a všechny“, a vysvětlil: „bude-li mít Slovensko dostatek nejschopnějších lidí, bude mít ministry všechny.“ Chtěl, aby se Slovák cítil v Plzni tak doma, jako se má cítit Čech doma v Nitře. „Jen ne separatism“ — říkal.

Štefánik a prezident Masaryk.

Jako všem našim zahraničním vojákům a krajanům vůbec, byl i Štefánikovi prezident otcem. V známém pozdravném telegramu mu zaslal synovský pozdrav. Podobizna presidenta v rámci hedvábných vlajek visela v jeho pracovně, „abychom měli tatíčka stále na očích.“ Když byla řeč o presidentovi, pravil: „Masaryk jest slunce.“ Nejvyšší úcta a láska, kterou mohou vyslovit ústa astronoma!

(Národní Listy.)

H.z.

Poslední denní rozkaz generála Štefánika.

Z Říma, 4. května. (ČTK.-Kurýrem.) Po, pře-

hlídce československého zahraničního vojska v Galarate u Milána vydal ministr války gener. Milan R. Štefánik dne 30. dubna 1919 poslední svůj rozkaz, jenž zůstane povždy národnímu vojsku našemu skvělou závětí. Zní:

Domobraneckým praporům skupiny Galarate, Folligno a Avezzano! Přijíždím ze Sibíře a jedu do Prahy, abych se tam ujal úřadu, svěřeného mi národem. Ač netrpěliv, vstoupit do osvobozené vlasti, zajel jsem do Italie, abych se s Vámi pozdravil. Avšak čas spěchá a práce mnoho. Žel, nebylo my dopřáno, než viděti několik praporů skupiny Gallarate. Tam v Sibíři slyšeli jsme, že v Italii nalézají se desetitisíce zajatců československé národnosti. Byl to pro mně vzrušující a překvapující dojem, když místo tlupy zajatců uviděl jsem řady řízeného, organizovaného vojska. Postavy v řadách byly jak ty naše štíhlé jedle, a pohled jich, zrak sokolů. Z otroka rakousko-uherského stali jste se občany svobodného státu. Tento zázračný přerod způsobilo vedle neúnavné činnosti organizátorů našeho vojenského zastupitelství přátelství italského národa a jeho vlády, již Vás přivinuli k hrudi, když ochabli octli jste se v této krásné zemi. Buďte toho vždy pamětlivi! Tento přerod byl možný a urychlený hlavně proto, že v duši československého člověka vzdor staré té porobě nebyl utlumen pramen lásky k zemi, národu, svobodě a pravdě. Brzy navrátíte se domů do svobodné československé republiky. Národ na Vás čeká, neboť věří, že ve Vás, synech svých, dostane posilu k vykonávání těchto těžkých úkolů, které mu připadávají v novém uspořádání vnitřních i světových poměrů. Abyste byli hodni lásky, s kterou na Vás doma čekají, abyste byli s to přinést národu skutečnou pomoc, dbejte, bratří moji, aby tělo i duch Váš byly zachovány. Na shledanou! Zdar československé republice! Zdar našemu milovanému vůdci, presidentu Masarykovi! Zdar našim věrným přátelům! Ministr války, generál Milan Štefánik.

Z řeči Dr. M. R. Štefánika dne 14. října 1917 v Chicagu.

„Prišiel som sem, aby som vyhovel vóli národa. Robili mi výčitky, že odkedy som tu, v Amerike, ešte som sa verejne neukázal. Ale výčitka táto je neoprávnená. No teraz som tak urobil, aby som mal skutočné dôkazy, že vetev česko-slovenská neni vetev suchá. Mojm hlavným úkolom bolo, aby som pracoval vo Washingtone, vo vládnych kruhoch, za našu vec, a toto dostatočne vysvetlí, prečo som chodil tak málo medzi obecnstvo a tak pozde som prišiel do Chicago.

Do Ameriky som prišiel, aby som pohýbal základnou podmienkou našej samostatnosti u washingtonskej vlády, menovite, aby každý Čech a Slovák sa zúčastnil boja za našu slobodu. Aby som jako zástupca Česko-Slovenskej Rady získal svolenie americkej vlády na utvorenie samostatnej česko-slovenskej armády, v ktorej každému z vás by bolo umožnené konat' našu povinnosť.

Chcem Vám povedať — čo snád' bude aj moja posledná príležitosť — lebo doba je vážna nie pre komplimenty, alebo nejaké lacné frázy, ale ku srdečným slovám, — že si musíme povedať v tvári v tvár, čo chceme a čo sa od nás očakáva. Musíme si povedať, v čom je dielo.

Odpusťte, že hovorím slovensky, však mi nezažlievate (Ne! Výborně; rozumíme!). Nerobím to naschvál, ale proto, že mi to moje srdce tak našeptalo. Ani nechcem tým našu srdcovú i ideovú jednotu združňovať, lebo by sa to mohlo vysvetľovať, že tomu sami neveríme.

Musíme analyzovať stanovisko našich ľudí doma aj za hranicami. Čo je teda našim cieľom? 1. Prebúdzanie ľudu; 2. organizovanie ľudu; 3. odstránovanie všetkých prekážok, z ktorých by hrozilo nebezpečenstvo. Tie prekážky sú a) vonkajší nepriateľ, b) vnútorný nepriateľ. Vnútorný nepriateľ je každý, ktorý má v duši skryté tajné sobecké am-

bície. Nech si každý upovedomí, že pokým sa neosvobodí od sobectva, neni schopný bojovať za našu vec. Lebo niet to dvojkej morálky; kto je lumpom v živote súkromnom, ten pácha darebáctvo i v živote verejnom a národnom. Nemôže byť čisté telo v špinavej košeli. Jestli sa chceme osamostatniť, musíme sa napred vyznačiť mravným pokrokom.

Najsamprv je potrebné zjednotiť všetky politicke strany bez rozdielu. O stanovisku nášho ľudu doma nemôže byť žiadnej pochybnosti. Ten jednomyslne prijal Masarykov program za svoj, a program tento sa zakladá na žiadosti úplnej slobody. Prežili sme dosť otroctva; dnes nie sú možné žiadne ďalšie kompromissy s Nemcami, alebo s Maďarmi.

No najlepši argument, že si zasluhujeme tej samostatnosti, boli naši chlapci vo Francii a v Dobrudži. Tí niesli našu zástavu na fronty, a tí za nás najlepšie hovorili.

Keď sme na počiatku vojny sa hlásili o samostatnosť, a dokazovali, že my nie sme nepriateľmi Spojencov, nikto o nás nevedel. Dívali se na nás, jako nezvedení. Kto ste? Čo ste? pýtali sa nás. Prečo chcete rozdrtiť Rakúsko - Uhorsko? Dnes už nás znajú, a to treba pripísať našej usilovnosti.

Francie bola prvá, ktorá uznala jestvovanie nášho národa. Jej stanovisko v tejto veci pozdejšie prijali aj druhé národy. Italia sa vyslovila energicky za česko-slovenskej štát. I prezident Wilson to dokumentoval, a som presvedčený, že Amerika nás nezradí. Naša samostatnosť ešte neni formálne vyhlásená, ako na príklad belgická a srbská, ale je **na-skrze zabezpečená**, jestli my vykonáme našu povinnosť. Tedy na vás padá veľká zodpovednosť, jestli ju vykonáme.

Co sú tie naše povinnosti?

1. Disciplína, mravnosť, vernosť. V znemravne-lom tele sa neuchová čistá duša, ako v špinavej košeli nemôže byť čisté telo.

2. Obeta. Chod'me pešo, aby sme mohli obetovať peniaze národu. Pime menej piva, fajčime menej cigár, kupujme lacnejšie šaty. Prinášejme obety, nie almužny. Národ nechce almužnu. Dobre je spievať pri sude, alebo poháre: Hej Slované! Ale priniesť obeť, to je ťažšie. Takto by sa peňazí našporilo. Napoleon riekol, keď sa ho pýtali, že kto sú hrdinovia: Sú to tí ľudia, čo sa dávajú zabíť. A vy? Vy ste ľudia, čo porád platíte. Národu sa nedáva, len žobrákovi, národu treba obetovať. Treba zaviesť systematické platenie národnej dane.

3. Vojenská organizácia. My chceme samostatnosť. Dobre. Spojenci nám ju dávajú. Ale my si ju musíme vybojovať. Povieme človekovi: Tu máš, hl'a, kus zeme, tak si ju obrábaj. Tak nám povedali spojenci: Tato zem je vaša, ale vy si ju musíte vydobýť. Nesmieme sedieť. Národ si tú slobodu musí sám zaplatiť svojou krvou. V tom je tiež treba systematického postupu. Kto si myslí, že mu slobodu druhí vydobyjú, ten jej neni hoden. Náš hlavný účel dnes je osvobodovací. O inom sa nedá hovoriť. Až bude sloboda, potom si details vypracujeme. Dostal sme bojovali anonýmne. Avšak nie na darmo. Teraz nám úradne dávajú príležitosť zorganizovať armádu. Svolenie k utvoreniu česko-slovenskej armády nám washingtonská vláda dala a táto sa musí uplatniť na európskych bojištiach. To je záruka. Mocnosti na nás nezabúdnú. Taká česko-slovenská jednotka s vlastnou zástavou národných bariev bude najbezpečnejšou zárukou, že víťazstvo Spojencov bude víťazstvom aj našej veci.

Už sme našej veci priniesli veľa obetí, ale keby sme v tomto rozhodnom okamžiku prejavili nevšímavosť, keby sme si nevážili tejto veľkej výhody, ktorú nám po vytrvalej práci Masarykovej a jeho spolupracovníkov, spojenecké vlády poskytlí, vpálili by sme si na čelo znamenie zbabelosti.

Náš národ prehovoril, že chce byť slobodný. Kto

hovorí, o tom sa jedná. Za cogáňov nikto nebude žiadať 'slobodu' bo oni ju sami nepýtajú. Pre nich sú isté pravidlá, sú trpení, ako zviratá, ale nie ako ľudia.

Ja už prestanem a o krátku dobu odcestujem do Francie. Pôjdem na bojište, a keď tam budem sám, budem tam sám, ale ja viem, že Vy tam prídete za mnou. A ešte appellujem na česko-slovenské ženy, aby nekládly prekážky v obeti svojich životov za národ svojim mužom. Tým, ktorí by sa skrývali za pec, povedzte: My, české a slovenské ženy, nebudeme viac robiť deti pre otroctvo, ale pre slobodný národ."

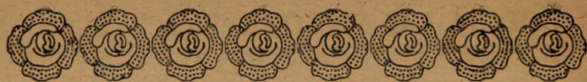
Poselství, prosinec 1917.

Za Milanem Rostislavem Štefánikem.

Z Říma, 23. května, „Popolo Romano“ ve svém článku, nadepsaném „Život a smrt.“ píše: V úzkostlivém zmatku těchto dob nebylo nám možno projevit ani s dostatek lítost a bolest nad ztrátou muže, jenž byl věhlasný učenec a zároveň i statečný voják. Ztrávil nejklidnější část svého mládí studiemi a zkoumáním čistého, jasného, volného světa hvězd, trávil nejplodnější část svého mužného věku ve válečných výpravách na zemi. „Popolo Romano“ popisuje Štefánikovu kariéru takto: „Právě jako vlasatice, bloudící nevyzpytatelnými propastmi nebeskými, náhle osvětluje zenit svým diamantovým pávím chvostem a v šíleném letu padá do temnoty nekonečna, tak i voják vojevůdce Štefánik ve svém vzletu dosáhl vrcholu vojenské slávy a pak upadl do slepé noci Nirvany. Unikl smrti v četných výpravách. Zamilován do klenby nebeské, z jejíhož studia poznal nedotknutelnost jejího tajemství, oddal se vzduchoplavbě, která povznášejíc ho nad bahno krvavých bojů, mohla mu poskytnouti illusi, že letem ve vzduchu dospěje ke splnění svých krásných ideálů, aniž by se dotkl země, a právě tato vzduchoplavba jej zabila. Milan Štefánik nechtěl pro-

jetí ovzduším, které by mu připomínalo otroctví svědomí a ponížení národního vědomí. Chtěl přelétnouti nenáviděnou zemi „Rakousko-Uhersko,“ ubíraje se z přátelské země přímo do své vlasti: nemilosrdná smrt však jej vyrvala vzduchu jako smělého motýla.

OBSAH:

Ze života Štefaníkova	3
Karel Jonáš: Milan Štefánik, báseň	9
Dr. Karel Domin: Den smutku	10
Podrobnosti o odjezdu ministra Štefánika z Itálie	15
Dr. Karel Kramář: Za generálem Štefánikem	16
Karel Toman: 4./V. 1919, báseň	19
Scotus Viator o generálu Štefánikovi	20
Karel J. Zákoucký: Štefánikova dávná tužba	21
Prof. Otto Seydl: Mé vzpomínky na astronoma	24
Prof. Dr. V. Tille: Vzpomínky na Štefánika	27
Jan Havlasa: Štefánik na Tahiti	34
Ministr Štefánik u československé armády na Sibiři	38
Maršál Foch a Štefánik	42
Adolf Černý: Vzpomínky na generála Štefánika	43
Jaroslav Nauman: Za Milánem Štefánikem	50
Jan Hejret: Štefánikova matka	52
Růžena Jesenská: Milanu Rostislavu Štefánikovi (báseň)	54
Josef Pelišek: K pohřbu M. R. Štefánika (báseň)	55
Jan Hejret: Na poslední cestě	56
Smuteční projev v Národním Shromáždění	81
A. Veselý: Slovenská země přijímajíc tělo Štefánikovo (báseň)	86
Ministr Štefánik v zrcadle svých projevů	87
Poslední denní rozkaz generála Štefánika	96
Za Milanem Rostislavem Štefánikem	99

OD TÉHOŽ SPISOVATELE VYŠLO:

PRO MLÁDEŽ:

Tužby a snahy. Šlechetná srdce. Jaro. Není kouzel, není čar. Na venkově. Dobré duše. Cestami života. Povídky o rytířích. Poštovský holub. Jen výše. Polem a lesem. Osudy zbloudilého. Perla a jiné povídky. Za štěstím. Ve víru života. Zas chvilku mezi svými. Mladým srdcím. Na černé hodince. Kouzelný kruh. Z vladických časů. Hodné děti. Hasičské povídky. Zapadlá světla. Výstřizky z dětských duší. Omer a Ajša. Závět a jiné povídky. Zvony, zvonky, zvonečky. Vzpomínky z mládí. Z různých dob. V proudech života. Jarní rosy. V zahradě kvetoucích akátů. Růženčin památník. Z propastí cizoty. Za otcem. Různé listy. V čarovném kruhu vil kouzelnic. Pestré květy z cizích zahrad. Z květnatých lučin. Mezi víry a úskalím. Z dob těžkých utrpení. U babičky Jandačky. Zhaslá světla. Jasně hvězdy československé republiky.

DIVADLA PRO MLÁDEŽ:

Sirotek nivnický. Pout k jesličkám.

CESTOPISY:

Krajem bratrských vlastí. 3 svazky (Z Jugoslaviie). Krajem našich bratří (Slovenské). Zájezd na sever (Norsko a Švédsko).

POVÍDKY A NOVELLY PRO DOSPĚLÉ:

Vybouřené žaly. Šefíková ratolest. Rozvířené lněvy. V červánkách štěstí. Dravé proudy. Rozechvělé vášně. Český venkov. Směs pravdy a žertu. Na otecké půdě.

SPISY VYCHOVATELSKÉ:

Ze života pro život. Několik listů z deníku vychovatelského.

ČESKÉMU LIDU!

Odhodlali jsme se vydávati novou sbírku

Knihy českého republikána

za redakce: prof. dr. FR. SIMKA a JOS. PACHMAYERA, která uveřejní spisy, jež dosud mohly býti vydány namnoze jen neúplně, jsouce na indexu rakouské censury, jakož i spisy, které nemají chyběti pro svoji výchovnou a vzdělávací cenu v žádné knihovně ať jednotlivce či knihovny spolkové neb obecní.

Dosud vyšly:

- Svazek I. Ot. Jeremiáš: Hymny svobodných národů s nápěvy. Cena 80 h, váz. K 1'40.
- Svazek II. Epigramy Karla Havlíčka Borovského. Úplně vydání. Cena 1'20. váz. K 1'80.
- Svazek III. Pomněnky. Výbor z básní, satir a epigramů Jos. Fr. Smetany. Cena K 1'50, váz. K 2'10.
- Svazek IV. T. G. Masaryk: Řeči a projevy. Část I. Cena K 1'20, váz. 1'80.
- Svazek V. Karel Havlíček Borovský: Křest sv. Vladimíra. S ilustr. E. Lišky. Cena K 1'80, váz. K 2'80. Bibliofil. vydání na japonu váz. K 6'—.
- Svazek VI. Volební řád do obcí — Změna řízení obecního. Cena K 1'90, váz. K 2'50.
- Svazek VII. K. J. Erben: Kytice pověstí národních Poznámkami a úvodem opatřil prof. dr. Fr Šimek. 140 str. K 2'80, váz. K 3'80.
- Svazek VIII. Češi z Brna v moci rakouských katán. Vzpomínky K. Ullmana, A. Kotíkové, Rejnholda ml. z Bruchu. Uspořádal Jos. Pachmayer. Cena K 2'—, váz. K 3'—.
- Svazek IX. Habsburkové v Čechách v boji proti českému národu a lidství. Piše starý Čech v Ženevě. Upravil Josef Pachmayer. Cena K 2'50, váz. K 3'50.
- Svazek X. A. Smrček: Hospodářské úkoly českoslov. republiky. Cena K 2'—, váz. K 3'—.
- Svazek XI. K. Zmrhal: Za bouře v Rusku. Vzpomínky předsedy čes. revolučního komitétu v Rusku. (v tisku.)
- Svazek XII. Slavné činy legionářů. Vzpomínky a ličení uspořádal J. Pachmayer. K 3'50, váz. K 5'50.

Ve vydávání se pokračuje.

Všem dobrým Čechům doporučujeme

umělecký výtvar L. Šalouna

tvůrce grandiosního pomníku M. J. Husi v Praze.

POPRSÍ PRESIDENTA T. G. MASARYKA

jako symbol samostatnosti a obrození národa

budiž umístěno

**v každé domácnosti, salonu i chatě, ve škole,
v úřadu, radnici, spolkové místnosti, kanceláři atd.**

5% z tržby (asi 30% čistého zisku) obdrží Masarykova liga pro potírání tuberkulosity. Odmiňte a odstraňte neumělecká poprsí a opatřte si dílo L. Šalouna, které stane se upomínkou trvalé ceny i pro generace příští, a podpořte tak instituci, která zasluhuje podpory celého národa.

Odlitky jsou ze sádky, z dobrého a pevného materialu.

I. Velikost: 30 cm pro domácnosti, bílé K 30.—, v imit. slonové kosti K 40.—, v imit. franc. bronz K 45.—.

II. Velikost: 50 cm pro menší spolkové místnosti, obchody, kanceláře bílé K 60.—, v imit. slonové kosti K 110.—, v imit. franc. bronz K 120.—, (zmenšené vyd. velikosti III.)

III. Velikost: 70 cm pro větší místnosti spolkové, školy, radnice, úřady, zasedací síně, atd., bílé K 150.—, v imit. slonové kosti K 220.—, v imit. franc. bronz K 290.—.

Napodobení našeho poprsí se stihá a od nás dodané odlitky jsou značeny.

Bednu a balné účtuji za nejnižší ceny — zpět přijímám obě za půl účtované ceny.

Aby poprsí mohl si opatřiti každý, expeduji důvěryhodným osobám na 6 měs. splátek. Objednávky přijímá a vyřídí

každý knihkupec, umělecký závod,

jakož i nakladatel

JAN SVÁTEK,

Jihočeské lidové knihkupectví v Českých Budějovicích.

Čtěte paměti našich osvoboditelů

Slavné činy legionářů v Itálii, na Rusi a ve Francii.

Vzpomínky Hlb. Linharta, O. Schejbala, Ot.
Šády, Jos. Růžičky, K. Zmrhala, K. Pelanta,
H. Netolického a j.

Vybral Jos. Pachmayer.

Legionář z Francie píše :

Budu Vám povděčen, jestliže vydáte knihu vzpomínek našich hochů. Bude to pro ně milá vzpomínka na doby trudné i radostné. Těm, kteří byli doma, přinese kniha nadšení pro práci k udržení naší samostatnosti.

Jiný píše :

Slavné činy legionářů jest kniha české slávy, českého vítězství, jež měla by býti v rukou každého čtenáře, jež by měla býti věnována i těm nejmladším, aby až do budoucích věků příštím pokolením donesla památku slavné této doby velikých činů a hlásala skutečnost, že svoboda naše vybojována byla nejen krví, ale i velkou silou mravní.

Cena knihy s barevnou obálkou akad. malíře

K. Cutty jest K 3'50,

váz. v pevné vazbě K 5'50.

**Vyšla jako 12. svazek Knih českého republi-
kána, které vydává**

Nakladatel J. Svátek, Č. Budějovice.